

مجله افرا

رشاد

وزارت آموزش پرورش
سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی
مختصات ارت و فناوری آموزشی

ماهنامه آموزشی، تحلیلی و اطلاع رسانی برای معلمان و دانشجو معلمان و کارشناسان وزارت آموزش و پرورش
دوره بیست و دوم، بهمن ۱۴۰۴ | شماره پیاپی ۱۶۹ | صفحه ۴۸ | www.roshdmag.ir

سید رضا میر قاسمی
اردوهای جهادی

یاسر مهری
کودکی،
طبیعت و شکل گیری
باورهای جدید

سمیه ریزان
نقش هوش مصنوعی
در طراحی اردوهای
آموزشی

گفت و گو با سیده فائزه راستین
خانه بلوط؛
درختی که دیر ثمر
می دهد

فائزه همایونی
پوت کمپ؛
جایی که ایده ها
جان می گیرند

آنچه در شماره بعد مطالعه خواهید کرد

در این شماره، مجله مدرسه فردا شما را به دنیای «کلاس شوق‌انگیز» می‌برد؛ جایی که آموزش با زندگی پیوند می‌خورد و یادگیری به سفری الهام‌بخش بدل می‌شود. اینجا مقاله‌ها کوتاه، مسئله‌محور و تعاملی‌اند. هر متن پلی است به دیدن‌وی واقعی از تدریس، تجربه زیستهٔ معلمان، و ایده‌هایی برای نوآوری در کلاس. با ما همراه شوید تا از آموزش تا آفرینش، راهی تازه را تجربه کنیم.

دانشگاه آموزش پرورش
سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی
دفتر انتشارات و فناوری آموزشی

مدیر مسئول: سید سعید بدیعی
سرمدبیر: فریدالدین حداد عادل
دبیر: مهسا قربانی
مدیر داخلی: بهناز پورمحمد
مدیر هنری: کوروش پارسائزاد
دبیر عکس: اعظم لاریجانی
ویراستار: کبری محمودی
طراح گرافیک: احمد قائمی مهدوی
تصویرگر: میثم موسوی

نشانی پستی دفتر مجله:
تهران، ایرانشهر شمالی، پلاک ۲۷۰
صندوق پستی ۱۵۸۷۵/۶۵۸۵
تلفن: ۰۲۱-۸۸۸۳۱۱۶۱-۹
تلفن‌های امور مشترکین:
۰۲۱-۷۷۶۳۳۲۰۸
صندوق پستی امور مشترکین:
۱۵۸۷۵/۳۳۳۱
وبگاه:
www.roshdmag.ir
رایانامه:
Email.farda@roshdmag.ir

چاپ و توزیع: شرکت افست

برای اشتراک
مجلات رشد رمزینه
را پویش کنید

وبگاه نظرسنجی مجلات رشد
nazar.roshdmag.ir

رشد مدرسه فردا را در پیام رسان شاد
دنبال کنید
@roshd_madreseh_farda

رشد مدرسه فردا

ماهنامه آموزشی، تحلیلی و اطلاع‌رسانی برای معلمان و
دانشجو معلمان و کارشناسان وزارت آموزش و پرورش
شماره پستی ۱۶۹
دوره بیست و دوم، بهمن ۱۴۰۴
صفحه ۴۸
www.roshdmag.ir

خانواده
مجلات رشد همه
تلاش خود را کرده است تا
این مجله در دسترس عموم
جامعه تربیتی کشور قرار گیرد و همه
مخاطبان در مهبین عزیز اسلامی مان
امکان تهیه آن را داشته باشند.

۳۰۰,۰۰۰ ریال

- اردو و ابعاد متفاوت مدرسه مداری / دکتر فریدالدین حداد عادل ۲
خانه بلوط؛ درختی که دیر ثمر می‌دهد / پریا رضایی ۴
بوت کمپ؛ جایی که ایده‌ها جان می‌گیرند / فائزه همایونی ۷
اردوهای علمی به زحمتشان می‌ارزند / مترجم: مریم خوشحال پور ۱۰
ابعاد حقوقی اردوهای دانش آموزی در ایران / زهرا بهشتی سرشت ۱۲
اردو در مأموریت‌های بسیج دانش آموزی / پریا رضایی ۱۶
یادگیری اکتشافی در بستر اردو / مترجم: زهرا پناهی ۲۰
گشت‌های مجازی / زهرا ابراهیمی ۲۳
نقش هوش مصنوعی در طراحی اردوهای آموزشی / سمیه رزبان - حورا جنیدی ۲۶
کودکی، طبیعت و شکل‌گیری باورهای جدید / یاسر مهری ۳۰
عدالت آموزشی و نقش اردوها در تحقق فرصت‌های برابر / معصومه خلیلی ۳۳
درس‌هایی که از کلنگ‌زدن گرفتیم / علی زارع محمودآبادی ۳۶
تأثیر اردوها بر رشد روان‌شناختی و مهارت‌های دانش‌آموزان / نرجس احمدی ۳۸
اردوهای جهادی / مهسا قربانی ۴۲
اردو؛ از تجربه زیسته تا سرمایه اجتماعی / مهسا قربانی ۴۶

دبیر این
شماره یا موضوع:
اردوهای آموزشی نوین
مهسا قربانی

نویسندگان و مترجمان محترم!

- این مجله متعلق به شماست. تجربه‌های ناب، ایده‌ها و حاصل پژوهش‌های
خویش را در اختیار دفتر مجله قرار دهید تا با انعکاس آن‌ها در مجله، علاقه‌مندان به
این حوزه در تجربه‌های شما شریک شوند. از شما عزیزان تقاضا داریم:
- مقاله‌هایی که می‌فرستید، با موضوع مجله مرتبط باشند و در جای دیگری چاپ نشده باشند.
  - مقاله‌ها حاوی مطالب کلی و گردآوری نباشند.
  - مقاله ترجمه شده با متن اصلی هم‌خوانی داشته باشد و متن اصلی نیز همراه آن باشد. چنانچه مقاله
را خلاصه می‌کنید، این موضوع را قید فرمایید.
  - نثر مقاله روان و از نظر دستور زبان فارسی درست باشد و در انتخاب واژه‌های علمی و فنی دقت شود.
  - در نگارش مقاله از منابع و مآخذ معتبر استفاده شود و در پایان آن، فهرست منابع بیاید.

اردو و ابعاد متفاوت

مدرسه مداری

دکتر فریدالدین حداد عادل

در این شماره دربارهٔ اردو حرف می‌زنیم؛ مسئلهٔ مهمی که خیلی‌ها در مدرسه به آن توجه خاص دارند و برخی از مدرسه‌ها نیز از آن غفلت می‌کنند. ما به انواع مسائل اردو می‌پردازیم. در این یادداشت چند نکتهٔ مدیریتی مدرسه را با هم به اشتراک می‌گذاریم و تبادل نظر می‌کنیم:

۱. به اردو بردن جزء لازم مدرسه‌داری است، ولی در خیلی از مدرسه‌ها آن اتفاق لازم و مهم که باید دربارهٔ آن رخ دهد، محقق نمی‌شود. اردو از بعضی جنبه‌ها شبیه کوه است. کوه نقطه‌ای بلند و نمادین دارد، ولی برای رسیدن به نوک قله، باید از دامنه‌ها و دره‌های متعدد عبور کرد.

اردو بردن نیازمند فراهم شدن مقدمات علمی و فرهنگی بسیار و برنامه‌های جانبی و تکمیلی متنوع و عمیقی است. مدرسه‌ای که چندان توجهی به اردو ندارد، از تیمگان (لیگ) برتر مدرسه‌ها بیرون است. اگر مدرسه‌ای به فعالیت اردویی نپردازد، بخش قابل ملاحظه‌ای از توانمندی‌ها و مزیت‌های خود را از دست می‌دهد.

۲. امروزه سازوکار اردو بردن، به خصوص اردوهای خارج از استان، دشوار است. این سختی به گرانی هزینه‌های اردو نیز اضافه شده است. خانواده‌ها نیز نمی‌توانند در هزینه‌های اردو مشارکت کنند. با این اوصاف، نداشتن اردو نقطه ضعف مدرسه محسوب می‌شود.

۳. اگر اردو بردن‌های خارج استانی مقدور نیست، برگزاری بازدیدهای موردی و ملاقات‌های کوتاه مدت و حتی طبیعت‌گردی‌های پراکنده، به غنای فضای

فرهنگی مدرسه می‌افزاید. برگزاری رویدادهای علمی و فرهنگی در خارج از مدرسه می‌تواند به مثابهٔ نوعی اردو تلقی شود. دبیرستان دخترانه می‌تواند با همکاری اولیا در خانه‌ای قدیمی جشنوارهٔ لباس یا غذا برگزار کند. اتخاذ چنین تصمیمی، به نحوی خود نقطهٔ آغاز خیلی از فعالیت‌های فرهنگی در مدرسه می‌تواند باشد.

۴. برگزاری اردو یکی از عرصه‌هایی است که توان برنامه‌ریزی و خلاقیت و مدیریت مسئولان مدرسه را در بیرون از کالبد فیزیکی آشنای مدرسه نشان می‌دهد. مدیر با عناصر متعددی ارزیابی شود که یکی از آنها اقدام کردن یا نکردن برای راه‌اندازی اردو است.

۵. اردو به هیچ وجه سفر تفریحی صرف، پاداش گران‌قیمت دسته‌جمعی یا گروهی، اقدامی دلخواه و جذاب به‌طور صددرصد دلخواه دانش‌آموز نیست.

هزینه‌های اردو، بخشی از فعالیت‌هایی هستند که اولیای دانش‌آموزان می‌توانند در آن‌ها مشارکت کنند.

۸. مستندسازی اردو جزء جدانشدنی این برنامه است. اردویی که پشتیبانی رسانه‌ای نداشته باشد، با اردویی که برگزار نشده است، فاصله زیادی ندارد. خانواده باید در جریان اقدامات مدرسه قرار گیرد و اردو بدون پشتیبانی رسانه‌ای از حمایت خانواده بی‌بهره است.

۹. دانش‌آموزان «باید» در اردو نقش و مسئولیت داشته باشند. در چنین موقعیت‌هایی، ظرفیت نوجوانان بروز پیدا می‌کند و خیلی از قابلیت‌های ناشناخته متبلور می‌شوند. در اردوها ظرفیت‌های ناشناخته دانش‌آموزان شناخته می‌شوند و برخی از شاگردانی که برتری علمی و درسی ندارند، توان مدیریتی و اجرایی و فرهنگی خود را بروز می‌دهند.

اردو بردن مدرسه یکی از اقدامات تکمیلی آموزشی، پرورشی و فرهنگی مدرسه است و حتماً ضوابطی آموزشی و انضباطی در سطح‌های متفاوت تعریف و اعمال می‌شوند.

۶. اگر بازدید را از اردو جدا کنیم، امروزه بیش از پانزده نوع اردو در دسته‌بندی‌های کلی اردویی تعریف شده‌اند: مدرسه خوب برای برگزاری اردو، از قبل باید دو مقوله اصلی را در نظر گرفته باشد: ۱. تقویم اجرایی مدرسه که در آن جایگاه اردو با دقت تعریف شده باشد. ۲. شیوه‌نامه برگزاری اردوهای مدرسه. با داشتن این دو عنصر می‌توان به سراغ برنامه‌ریزی برای اردوها رفت.

۷. خانواده‌ها می‌توانند در انواع اردوها نقشی کلیدی و مؤثر داشته باشند. از برنامه‌ریزی‌های اولیه تا همراهی‌های اجرایی و پشتیبانی‌های کاری، تا مشارکت در تأمین

خانه بلوط؛

درختی که دیر ثمر می دهد

گفت و گو با سیده فائزه راستین، مدیر خانه بلوط اکبر آباد

گفت و گو کننده: پریا رضایی

خبرنگار، کارشناس علوم تربیتی

اشاره

اردو فقط تفریحی چندساعته نیست، فرصتی است برای تجربه زندگی، لمس طبیعت و پرورش مهارت‌هایی که در کلاس درس به سادگی به دست نمی آید. سیده فائزه راستین، مدیر خانه بلوط اکبر آباد، سال هاست همراه کودکان روستا اردوهای برگزار می کند که هر کدامشان برای او و بچه‌ها تجربه‌ای تازه و ماندگار بوده است. در این گفت و گو، او از نخستین اردوهای شبانه در دل روستا می گوید؛ از واکنش خانواده‌ها و بچه‌ها، و از اینکه چطور می توان حتی با کمترین امکانات، یادگیری‌هایی بزرگ رقم زد. این مصاحبه تجربه‌ای است درباره از نزدیک دیدن ظرفیت‌های اردو در فرایند تربیت.

آن است؟

خانه‌های بلوط زیرمجموعه مؤسسه «قصه رنگ» هستند که بیش از دوازده سال است زیر نظر آقای آذر نژاد در روستاهای استان کهگیلویه و بویر احمد فعالیت دارد. چند سال اخیر، خانه‌های بلوط در روستاهای پرجمعیت شکل گرفتند تا کارهای فرهنگی و مهارتی انجام دهند. فلسفه نام گذاری هم از درخت بلوط می آید؛ درختی دیر ثمر که کسی که آن را می کارد، شاید هیچ گاه بارش را نبیند، اما نسل‌های بعدی از آن بهره می برند. ما نیز باور داریم که فعالیت‌هایمان امروز شاید نتیجه فوری نداشته باشد، اما آینده بچه‌ها و جامعه بی تردید تحت تأثیرش خواهد بود.

اردو در این فعالیت‌ها چه جایگاهی دارد؛ چه تفاوتی بین آن با کلاس درس می بینید و چرا برایتان مهم است؟

اردو برای ما به مثابه یک «تجربه زیست» است. در کلاس، کودک فقط آموزش می گیرد، اما در اردو همان آموزش‌ها را در عمل تجربه می کند. آزادی، دوستی و کار گروهی در اردو معنا پیدا می کند. بچه‌ها در محیطی آزادتر از کلاس، با طبیعت و با همدیگر ارتباط برقرار می کنند. آن‌ها می آموزند که زندگی فقط در چارچوب

ابتدا کمی از خودتان بر ایمان بگوئید. چه شد که وارد این مسیر شدید و امروز در خانه بلوط فعالیت می کنید؟

سیده فائزه راستین: حدود پنج سال است که در کنار آقای اسماعیل آذر نژاد در مؤسسه «قصه رنگ» مشغول به کارم و نزدیک به یک سال است که مدیریت خانه بلوط اکبر آباد را بر عهده دارم. رشته تحصیلی‌ام تربیت بدنی بود، اما پس از دانشگاه به سمت دوره‌های قصه گویی، تسهیلگری، فلسفه برای کودکان، نمایش و نقاشی خلاق رفتم. مربی قصه گویی هستم و آموزش مربیان را هم پیگیری می کنم. فعالیت من به خانه بلوط محدود نیست. عاشق آن هستم که به روستاهای دیگر بروم، برای بچه‌ها قصه بگویم و فعالیت‌های گروهی انجام دهم. همچنین، ارتباط با خانواده‌ها برایم اهمیت زیادی دارد. ما تلاش می کنیم در روستاها برنامه‌هایی اجرا کنیم که هم بچه‌ها و هم والدین در آن‌ها مشارکت داشته باشند و فضای روستا متحول تر شود.

با توجه به این تجربه، می خواهیم بپرسم چرا خانه بلوط شکل گرفت و چه فلسفه‌ای پشت

درخت بلوط درختی دیر ثمر است که شاید کسی که آن را می کارد، هیچ گاه بارش را نبیند، اما نسل‌های بعدی از آن بهره می برند

میز و نیمکت نیست، بلکه لمس خاک، بازی با گل و سنگ، آشپزی گروهی یا حتی شستن ظرف‌ها نیز بخشی از یادگیری هستند.

● اولین بار که تصمیم گرفتید اردو برگزار کنید، چه اتفاقی افتاد؟ خانواده‌ها و بچه‌ها چطور واکنش نشان دادند؟

□ نخستین بار که به فکر برگزاری اردو افتادیم، نمی‌دانستیم واکنش خانواده‌ها چگونه خواهد بود. بچه‌ها شوق فراوان داشتند، اما نگران بودیم خانواده‌ها اجازه ندهند. وقتی برنامه را

برایشان توضیح دادیم، با استقبال زیادی روبه‌رو شدیم. حتی پس از اولین اردو، والدین درخواست کردند برای خودشان نیز اردوهایی برگزار کنیم؛ برای مادرها، پدرها و نه فقط کودکان. بازخوردها بسیار مثبت بودند و همین ما را تشویق کرد اردوها را به بخشی ثابت از برنامه‌های خانۀ بلوط تبدیل کنیم.

اردو برای بچه‌های روستا تجربه‌ای تازه بود. بسیاری از آن‌ها هرگز شب را بیرون از خانه نگذرانده بودند. ما ابتدا با اردوهای شبانه در خود روستا آغاز کردیم. امکانات خاصی هم نداشتیم. در واقع اعتقاد دارم هنر مربی در این است که حتی بدون امکانات، از طبیعت بهره بگیرد و بهترین برنامه را اجرا کند.

● خیلی‌ها فکر می‌کنند اردو یعنی تجهیزات خاص و هزینه‌های بالا. شما چطور نگاه می‌کنید؟

□ باور من این است که اردو به امکانات ویژه نیاز ندارد. حتی بدون توپ یا وسایل خاص می‌توان برنامه‌ای شاد و پربار اجرا کرد. طبیعت بزرگ‌ترین مادر و معلم است. بچه‌ها می‌توانند با خاک گل درست کنند، روی سنگ‌ها نقاشی بکشند یا از چوب‌های افتاده کار دستی بسازند. این‌ها همان فرصت‌هایی هستند که طبیعت در اختیارشان می‌گذارد. مهم این است که مربی بگذارد کودکان تجربه کنند و محدودشان نکند. فرض کنید معلمی می‌خواهد فقط یک نیم‌روز بچه‌ها را بیرون ببرد. شما چه پیشنهادی دارید؟

پیشنهاد من این است که اردو در اختیار بچه‌ها باشد. باید فرصت تجربه‌کردن به آن‌ها داد. می‌توانند گروهی

غذا درست کنند، ظرف‌ها را بشویند، محیط را تمیز کنند و از دل همین فعالیت‌ها کار گروهی، مسئولیت‌پذیری و دوستی با طبیعت را بیاموزند. مربی باید طبیعت را امن در اختیارشان بگذارد و فقط هدایتگر باشد، نه کنترل‌گر.

شما بارها از طبیعت به‌عنوان «مادر» یاد کردید. کمی بیشتر توضیح می‌دهید که طبیعت به بچه‌ها چه چیزی می‌دهد که کلاس درس نمی‌تواند؟

کلاس درس چارچوب دارد؛ میز، نیمکت و معلمی که می‌گوید و دانش‌آموزانی که گوش می‌دهند. اما در طبیعت همه چیز تجربه است. لمس خاک و سنگ، بازی با گل و آب، دیدن ترکیب رنگ‌ها در برگ‌ها و آسمان، همه این‌ها درس زندگی هستند. ما در خانه‌های بلوط به بچه‌ها یاد نمی‌دهیم چگونه زنده بمانند، بلکه می‌آموزیم چگونه زندگی کنند؛ آن هم در پیوند با طبیعت، که مادر و معلم واقعی‌شان است.

● آیا نمونه‌ای دارید که نشان دهد یک بازی ساده چگونه به یادگیری مهارتی اجتماعی یا فردی منجر شده است؟

□ یکی از کارهایی که در اردو انجام می‌دهیم، سپردن مسئولیت‌های واقعی به بچه‌هاست؛ از آشپزی گرفته تا جمع‌آوری وسایل. برای کودکان این‌ها شبیه بازی هستند، اما در واقع مهارت‌هایی چون همدلی، مراقبت از خود و مسئولیت‌پذیری را می‌آموزند. همین اعتماد و ابراز وجود، مهارت بزرگی برای نوجوانان است.

● بعد از اردو چه تغییرهایی در رفتار یا روحیه بچه‌ها دیده‌اید؟

□ بعد از اردوها بچه‌ها راحت‌تر صحبت می‌کنند، خودشان را بهتر می‌پذیرند و ارتباط صمیمانه‌تری با ما دارند. نوجوانان که در سن هویت‌یابی هستند، در این فضا فرصتی برای ابراز وجود می‌یابند. حس تعلق آن‌ها به خانۀ بلوط نیز بیشتر می‌شود؛ تا جایی که می‌گویند خانۀ بلوط «خانۀ دوم» ماست. آثار هنری‌شان را دوست دارند بر دیوارهای خانۀ بلوط نصب کنند یا جشن تولدهایشان

خانه‌های بلوط در روستاهای پرجمعیت شکل گرفتند تا کارهای فرهنگی و مهارتی انجام دهند

● برای معلمانی که تصور می کنند اردو وقت گیر یا دشوار است چه پیامی دارید؟

توصیه من این است که معلم‌ها نترسند. اردو به امکانات نیازی ندارد. هنر معلم در استفاده از همان حداقل‌هاست. طبیعت بهترین ابزار است. کافی است بچه‌ها را آزاد بگذاریم تا تجربه کنند. مهم این است که خود مربی هم کودک درونش را همراه بیاورد. بازی کند، آشپزی کند و کنار بچه‌ها مثل یک دوست باشد.

● اگر بخواهید سه اصل طلایی برای یک اردوی ساده و موفق نام ببرید، چه می‌گویید؟

□ نخست، آزادی و فرصت تجربه برای بچه‌ها. دوم، استفاده از امکانات موجود در طبیعت. و سوم، همدلی و همراهی مربی با کودکان. یعنی مربی هم باید عضوی از گروه باشد، نه ناظری بیرون از آن.

● و در نهایت، چطور می‌شود اثر اردو فراتر از همان یکی دو روز بماند و در زندگی بچه‌ها ادامه پیدا کند؟

□ اردو فرصتی است برای شناخت عمیق‌تر بچه‌ها. ما پس از اردو، آنچه را در رفتار و نیازهایشان می‌بینیم، به کلاس منتقل می‌کنیم. موضوعاتی را که عمومی‌ترند، در جمع کار می‌کنیم و مسائل خاص را به صورت فردی پیگیری می‌کنیم؛ حتی گاهی با کمک خانواده. به این ترتیب اثر اردو به همان چند روز محدود نمی‌ماند، بلکه در مسیر رشد کودک ادامه می‌یابد.

را آنجا برگزار کنند. این یعنی خانه بلوط بخشی از زندگی آن‌ها شده است.

● این حس تعلق فقط به خانه بلوط است یا به روستا و محیط محلی هم سرایت می‌کند؟

□ دقیقاً همین‌طور است. وقتی بچه‌ها خانه بلوط را خانه دوم خود می‌دانند، این حس به جامعه و محیط محلی هم منتقل می‌شود. در اردوهای مشترک میان روستاها، دوستی‌های تازه شکل می‌گیرد و این پیوند اجتماعی تقویت می‌شود.

در واقع اعتقاد داریم هنر مربی در این است که حتی بدون امکانات، از طبیعت بهره بگیرد و بهترین برنامه را اجرا کند

بوت کمپ!

جایی که ایده‌ها جان می‌گیرند

فائزه هما یونی

معلم و طراح آموزشی / کارشناس ریاضی محض

وقتی اسم «اردو» می‌آید، خیلی‌ها یاد اردوهای مدرسه می‌افتند؛ سفرهایی یک‌روزه یا چندروزه، پر از خاطره، بازی، تفریح و گاهی بازدید از یک مکان فرهنگی یا تاریخی. اما واقعیت این است که نسل امروز با نسل ما فرق دارد. دیگر یک اردو که فقط پر از بازی و تفریح باشد، پاسخ‌گوی نیازشان نیست. آن‌ها دنبال تجربه‌ای عمیق‌تر، کاربردی‌تر و نزدیک‌تر به دنیای واقعی هستند. بوت کمپ دقیقاً همین فاصله را پر می‌کند.

تفاوت بزرگ بوت کمپ با اردوهای مدرسه همین جاست: در بوت کمپ قالب‌های متنوعی کنار هم قرار می‌گیرند؛ سخنرانی، کارگاه، کارسوق، کار گروهی، بررسی‌های میدانی، بازی‌های طراحی‌شده و در پایان ارائه دستاوردها.

برای من همیشه مهم‌ترین بخش طراحی بوت کمپ این است که این قالب‌ها مثل جورچین کنار هم قرار بگیرند. مثلاً در یکی از بوت کمپ‌ها، شروع برنامه را با یک بازی ماجراجویانه طراحی کردم. نوجوان‌ها باید جورچین را کامل می‌کردند تا بالاخره تصویر هدایتگر (منتور)شان نمایان شود. همان لحظه‌ای که عکس پیدا می‌شد، صدای خنده و هیجان‌ناشان تمام فضا را پر می‌کرد. بعد باید در فضای بزرگ شهر کتاب مرکزی دنبال او می‌گشتند؛ با عکس کاریکاتوری در دست، میان قفسه‌ها و جمعیت راه می‌افتادند و وقتی هدایتگرشان را پیدا می‌کردند، مثل کشف یک راز، شادی‌شان چند برابر می‌شد.

اما این تازه آغاز ماجرا بود. سرنخ‌هایی در کتاب‌ها پنهان شده بودند که باید با دقت و همکاری گروهی کشفشان می‌کردند. در نهایت، با ۱۶ کلمه رمزآلودی که در اختیار داشتند، کنار هم نشستند، بحث کردند، جابه‌جا کردند و جمله درست چالش خود را ساختند. درست همان لحظه‌ای که جمله شکل گرفت و موضوع اصلی مشخص شد، برق را در چشمانشان می‌دیدید؛ احساسی از اینکه حالا می‌دانند در چهار روز آینده قرار است چه چیزی بسازند و روی چه رؤیایی کار کنند.

و حالا کافی است تصور کنید این فقط یک ساعت از یک بوت کمپ ۳۲ ساعته بوده است. بوت کمپ یعنی همین: تجربه‌ای فشرده، متنوع و پرمعنا که می‌تواند مدت‌ها در ذهن نوجوان بماند.

نقش دانش‌آموزان در اردو و بوت‌کمپ

در اردوهای مدرسه‌ای، دانش‌آموز معمولاً بیشتر شنونده است و همراه جمع حرکت می‌کند. اینجاست که ما باید نگاه سنتی به اردو را کنار بگذاریم. دیگر زمان آن گذشته است که بچه‌ها فقط شنونده باشند. من وقتی بوت‌کمپ طراحی می‌کنم، همیشه به این فکر می‌کنم که نوجوان‌ها در متن تجربه باشند، نه در حاشیه. در بوت‌کمپ همه چیز به خودشان بستگی دارد. اگر تصمیم نگیرند یا با گروهشان همکاری نکنند، هیچ مرحله‌ای جلو نمی‌رود. اینجا دیگر تماشاگر نیستند، بلکه بازیگر اصلی‌اند.

تجربه‌ها در اردو و چالش‌های بوت‌کمپ

اردوها معمولاً فرصتی برای استراحت و تجربه‌های متفاوت از روزهای عادی هستند؛ پر از بازی، تفریح و همراهی با دوستان. اما بوت‌کمپ نوجوان را یک‌باره وسط یک چالش واقعی می‌گذارد. مثلاً باید راه‌حلی برای یک مشکل شهری پیدا کند، یا مدلی ساده برای یک ایده کسب‌وکار بسازد، یا چیزی طراحی کند که زندگی روزمره‌اش را بهتر کند. این کارها شاید کوچک به نظر برسند، اما واقعی‌اند. نوجوان حس می‌کند کاری که انجام می‌دهد، به دنیای بیرون وصل است، نه فقط به کلاس یا دفترچه یادداشتش.

و درست همین‌جاست که یادگیری عمیق‌تر می‌شود. نوجوان فقط شنونده یک موضوع نیست، بلکه تجربه‌ای از فکر کردن به چالش‌های واقعی پیدا می‌کند. بوت‌کمپ‌ها پاسخی‌اند به تغییر نیازها و ویژگی‌های نسل امروز. بچه‌ها

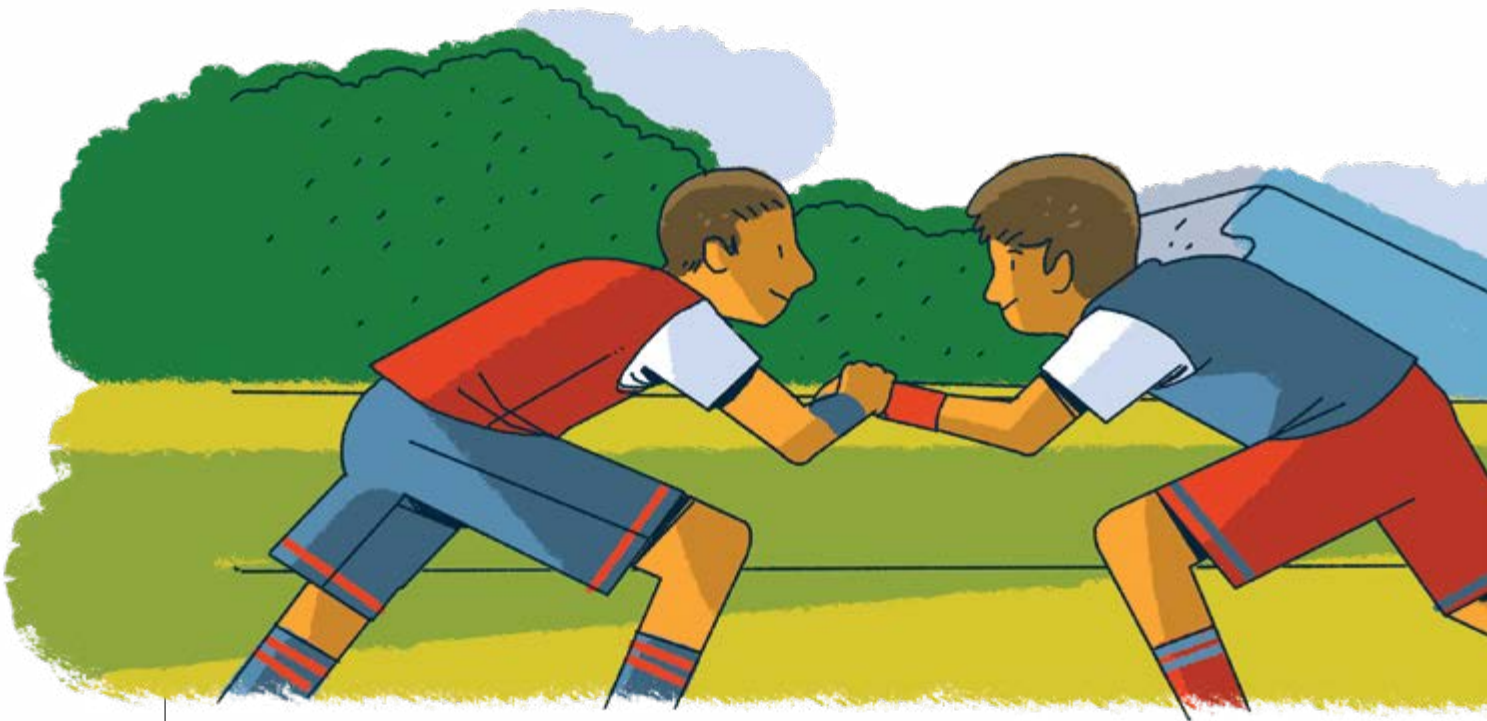
در بوت‌کمپ قالب‌های متنوعی کنار هم قرار می‌گیرند؛ سخنرانی، کارگاه، کارسوق، کارگروهی، بررسی‌های میدانی، بازی‌های طراحی شده و در پایان ارائه دستاوردها

می‌خواهند تأثیر بگذارند، تجربه واقعی داشته باشند و حس کنند کاری که می‌کنند جدی گرفته می‌شود؛ تجربه‌ای که می‌تواند، هرچند کوچک، در نگاهشان به دنیا تغییری ایجاد کند؛ تغییری که بعدها در تصمیم‌ها و مسیر زندگی‌شان خودش را نشان می‌دهد.

نتایج اردو و محصول بوت‌کمپ

اردوها معمولاً به خاطره و تجربه‌ای خوش ختم می‌شوند؛ چیزی که در ذهن می‌ماند و لبخند می‌آورد. اما بوت‌کمپ علاوه بر خاطره، یک دستاورد هم به جا می‌گذارد. دستاوردی که لازم نیست بزرگ یا پیچیده باشد؛ می‌تواند یک پروژه کوچک، یک ایده تازه یا جمله‌ای باشد که تیم در کنار هم آن را ساخته‌اند. همان هم برای نوجوان ارزش دارد، چون نشان می‌دهد توانسته است چیزی را از صفر شروع کند و به نتیجه برساند.

این است که ذهن آن‌ها هنوز گرفتار محدودیت‌های ما نشده است. همین آزادی ذهن باعث می‌شود نگاهشان جسورانه‌تر و خلاق‌تر باشد.

همیشه یک بخش حیاتی باقی می‌ماند: اجرا.

ایده‌داشتن یک چیز است، اجرا کردن آن چیز دیگر. همراه‌داشتن تیمی متعهد، برنامه‌ریزی، بازبینی (چک‌لیست) و پیگیری دقیق همیشه کلید اصلی بوده است. اما همه این سختی‌ها وقتی روز پایانی می‌رسد و نوجوان‌ها پروژه‌هایشان را ارائه می‌دهند، رنگ می‌بازد. همان لحظه است که می‌توان نفس راحتی کشید و با شوقی وصف‌ناشدنی به آن‌ها نگاه کرد.

آخرین تجربه من در تهران، طراحی و اجرای یک بوت کمپ با موضوع «خلق ارزش در کسب‌وکار» برای نوجوانان بود. می‌دانستم قرار نیست آن‌ها بعد از چهار روز متخصص شوند. هدف اصلی این بود که با این فضا آشنا شوند، آدم‌های الهام‌بخش را ببینند و از آن‌ها یاد بگیرند. به‌عنوان یک طراح فعالیت‌های آموزشی و یک معلم، طراحی بوت کمپ‌ها و فعالیت‌های متعدد را دقیقاً با همین هدف و رویکرد انجام می‌دهم.

به نظرم چیزی که بچه‌ها بیشتر از هر دانشی با خود می‌برند، تأثیر همان آدم‌هاست؛ نوع نگاهشان به کار و زندگی، شیوه برخوردشان با چالش‌ها و حتی رفتارهای ساده روزمره. این‌ها چیزهایی هستند که در ذهن می‌مانند و شاید مسیر یک نوجوان را برای سال‌ها روشن‌تر کنند.

در طراحی محتوا، باید از محتوا شروع کرد یا از قالب؟

این پرسش شبیه همان معمای مرغ و تخم‌مرغ است. برای من معمولاً چند واژه کلی در ذهن شکل می‌گیرد و بعد خیلی زود سراغ قالب می‌روم. چون باور دارم، اگر قالب درست و جذاب باشد، خودش می‌تواند محتوا را بهتر نشان بدهد. به‌ویژه زمانی که مخاطب نوجوان باشد، قالب جذاب نقشی تعیین‌کننده دارد.

طراحی بوت کمپ برای نوجوان‌ها همیشه شبیه باز کردن یک کلاف درهم است. متغیرهای زیادی باید در نظر گرفته شوند: سن شرکت‌کنندگان، موضوع، تعداد روزها، مکان برگزاری و حتی نوع گروهی که قرار است بیایند. همین تنوع هم کار را دشوار می‌کند و هم زیبا. لذت این مسیر برای من در این است که می‌دانم در پایان، همین کلاف به چیزی منسجم و چشم‌گیر تبدیل خواهد شد.

اما محتوای بوت کمپ چه؟ تجربه به من نشان داده است، نوجوانان بسیار فراتر از آن چیزی هستند که ما تصور می‌کنیم. تا به حال برایتان پیش آمده است که از یک نوجوان ایده‌ای را بشنوید که حتی از نظر بزرگ‌ترها و حرفه‌ای‌ها هم تازه‌تر و خلاقانه‌تر باشد؟ دلیلش

اردوها معمولاً فرصتی برای استراحت و تجربه‌ای متفاوت از روزهای عادی هستند؛ پر از بازی، تفریح و همراهی با دوستان. اما بوت کمپ نوجوان را یک باره وسط یک چالش واقعی می‌گذارد

اردوهای علمی به زحمتمان می‌ارزند

پیچ توت (آوریل ۲۰۲۲)

مترجم: مریم خوشحال پور

کارشناس ارشد روان‌شناسی بالینی

از موزه‌های محلی یا اقدامی بزرگ مثل سفر آگولار به پارک ملی) چندین نتیجه مثبت اجتماعی و تحصیلی به همراه دارند و به زحمتمان می‌ارزند.

جی. پی. گرین، یکی از نویسندگان این مطالعه و پژوهشگر ارشد بنیاد هریتیج، در یادداشتی برای روزنامه دیلی نیوز می‌نویسد: «همه‌گیری نباید مدرسه‌ها را برای همیشه از ارائه این تجربه‌های فرهنگی ضروری باز دارد! اگر مدرسه‌ها اردوهای علمی فرهنگی را به بخشی جدایی‌ناپذیر از تجربه آموزشی تبدیل کنند، همه دانش‌آموزان (به‌ویژه آن‌هایی که والدینشان به‌سختی می‌توانند به چنین تجربه‌هایی دسترسی داشته باشند) منتفع خواهند شد.»

در پژوهش مذکور، پژوهشگران بیش از ۱۰۰۰ دانش‌آموز پایه‌های چهارم و پنجم آتلانتا را به دو گروه تقسیم کردند. یک گروه در سه تا شش اردوی «علمی فرهنگی» (مثل بازدید از یک موزه هنر، شرکت در یک اجرای زنده نمایش، و حضور در یک کنسرت سمفونی) شرکت کردند؛ حال آنکه دانش‌آموزان گروه کنترل در کلاس ماندند. نتیجه چه بود؟ بنا بر گزارش ساینس دیلی، دانش‌آموزان گروه اردو در مقایسه با گروه گواه «در آزمون‌های پایان سال نمره‌های بالاتری کسب کردند، معدل بهتری دریافت کردند، کمتر غیبت داشتند و تخلف رفتاری کمتری از آن‌ها سر زد.» طبق نوشته گرین، این مزیت‌ها دو تا سه سال ادامه یافت و «وقتی دانش‌آموزان به دوره متوسطه اول رسیدند، بیشتر از پیش عیان شد.»

هایدی هولمز اریکسون، نویسنده اصلی مقاله مزبور، در یکی از گفت‌وگوهایش می‌گوید: «ما می‌توانیم نشان بدهیم که یک مداخله به‌نسبت ساده و البته کم‌هزینه، مثل سه اردوی علمی در یک سال یا شش اردو در دو سال، می‌تواند

سفرهای فرهنگی می‌توانند نمره‌های دانش‌آموزان را بهتر کنند و از غیبت‌ها و تخلف رفتاری آن‌ها بکاهند. النا آگولار به‌عنوان یک معلم غالباً دنبال فرصت‌هایی بود تا دانش‌آموزانش را از کلاس درس خارج کند و به محله‌های متفاوت یا محیط‌های طبیعی برود. آگولار که خودش مربی آموزشی و نویسنده است، می‌نویسد: «ما سفرهایی معمولی به موزه‌ها و مراکز علمی داشتیم، اما من سفرهایی را دوست داشتم که بچه‌ها را به قلمروی ناشناخته می‌برد.» او می‌گوید که بیرون آوردن بچه‌ها از منطقه راحتی‌شان، «چیزهایی درباره خودشان و دیگران به آن‌ها یاد می‌داد. این کار کمکشان می‌کرد گستردگی دنیایمان را ببینند و شاید این الهام را به آن‌ها می‌داد که به فرصت‌هایی فکر کنند که در آینده پیش رویشان قرار خواهد گرفت.»

این نحوه تفکر آگولار تأثیرگذار بود. پانزده سال پس از اینکه دانش‌آموزان کلاس سومی‌اش را به پارک ملی یوسیمیتی برده بود، یکی از همان دانش‌آموزان، در شبکه‌ای اجتماعی، پیامی به او داد تا بابت آن سفری که زندگی‌اش را زیر و رو کرده بود، تشکر کند. دانش‌آموز برایش نوشته بود: «شما با آن سفر زندگی ما را تغییر دادید. آن سفر همان چیزی بود که باعث شد من بخواهم معلم شوم، تا بتوانم همان هدیه را به بچه‌های دیگر بدهم.»

در دوره‌ای که مدرسه‌ها با نگرانی‌های ناشی از همه‌گیری کرونا در باب موازنه میان زمان تدریس در کلاس و زمان مربوط به فعالیت‌های غیرضروری مثل اردوهای علمی دست‌وپنجه نرم می‌کنند، پژوهش تازه‌ای در مجله منابع انسانی منتشر شد که مدعی است اردوهای علمی با تجربه‌های آموزشی مهمی که فراهم می‌کنند (چه بازدید

واقعاً اثرات قابل توجهی داشته باشد. این مزیت‌ها فقط به فایده‌های اجتماعی محدود نمی‌شوند. پژوهش ما نشان می‌دهد که مداخله‌های کوچک‌تر هم می‌توانند تأثیر معناداری بر تحصیل بگذارند.»

اریکسون به این نکته اشاره می‌کند که اردوهای علمی تهدیدی برای آموزش کلاسی نیستند، بلکه ابزار افزایش مشارکت و گسترش افق‌های دانش‌آموزان‌اند. او می‌گوید: «اردوها این فرصت را فراهم می‌کنند که دانش‌آموزان در معرض دنیای گسترده‌تری قرار بگیرند و برنامه‌ی درسی غنی از فرهنگی داشته باشند، بدون اینکه نه‌تنها آسیبی به نتیجه‌ی تحصیلی‌شان وارد شود، بلکه به بهبود آن‌ها بینجامد.» پژوهشگران دریافته‌اند، این سفرهای فرهنگی نه‌تنها به ضرر نمره‌های درسی بچه‌ها نبود، بلکه نمره‌ها را تقویت کرد و دانش‌آموزانی که در این اردوها شرکت کردند، در کلاس درس هم عملکرد بهتری داشتند.

اما باید توجه داشت، اردوهای علمی قرار نیست برنامه‌های پرزرق‌وبرقی باشند تا تأثیر بگذارند. حتی سفرهای کوچک خارج از کلاس (یا به قول پژوهشگران پیش‌گفته، «سفرهای کم‌هزینه») می‌توانند مؤثر باشند. در ادامه، سه معلم برای ساده‌تر کردن اردوهای علمی، پیشنهادهایی می‌دهند:

۱. کوچک و کوتاه بسازید

لورل شوارتز که مشاور آموزشی بود، به‌جای آن که یک روز کامل را به اردوی علمی اختصاص دهد، بچه‌های کلاس‌های خود را به اردوهای کوچک می‌برد؛ یعنی همان «سفرهای کوتاهی که در طول یک جلسه‌ی درسی قابل انجام هستند.» او می‌نویسد، این تجربه‌های واقعی به‌ویژه برای زبان‌آموزان انگلیسی و دانش‌آموزان زبان‌های خارجی مفید بوده است. مثلاً برگزاری یک اردوی کوتاه به پارک نزدیک به مدرسه یا محیط اطراف مدرسه می‌تواند فرصت خوبی برای «تقویت درسی درباره‌ی طبیعت و حیات‌وحش و هم‌زمان مرور واژگان مربوط به حواس، رنگ‌ها و مفاهیم مقدار و اندازه» باشد. پس از چنین اردویی، دانش‌آموزان می‌توانند با استفاده از واژگانی که در کلاس گردآوری و تعریف شده، داستان‌هایی

توصیفی درباره‌ی مکانی که بازدید کردند بنویسند.

۲. سفر بدون معلم را برنامه‌ریزی کنید

آرچ گریو که قبلاً معلم مطالعات اجتماعی بود، برای تشویق به کاوش و یادگیری خارج از کلاس خودش را از ماجرا کنار می‌کشد و اردوهای را پیشنهاد می‌دهد که بدون معلم و در جامعه‌ی محلی دانش‌آموزان برگزار می‌شوند. او فقط گزینه‌هایی را پیشنهاد می‌دهد که به‌طور مستقیم به موضوعی که در کلاس بحث می‌شود، مرتبط‌اند؛ مثل شرکت در یک سخنرانی در دانشگاه محلی یا بازدید از موزه یا جشنواره‌ای فرهنگی. همچنین برای تشویق دانش‌آموزان امتیاز اضافی در نظر می‌گیرد. او می‌گوید: «این سفرها باعث می‌شوند دانش‌آموزان بیش از آنچه در کلاس میسر است، محتوای درسی را درک و دریافت کنند و شاید بهترین بخش ماجرا این است که این جور اردوها تقریباً به برنامه‌ریزی نیاز ندارند.»

۳. گزینه‌های مجازی را بررسی کنید

اینترنت امکان بازدید از موزه‌هایی مثل گالری ملی لندن و موزه‌های واتیکان را فراهم می‌کنند که هرچند شاید به اندازه‌ی بازدید حضوری لذت‌بخش نباشند، اما امکان استفاده از آن‌ها را حتی بدون ترک برداشتن ساختمان مدرسه فراهم می‌کنند. لورا برادلی که معلم زبان انگلیسی دوره متوسطه اول است، دوست دارد بر اساس موضوع، کلیدواژه و پایه‌ی تحصیلی، وبگاه Museums for Digital Learning را بالا و پایین و در آن جست‌وجو کند تا درس‌ها و فعالیت‌هایی را بیابد که با نیازهای برنامه‌ی درسی او همخوان باشند. این وبگاه دسترسی شما به مجموعه‌های دیجیتال موزه‌ها، مدل‌های سه‌بعدی، فایل‌های صوتی، اسناد، تصاویر و ویدئوها را فراهم می‌کند.

پی‌نوشت

۱. این مقاله به زبان انگلیسی و در نشانی زیر منتشر شده است:
<https://www.edutopia.org/article/yes-field-trips-are-worth-effort/>

ابعاد حقوقی

اردوهای دانش آموزی در ایران

زهرا بهشتی سرشت

کارشناس ارشد حقوق، پژوهشگر و مدرس دانشگاه

اشاره

اردوهای دانش آموزی در مدرسه‌ها همواره به‌عنوان فرصتی طلایی برای یادگیری خارج از کلاس درس مطرح بوده‌اند. تجربه‌های گروهی، آموزش غیررسمی، تقویت مهارت‌های اجتماعی و روحیه همکاری، خودباوری و آشنایی با محیط‌های طبیعی و فرهنگی، بخشی از فرصت‌های تربیتی اردو هستند. با این حال، اگر همین فرصت‌ها با بی‌دقتی، شتاب‌زدگی یا سهل‌انگاری همراه شوند، می‌توانند به تهدیدی جدی برای جان و سلامت دانش‌آموزان بدل شوند و مسئولیتی سنگین و چندلایه بر دوش مدیران و مربیان بگذارند. والدین با اعتماد به مدرسه، فرزندان خود را برای ساعت‌ها یا روزهایی در اختیار مدیران و مربیان قرار می‌دهند. از منظر حقوقی، این وضع به معنای نوعی «امانت‌داری قانونی» است، بدین معنا که مدیر و سرپرستان اردو موظف‌اند تمام اقدامات لازم را برای حفظ جان و سلامت دانش‌آموزان به کار گیرند. هر گونه قصور، بی‌مبالاتی و سهل‌انگاری در این زمینه می‌تواند مسئولیت مدنی و کیفری و حتی انتظامی برای آنان به همراه داشته باشد.

نگاهی به حوادث تلخ سال‌های اخیر، این حساسیت را آشکار می‌کند. در حادثه داراب (۱۳۹۶)، واژگونی اتوبوس حامل دانش‌آموزان هرمزگانی، نه‌تنها خانواده‌ها را عزادار کرد، بلکه افکار عمومی را به بازاندیشی جدی درباره ایمنی اردوها واداشت. این رویداد زمینه‌ساز بخش‌نامه وزارت آموزش و پرورش در خصوص «ممنوعیت تردد شبانه اتوبوس‌های دانش‌آموزی» شد. چند سال بعد، در مینودشت گلستان (۱۴۰۲)، سقوط یک درخت در محوطه اردوگاه، جان دانش‌آموزی را گرفت و بار دیگر یادآور شد که حتی جزئی‌ترین مسائل ایمنی محیط اردو نیز اهمیت حیاتی دارد و سرانجام در حادثه واژگونی اتوبوس دانش‌آموزان فرزنانگان کرمان (۱۴۰۳)، موضوع خستگی راننده و بی‌توجهی به زمان‌بندی حرکت، بار دیگر به صدر اخبار بازگشت. بررسی پرونده‌های این حوادث نشان می‌دهد که «مسئولیت قانونی برگزارکنندگان اردوها» محور اصلی طرح دعوا و رسیدگی قضایی بوده است.

این مقاله می‌کوشد از منظری علمی، ابعاد حقوقی اردوهای دانش‌آموزی را بررسی کند و بر اساس متن‌های قانونی و بخش‌نامه‌های مصوب، به این پرسش‌ها پاسخ دهد: در صورت بروز حوادث، مسئولیت قانونی بر عهده چه کسانی است؟ آیا رضایت‌نامه والدین می‌تواند مسئولیت را از دوش برگزارکنندگان بردارد؟ چه استانداردهایی باید رعایت شوند تا اردوها ایمن‌تر باشند؟

مسئولیت قانونی برگزارکنندگان اردوها

الف) مبانی قانونی

مسئولیت قانونی برگزارکنندگان اردوها در ایران بر سه پایه اصلی استوار است:

۱. **قانون مسئولیت مدنی مصوب ۱۳۳۹:** مطابق ماده ۱، هر کس در نتیجه بی‌احتیاطی یا بی‌مبالاتی موجب زیان دیگری شود، مسئول جبران خسارت است. از آنجا که دانش‌آموز در اردو تحت مراقبت مدرسه و سرپرستان است، هر گونه غفلت آنان مصداق بی‌مبالاتی محسوب می‌شود.

۲. قانون مجازات اسلامی (بخش تعزیرات): مواد

۶۱۴، ۶۱۶ و ۷۱۴ تا ۷۲۸ درباره قتل و صدمه‌های غیرعمدی ناشی از بی‌احتیاطی، بی‌مبالاتی یا رعایت‌نکردن نظامات دولتی، برگزارکنندگان اردو را در معرض مسئولیت کیفری قرار می‌دهد. برای مثال، اگر راننده یا سرپرست، مقررات ایمنی را رعایت نکند و حادثه‌ای رخ دهد، امکان محکومیت کیفری وجود دارد.

۳. آیین‌نامه‌ها و بخش‌نامه‌های آموزش و پرورش:

آیین‌نامه اجرایی مدرسه‌ها و شیوه‌نامه‌های اردویی، چارچوب‌هایی دقیق برای برگزاری اردوها وضع کرده‌اند.

طرف دعوی قرار گیرد.

ب) رضایت‌نامه‌ها و حدود اعتبار حقوقی آن‌ها
 اخذ رضایت‌نامه کتبی از والدین برای اعزام دانش‌آموز به اردو از منظر اداری الزامی است. اما پرسش حقوقی اینجاست: آیا این رضایت‌نامه، مسئولیت

برگزارکنندگان را برطرف می‌کند؟

مطابق اصل آزادی قراردادهای (ماده ۱۰ قانون مدنی)، افراد می‌توانند در حدود قانون، هر شرطی را در قرارداد بگنجانند، اما این اصل به جایی محدود است که با قوانین آمره و نظم عمومی تعارض نداشته باشد. از آنجا که حفظ جان و سلامت دانش‌آموزان یک موضوع مربوط به نظم عمومی است، هیچ قراردادی نمی‌تواند مسئولیت ناشی از تقصیر یا نقض مقررات ایمنی را ساقط کند. فقه اسلامی نیز

قاعده «لاضرر» را مبنای نفوذناپذیری اسقاط مسئولیت در موارد ضرر به دیگری می‌شناسد. به این معنا که هیچ‌کس نمی‌تواند با توافق، مسئولیت خود را در برابر ضرر به دیگری ساقط کند. بنابراین، حتی اگر والدین در رضایت‌نامه بنویسند «مدرسه هیچ مسئولیتی ندارد»، در صورت وقوع حادثه ناشی از تقصیر عوامل اردو، این شرط بی‌اعتبار است.

با این توضیح، رضایت‌نامه‌ها در عمل ابزار اطلاع‌رسانی به والدین و شفافیت درباره جزئیات اردو، جلب مشارکت

هر گونه تخطی از این مقررات (مانند اخذ نکردن مجوز یا انتخاب وسیله نقلیه نامناسب)، نوعی «نقض نظامات دولتی» محسوب می‌شود که هم در مسئولیت مدنی و هم در مسئولیت کیفری اثر دارد.

مسئولیت اداری و انتظامی

برگزارکنندگان اردوها علاوه بر مسئولیت مدنی و کیفری، در معرض مسئولیت اداری نیز قرار دارند. اگر مدیر یا معلمی بر خلاف بخش‌نامه‌های وزارت آموزش و پرورش عمل کند، ممکن است با توبیخ، کسر حقوق، انفصال از خدمت یا محرومیت از سمت مدیریتی مواجه شود. این مسئولیت‌ها در آیین‌نامه استخدامی کارکنان دولت و مقررات خاص آموزش و پرورش نیز تصریح شده‌اند.

قلمرو مسئولیت

بر اساس رویه قضایی، مسئولیت‌ها در اردوها مشترک و هم‌پوشان است:

- مدیر مدرسه به‌عنوان مقام صادرکننده مجوز اولیه مسئول است.
- سرپرست اردو مسئول مراقبت عملی و ایمنی دانش‌آموزان است.
- پیمانکار (شرکت حمل‌ونقل یا اردوگاه) مسئول فراهم کردن شرایط ایمن است.
- اداره آموزش و پرورش نیز در مقام ناظر عالی می‌تواند

از منظر حقوقی، مدیر و سرپرستان اردو موظف‌اند تمام اقدامات لازم را برای حفظ جان و سلامت دانش‌آموزان به کار گیرند

درباره قتل و
صدمه‌های غیر عمدی
ناشی از بی احتیاطی،
بی‌مبالاتی یا
رعایت نشدن
نظامات دولتی،
برگزارکنندگان اردو
در معرض مسئولیت
کیفری قرار دارند

و همراهی خانواده‌ها و مستندسازی تصمیم مدرسه برای اثبات طی شدن مراحل قانونی هستند و در رفع مسئولیت برگزارکنندگان اردو کارکردی نخواهند داشت.

ج) استانداردهای ایمنی در برگزاری اردوها

برگزاری اردوهای دانش‌آموزی تنها با تکیه بر انگیزه و اشتیاق کافی نیست، بلکه مستلزم رعایت مجموعه‌ای از استانداردهای ایمنی است که از نظر حقوقی و آموزشی «الزام‌آور» تلقی می‌شوند. این استانداردها نه توصیه‌های اخلاقی، بلکه بخشی از وظایف قانونی مدیران و مربیانند و بی‌توجهی به آن‌ها می‌تواند در دادگاه به‌عنوان دلیل بر قصور بی‌مبالاتی تلقی شود.

ایمنی حمل و نقل

حمل و نقل امن مهم‌ترین بخش از هر اردوی دانش‌آموزی است، چرا که بیشترین حوادث ناگوار در مسیر رفت و برگشت رخ داده‌اند. بر اساس بخشنامه‌های وزارت آموزش و پرورش:

- استفاده از اتوبوس‌های دارای معاینه فنی معتبر الزامی است. این معاینه تضمین می‌کند که ترمز، چراغ‌ها و تجهیزات ایمنی اتوبوس سالم است.
- رانندگان باید گواهی‌نامه معتبر و سابقه تأییدشده توسط پلیس راهور داشته باشند. در بسیاری از حوادث گذشته، خستگی یا بی‌تجربگی راننده نقش اصلی را داشته است.
- حرکت شبانه اتوبوس‌ها (بین ساعت‌های ۲۳ تا ۵ بامداد) ممنوع است. این قاعده پس از حادثه داراب به‌طور جدی در بخش‌نامه‌ها گنجانده شد، زیرا ثابت شد بخش زیادی از تصادف‌ها در ساعت‌های شب رخ می‌دهد.
- در مسیرهای طولانی، باید دو راننده حضور داشته باشند تا خستگی و خواب‌آلودگی کاهش یابد.

سازمان‌دهی و نظارت انسانی

اردو هر قدر هم وسیله نقلیه مطمئن داشته باشد، بدون حضور کافی مربیان و سرپرستان قابل اعتماد نیست. دستورالعمل‌های اردویی نسبت مشخصی را برای تعداد مربی در مقابل دانش‌آموز تعیین کرده‌اند. مثلاً برای هر ۱۵ تا ۲۰ دانش‌آموز یک مربی باید حضور داشته باشد. دلیل این الزام روشن است: هیچ سرپرستی نمی‌تواند هم‌زمان مراقب ده‌ها دانش‌آموز در شرایط گوناگون باشد. اگر این نسبت رعایت نشود، دادگاه می‌تواند در صورت وقوع حادثه آن را «بی‌مبالاتی در سازمان‌دهی اردو» قلمداد کند.

ایمنی محل اردو

انتخاب اردوگاه یا محل بازدید نیز بخشی از مسئولیت برگزارکنندگان است. مدیر یا مربی نمی‌تواند به بهانه اینکه محل اردو در اختیار آموزش و پرورش یا نهاد دیگری است، از مسئولیت خود شانه خالی کند. بررسی وجود حصار ایمن، امکانات بهداشتی، مسیرهای خروج اضطراری و حتی شرایط آب‌وهوایی منطقه، بخشی از وظایف اولیه سرپرست است.

آموزش و آگاهی بخشی

یکی دیگر از استانداردهای مهم، آموزش دانش‌آموزان و والدین پیش از اردوست. باید جلسه‌ای برای معرفی برنامه، قوانین و نکات ایمنی برگزار شود. دانش‌آموزان باید بدانند چرا بستن کمربند ایمنی در اتوبوس الزامی است! چرا نباید از گروه جدا شوند! یا چرا باید در زمان خطر به نقطه امن مشخصی بروند. این آموزش‌ها نه تنها از نظر تربیتی مفیدند، بلکه در صورت بروز حادثه، می‌توانند از بسیاری خسارت‌ها پیشگیری کنند.

بیمه و پشتیبانی درمانی

طبق سیاست‌های آموزش و پرورش، همه دانش‌آموزان تحت پوشش بیمه حوادث عمومی هستند. با این حال، برای اردوهای خاص مثل کوهنوردی یا سفرهای چندروزه، توصیه می‌شود پوشش بیمه تکمیلی نیز در نظر گرفته شود. همچنین، همراه داشتن جعبه کمک‌های اولیه و هماهنگی با نزدیک‌ترین مرکز درمانی یا فوریت‌های پزشکی از ضروریات است. از نظر حقوقی، اگر حادثه‌ای رخ دهد و مشخص شود که سرپرستان، حتی ابتدایی‌ترین ابزار امداد (مثل باند یا داروهای اولیه) را به همراه نداشته‌اند، این کوتاهی می‌تواند به‌عنوان قصور در انجام وظیفه تفسیر شود.

مستندسازی و شفافیت

آخرین حلقه استانداردهای ایمنی، مستندسازی است. فهرست اسامی دانش‌آموزان، مشخصات مربیان، شماره تماس والدین، مسیر حرکت، و حتی ساعت حرکت و توقف باید ثبت و نگهداری شود. این اسناد دو کارکرد دارند: اول، نظم و شفافیت در مدیریت اردو؛ دوم، امکان دفاع حقوقی در صورت بروز حادثه. قاضی دادگاه معمولاً در اولین مرحله از مدیر یا سرپرست اردو می‌پرسد: «چه مدارکی دارید که نشان دهد همه اقدامات قانونی انجام شده‌اند؟»

د) توصیه‌های اجرایی برای مدیران و مربیان

۹. بیمه تکمیلی

برای اردوهای پرخطر توصیه می‌شود پوشش بیمه تکمیلی اخذ شود.

۱۰. آموزش مستمر مربیان

مربیان باید در زمینه کمک‌های اولیه، مدیریت بحران و ایمنی آموزش‌های دوره‌ای ببینند.

هرگونه تخطی از این مقررات (مانند اخذ نکردن مجوز یا انتخاب وسیله نقلیه نامناسب) نوعی «نقض نظامات دولتی» محسوب می‌شود که هم در مسئولیت مدنی و هم در مسئولیت کیفری اثر دارد

جمع‌بندی

اردوهای دانش‌آموزی فرصتی بی‌بدیل برای رشد و پرورش کودکان و نوجوانان هستند، اما غفلت از الزامات قانونی و ایمنی می‌تواند این فرصت را به تهدیدی جبران‌ناپذیر بدل کند. مرور قوانین ایران نشان می‌دهد، مسئولیت قانونی مدیران و مربیان در قبال دانش‌آموزان، مسئولیتی سنگین و غیرقابل انتقال است. رضایت‌نامه‌ها تنها نقش اطلاع‌رسانی دارند و هرگز مسئولیت را ساقط نمی‌کنند. استانداردهای ایمنی، نه توصیه‌هایی اخلاقی، بلکه الزامات حقوقی‌اند.

بنابراین، مدیران و معلمان باید با آگاهی کامل از قوانین، با دقت در انتخاب عوامل، وسایل و برنامه‌ریزی اردوها، و با پایبندی به اصول ایمنی، نه تنها از بروز حوادث پیشگیری کنند، بلکه در صورت وقوع حادثه نیز بتوانند از موضع قانونی و اخلاقی پاسخ‌گو باشند. تنها در این صورت است که اردوهای دانش‌آموزی به تجربه‌ای ایمن، آموزنده و خاطره‌انگیز برای نسل آینده بدل خواهند شد.

منابع

- قانون مسئولیت مدنی، مصوب ۱۳۳۹.
- قانون مجازات اسلامی (بخش تعزیرات)، مواد ۶۱۴، ۶۱۶ و ۷۱۴ تا ۷۲۸.
- قانون مدنی، ماده ۱۰.
- آیین‌نامه اجرایی مدارس، وزارت آموزش و پرورش.
- شیوه‌نامه اجرایی اردوها و بازدیدهای دانش‌آموزی، معاونت پرورشی و فرهنگی.
- گزارش ایرنا درباره حادثه داراب، ۱۳۹۶.
- گزارش ایسنا از حادثه مینودشت، ۱۴۰۲.
- اطلاعیه‌های وزارت آموزش و پرورش در خصوص ممنوعیت تردد شبانه اتوبوس‌های دانش‌آموزی.

اجرای موفق و ایمن اردوهای دانش‌آموزی تنها در گرو داشتن انگیزه و تجربه نیست، بلکه نیازمند رعایت مجموعه‌ای از تدبیرهای مدیریتی و حقوقی است که باید پیش، حین و پس از اردو به‌طور دقیق اجرا شوند. این توصیه‌ها حاصل ترکیب قوانین، بخش‌نامه‌های آموزش و پرورش و تجربه‌های قضایی در پرونده‌های حوادث اردویی هستند:

۱. مجوز رسمی و مستندسازی

اخذ مجوز از اداره آموزش و پرورش و نگهداری مستندات قانونی اولین قدم برای هر اردوست. نبود مجوز می‌تواند خودش مصداق تخلف باشد.

۲. انتخاب پیمانکار معتبر

شرکت‌های حمل‌ونقل و اردوگاه‌ها باید مجوز معتبر داشته باشند. قصور در انتخاب پیمانکار، مدیر مدرسه را مسئول می‌کند.

۳. رعایت مقررات ایمنی

ممنوعیت حرکت شبانه، استفاده از رانندگان تأییدشده و کنترل فنی خودروها باید به‌طور کامل رعایت شود.

۴. تأمین نسبت کافی مربی

حضور مربیان کافی برای مراقبت عملی از دانش‌آموزان الزامی است و در صورت کمبود، مسئولیت مستقیم متوجه مدیر خواهد بود.

۵. آموزش پیش از اردو

برای والدین و دانش‌آموزان جلسه‌ای برگزار شود تا همه در جریان برنامه و الزامات ایمنی قرار گیرند.

۶. مدیریت بحران

برنامه‌ای برای شرایط اضطراری وجود داشته باشد: تعیین مربی مسئول، شماره‌های اضطراری و نقاط امن.

۷. رضایت‌نامه شفاف

رضایت‌نامه‌ها باید شامل جزئیات اردو باشند و تنها به‌عنوان ابزار اطلاع‌رسانی استفاده شوند، نه معافیت از مسئولیت.

۸. ثبت و گزارش‌دهی دقیق

از آغاز تا پایان اردو وقایع باید ثبت شوند. این کار در زمان حادثه، بهترین سند دفاعی خواهد بود.

اردو در مأموریت‌های

بسیج دانش آموزی

مصاحبه با مجید اسماعیلی

مسئول اردویی، گردشگری و راهیان نور بسیج دانش آموزی

کارشناس ارشد برنامه‌ریزی گردشگری

گفت‌وگو کننده: پریا رضایی

خبرنگار، کارشناس علوم تربیتی

اشاره

برگزاری اردوهای آموزشی و تربیتی برای دانش‌آموزان کشور همواره یکی از مهم‌ترین مأموریت‌های بسیج دانش‌آموزی بوده است، بسیج دانش‌آموزی از جایگاه مهمی برخوردار است. در این سال‌ها، مخاطبان نوجوان زیادی در کل کشور در اردوهای تفریحی و تربیتی آن شرکت کرده‌اند.

یعنی در مجموع برای پایه‌های نهم تا دوازدهم، چیزی حدود چهار و نیم میلیون دانش‌آموز مخاطب برنامه‌های اردویی ما هستند. همین عدد نشان می‌دهد که اردو در مأموریت‌های ما چه جایگاه گسترده و حساسی دارد! دوم اینکه در سازمان بسیج مستضعفین، به دلیل اهمیت موضوع اردوها، یک سازمان تخصصی به نام «سازمان اردویی، گردشگری و راهیان نور» تعریف شده است. همچنین، در بسیج دانش‌آموزی یک قرارگاه مشترک با وزارت آموزش و پرورش، حول محور اردوهای دانش‌آموزی وجود دارد که این موضوع را به‌طور ویژه پیگیری می‌کند. سوم اینکه ما معتقدیم تربیت و کارهای فرهنگی فقط در مدرسه و کلاس درس اتفاق نمی‌افتد. مدرسه به‌تنهایی نمی‌تواند همه بار تربیتی را به دوش بکشد و نیازمند مکمل‌هایی خارج از مدرسه است. اردو یکی از مهم‌ترین و کارآمدترین بسترهای تربیت خارج از محیط رسمی آموزش است و می‌تواند بخش‌هایی از کار تربیتی را که در مدرسه امکان‌پذیر نیست، به عهده بگیرد. چهارم اینکه اردو بستری است برای پیاده‌سازی بسیاری از ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی و فرهنگی. در اردوها احترام به هم‌نوع، کار تیمی، حل مسئله، هویت‌بخشی، ایجاد حس

بسیج به‌عنوان بازو و پشتیبان آموزش و پرورش می‌تواند در برگزاری اردوهای با کیفیت به این نهاد کمک کند. به همین خاطر با آقای مجید اسماعیلی، مسئول اردویی بسیج دانش‌آموزی کشور، گفت‌وگویی ترتیب داده‌ایم تا از اردوهای برگزار شده و پیش‌بینی‌شده بسیج بیشتر بشنویم.

● **خیلی‌ها وقتی اسم اردو می‌آید، آن را صرفاً برنامه‌ای تفریحی یا سفری کوتاه برای تغییر روحیه می‌دانند. اما شما به‌عنوان کسی که سال‌ها در بسیج دانش‌آموزی فعالیت کرده‌اید، اردو را در چه جایگاهی می‌بینید و چرا معتقدید این برنامه‌ها در مأموریت‌های تربیتی بسیج اهمیت ویژه‌ای دارند؟**

□ اردو در مأموریت‌های بسیج دانش‌آموزی و در کل منظومه تربیتی بسیج جایگاه بسیار مهمی دارد. اهمیت اردو را باید از چند نظر بررسی کرد: اول اینکه جامعه مخاطب ما بسیار گسترده است. در دوره متوسطه دوم، نزدیک به سه میلیون دانش‌آموز داریم که مخاطب اصلی اردوهای راهیان نور هستند و در متوسطه اول، به‌ویژه پایه نهم، نزدیک به دو تا سه میلیون نفر حضور دارند.

اعتماد به نفس و خودباوری، و حتی حس تعلق به هویت ملی و دینی به طور عینی و عملی تمرین می‌شود. پنجم اینکه اردو بهترین بستر جذب و تثبیت دانش آموزان در شکل‌های دانش آموزی است؛ چه بسیج باشد، چه اتحادیه و چه سازمان دانش آموزی. بنابراین، اردو هم از نظر تربیتی، هم فرهنگی و هم تشکیلاتی، جایگاهی بی‌بدیل دارد.

● با توجه به این جایگاه و نگاه تربیتی، طبیعی است که تنوع اردوها و میزان مشارکت دانش آموزان اهمیت زیادی داشته باشد. در سال‌های اخیر، چه نوع اردوهایی برگزار شده‌اند و چه اندازه توانسته‌اید دانش آموزانی از مناطق گوناگون، به ویژه مناطق کم‌برخوردار، را در این برنامه‌ها سهیم کنید؟

□ در سازمان بسیج دانش آموزی اردوها در قالب پنج نوع برنامه برگزار می‌شوند: نخست اردوهای سیاحتی، زیارتی و تفریحی که برای ایجاد نشاط و تجربه‌های مشترک دانش آموزی طراحی شده‌اند. دوم اردوهای راهیان نور دانش آموزی که جایگاه خاصی دارد و محور آن آشنایی نسل نوجوان با فرهنگ ایثار و شهادت است. سوم اردوهای پیشرفت و امید که هدف آن آشنایی دانش آموزان با مظاهر پیشرفت ایران اسلامی در جهت امیدآفرینی و

انگیزه‌بخشی به دانش آموزان بر پایه جهاد تبیین است. نوع چهارم اردوهایی با نام «مکتب حاج قاسم» هستند که در راستای آشنایی دانش آموزان با اندیشه‌های شهید سلیمانی در استان کرمان برگزار می‌شوند. پنجم اردوهای خادمان دانش آموزند که فرصت خدمت‌رسانی و خودسازی را فراهم می‌کنند. سال گذشته، در مجموع این اردوها چیزی حدود یک میلیون و پانصد هزار نفر از دانش آموزان اعزام شدند که عدد بسیار قابل توجهی است. گستره جغرافیایی شرکت‌کنندگان هم به مناطق برخوردار یا شهرهای بزرگ محدود نبوده است. شبکه بسیج دانش آموزی تا سطح مدرسه‌ها در همه استان‌ها و شهرستان‌ها فعال است و همین باعث می‌شود اردوها در سراسر کشور برگزار شوند. برای اینکه عدالت آموزشی رعایت شود، سهمیه اردوها به همه استان‌ها و مناطق زیرمجموعه داده می‌شود. البته این سهمیه به صورت خشک و محدود نیست، بلکه بر اساس ظرفیت اعزام و توانمندی هر استان تعریف می‌شود. یعنی هر چقدر استان ظرفیت داشته باشد، می‌تواند دانش آموزان بیشتری اعزام کند. نکته مهم این است که اردوها برای همه دانش آموزان با هر سلیقه و دیدگاهی باز است. هیچ محدودیتی در پذیرش مخاطب وجود ندارد و همه علاقه‌مندان می‌توانند در اردوها شرکت کنند. این رویکرد باعث می‌شود هم عدالت آموزشی تحقق پیدا کند و هم دانش آموزان مناطق کم‌برخوردار برای بهره‌مندی از امکانات فرهنگی و تربیتی فرصت بیشتری پیدا کنند.

● وقتی این تعداد از دانش آموزان در اردوها شرکت می‌کنند، طبیعی است تجربه‌های خاص و ماندگاری هم رقم بخورند. اگر بخواهید نمونه‌ای بیاورید، کدام اردوها برای شما و برای شرکت‌کنندگان بیشترین اثرگذاری را داشته‌اند؟

□ ما در حوزه بسیج دانش آموزی دو نوع اردو داریم که هم برای برگزارکنندگان و هم برای شرکت‌کنندگان تجربه‌هایی بسیار خاص و اثرگذار بوده‌اند: نخست اردوهای جهادی هستند. این اردوها با شعار «می‌سازیم تا ساخته شویم» برگزار می‌شوند و محور اصلی آن‌ها خدمت‌رسانی توسط خود دانش آموزان است. دانش آموزان از همه استان‌ها به مناطق کم‌برخوردار اعزام می‌شوند و بیشتر فعالیت‌ها در حوزه فضا سازی، بهسازی و رنگ‌آمیزی مدرسه‌هاست. اثرگذاری این اردوها بسیار زیاد است، چون همان‌طور که از شعارشان پیداست، دانش آموزان در حین ساختن محیط اطراف،

اردو یکی از مهم ترین و کارآمدترین بسترهای تربیت خارج از محیط رسمی آموزش است و می تواند بخش هایی از کار تربیتی را که در مدرسه امکان پذیر نیست، به عهده بگیرد

خودشان هم ساخته می شوند. آن ها در این اردوها به طور مستقیم می بینند که می توانند در جامعه مفید باشند، اثر بگذارند و کاری ماندگار انجام دهند. این حس مثبت و باور به مفیدبودن، در زندگی اجتماعی شان هم تأثیر ماندگار دارد. بسیاری از دانش آموزان بعد از شرکت در این اردوها می گویند برای اولین بار احساس کرده اند که می توانند تغییر ایجاد کنند.

نوع دوم، اردوهای پیشرفت و امید هستند. این اردوها بیشتر با نگاه نخبگانی برگزار می شوند و مخاطب اصلی آن ها دانش آموزان مدرسه های سمپاد و استعدادهای درخشان هستند. هدف این اردوها آن است که دانش آموزان از دستاوردهای علمی، صنعتی، پزشکی، دفاعی و نظامی کشور را از نزدیک گوشه های ببینند. این اردوها در واقع پاسخ عملی به تبلیغات منفی دشمنان هستند که دائماً القا می کنند کشور در حوزه های گوناگون ناکارآمد است. وقتی دانش آموزان، به ویژه نخبگان، این دستاوردها را از نزدیک می بینند، نگاهشان تغییر می کند. آن ها متعهد می شوند خودشان هم باید در پیشرفت کشور نقش ایفا کنند. این اردوها حس مسئولیت پذیری اجتماعی، غرور ملی، اعتماد به نفس و خودباوری را در آنان تقویت می کند. بسیاری از دانش آموزان، بعد از شرکت در این اردوها، به ما مراجعه می کنند و می گویند می خواهند در ادامه این پیشرفت ها سهم داشته باشند. برای ما به عنوان برگزارکننده، دیدن این تغییرات و رسیدن به چنین اهدافی، خود یک دستاورد ارزشمند و انگیزه بخش است.

● به نظر شما اردوهای بسیج دانش آموزی با اردوهای دیگر نهادها چه تفاوت هایی دارند؟

اردوهای بسیج دانش آموزی در چند شاخص کلیدی با اردوهای سایر نهادها تفاوت دارند. نخست اینکه نگاه ما به مخاطب کاملاً بدون تبعیض است. ما همه دانش آموزان را مخاطب برنامه های خود می دانیم و همه را عضو بسیج تلقی می کنیم. حتی ترجیح می دهیم دانش آموزانی با نگاه ها و سلیقه های متفاوت در اردوها حضور داشته باشند، چون معتقدیم بسیاری از سوء تفاهم ها ناشی از نبود شناخت است و تجربه مشترک می تواند مسائل را حل کند. دوم اینکه در طراحی اردوها تمرکز ما همیشه بر هدف اصلی تربیتی و فرهنگی است. اردو برای ما صرفاً یک سفر یا تفریح نیست، بلکه یک فرصت تربیتی است. همه چیز، از انتخاب مقصد گرفته تا برنامه ها و حتی جزئیات

اجرائی، بر اساس همین هدف اصلی طراحی می شود. سوم اینکه نگاه ما در همه اردوها تربیتی و فرهنگی است. اگر این نگاه نباشد، اردو ناقص خواهد بود. چهارم، وجود مربی همراه است. در تمام اردوهای بسیج دانش آموزی، مربی نقش کلیدی دارد. مربی باید به مسائل دانش آموزی و ذائقه نوجوان آشنا باشد، بتواند با او ارتباط بگیرد و به شبهه هایش پاسخ دهد. پنجم هویت بخشی و الگودهی به دانش آموزان است که در همه برنامه ها جدی گرفته می شود. ششم ترویج ایمان و امیدآفرینی است. ما تلاش می کنیم در همه اردوها فضایی ایجاد شود که دانش آموزان با امید به آینده و با ایمان به ارزش هایشان بازگردند. و در نهایت، هفتم، جهاد تبیین و بیان واقعیت ها به زبان دانش آموزان است. این بخش برای ما محوریت دارد و یکی از مهم ترین ویژگی های اردوهای بسیج محسوب می شود.

● اردوها بر شخصیت، مهارت های فردی و حتی مسیر زندگی دانش آموزان چه تأثیری گذاشته اند؟

اثرگذاری اردوها بر شکل گیری شخصیت و مهارت های فردی را شاید باید در یک پژوهش علمی مفصل بررسی کرد. اما بر اساس تجربه شخصی خودم و تجربه مربیان و دوستان، اردوها واقعاً توانسته اند در زندگی دانش آموزان تحولات بزرگی ایجاد کنند. نمونه های متعددی داریم که شرکت در اردو مسیر زندگی دانش آموز را تغییر داده است. مثلاً در موضوع سبک زندگی، پوشش، عبادت های شخصی مثل نماز یا حتی در احترام به پدر و مادر، اردوها بسیار تأثیرگذار بوده اند. به ویژه اردوهای راهیان نور و برنامه هایی که به شهیدان مرتبط هستند، تغییرات عمیقی در نگرش و رفتار دانش آموزان ایجاد کرده اند. بسیاری از دانش آموزان در این اردوها برای اولین بار تجربه جدایی از خانواده را پیدا می کنند. این تجربه برایشان هم جذاب و شیرین است و هم ممکن است با اضطراب و نگرانی همراه باشد. اما اولین احساسی که به آن ها دست می دهد، حس استقلال است. این حس برای نوجوانان بسیار مهم است و می تواند بر زندگی آینده شان اثر بگذارد. علاوه بر این، در اردوهای بسیج، دانش آموزان به تیم ها و گروه هایی تقسیم می شوند و مسئولیت هایی به آن ها داده می شود. پذیرفتن این نقش ها برایشان بسیار لذت بخش است و حس مفیدبودن و مسئولیت پذیری را تقویت می کند. همکاری برای رسیدن به یک هدف مشترک، تقسیم کار و اعتماد به دانش آموزان کمک می کند آن ها هویت اجتماعی پیدا کنند و وارد عرصه های جمعی شوند. مثلاً در اردوهای پیشرفت و امید یا راهیان نور، مسئولیت بخش هایی از اردو

مثل پذیرایی یا انتظامات به گروه‌های دانش‌آموزی سپرده می‌شود. این اعتماد، هم به آن‌ها شخصیت می‌دهد و هم آن‌ها را برای زندگی اجتماعی آماده می‌کند. همه این‌ها نشان می‌دهد که اردوها نقشی فراتر از یک تجربه کوتاه دارند و می‌توانند حتی مسیر زندگی و نگرش نوجوانان را تغییر دهند.

● مدل طراحی اردوهای بسیج دانش‌آموزی چگونه است و چه اصولی را در آن رعایت می‌کنید؟

□ در طراحی اردوها، همیشه محور اصلی دانش‌آموز است. ما همه چیز را بر اساس مخاطب نوجوان و جوان خود طراحی می‌کنیم. اولین اصل تعیین «سیر تشریف» است. یعنی باید مشخص کنیم از ابتدای اردو تا پایان چه مراحل طی می‌شود، در هر بخش چه چیزی مطرح می‌شود و در نهایت به چه دستاوردی می‌رسیم. دوم، تمرکز بر جهاد تبیین و بیان واقعیت است. ما از ابتدای انقلاب اسلامی تا امروز مسیر پر چالشی را طی کرده‌ایم و لازم است این واقعیت به زبان دانش‌آموزان بیان شود. سوم اینکه اردوها باید تلفیقی باشند. یعنی نمی‌توان تک‌بعدی به اردو نگاه کرد. باید بسته جامع طراحی شود که هم جذابیت داشته باشد و هم به نیازهای دانش‌آموز پاسخ دهد. مثلاً اردوی راهیان نور فقط بازدید از یادمان شهیدان نیست، بلکه در کنارش باید بازدید از یک دستاورد علمی، یک بنای تاریخی یا یک جاذبه طبیعی هم باشد. چهارم اقناع و پاسخ به شبهه‌هاست. اردویی که نتواند به بخشی از شبهه‌های ذهنی دانش‌آموز پاسخ دهد، کارآمد نخواهد بود. پنجم تداوم بعد از اردوست. ما همیشه بر استمرار برنامه‌ها بعد از پایان اردو تأکید داریم. ششم بهره‌مندی از فضای مجازی است. باید دستاوردهای اردوها در فضای مجازی بازتاب پیدا کند تا جریان فرهنگی در آن فضا هم شکل بگیرد. هفتم، استفاده از ظرفیت رسانه‌ها و صدا و سیماست تا بازتاب استانی و ملی مناسبی از اردوها داشته باشیم. هشتم، توجه به تاریخ معاصر است. برای اینکه آینده را برای دانش‌آموزان ترسیم کنیم، باید نیم‌نگاهی به گذشته و تاریخ معاصر داشته باشیم. نهم، توجه به الگوسازی و معرفی شهیدان است. ما ۳۶ هزار شهید دانش‌آموز داریم و معرفی آن‌ها در اردوها یکی از اولویت‌های ماست. همه این‌ها اصولی هستند که در طراحی اردوهای بسیج دانش‌آموزی رعایت می‌شوند.

● برای توسعه و تنوع اردوها در آینده چه برنامه‌هایی دارید؟

علاوه بر آن پنج موضوعی که در حال حاضر در حال انجام آن هستیم، سال گذشته اردوهای اربعین را داشتیم که با اعزام دانش‌آموزان صورت گرفت. تعداد قابل توجهی دانش‌آموز را به این اردوها اعزام کردیم. اردوی دیگری که سال گذشته با همکاری وزارت آموزش و پرورش برگزار کردیم، عمره دانش‌آموزی بود. قریب به پنجاه دانش‌آموز را که سهمیه دانش‌آموزی داشتند، به این اردو اعزام شدند. اردوی دیگری هم که باید به آن اشاره کنم، اردوی زیارت‌اولی‌هاست که ان‌شاءالله بتوانیم دانش‌آموزان مناطق کم‌برخوردار را که زیارت‌اولی هستند، به استان خراسان رضوی اعزام کنیم.

● بسیج دانش‌آموزی در برگزاری اردوها چطور می‌تواند بیش از پیش بازوی آموزش و پرورش باشد و در تربیت نسل نوجوانی که دغدغه‌های ملی مذهبی دارد، مؤثر واقع شود؟

□ در خصوص همکاری با وزارت آموزش و پرورش و ایفای نقش پررنگ در حوزه آموزش و پرورش، باید اذعان کنیم که بستر همه فعالیت‌هایی که گفته شد مدرسه است. به همین خاطر، این همکاری‌ها را شورای واحد ما با مدیران محترم مدرسه‌ها شکل می‌دهد. ما در سطح ستاد و در حوزه اردوها همکاری بسیار نزدیکی با وزارت آموزش و پرورش، به خصوص معاونت پرورشی، داریم. الحمدلله هم در سطح ستاد و هم در سطح استان‌ها، روابط بسیار خوبی میان ما و آموزش و پرورش شکل گرفته است. در سفرها و اردوهایمان، مثل راهیان نور، حتماً همراه دانش‌آموزان و معلمان عزیز، معاونان پرورشی و در برخی سفرها حتی مدیرکل آموزش و پرورش استان‌ها، به همراه مسئولان بسیج دانش‌آموزی، شرکت می‌کنند و به همراه دانش‌آموزان در یادمان‌های دفاع مقدس مهمان ما هستند. از این یادمان‌ها بازدید می‌کنند و خودشان در جریان سفر و آنچه در سفر می‌گذرد قرار می‌گیرند. بعد، در جلسه‌هایی، آسیب‌شناسی‌هایی با حضور این دوستان شکل می‌گیرد که از نتیجه آن‌ها در اجرای هر چه بهتر این اردوها و مجموعه اردوهای بسیج دانش‌آموزی استفاده می‌کنیم. با این اوصاف، می‌توان به‌طور کلی گفت، ارتباط تعاملی و همکاری نزدیکی با آموزش و پرورش داریم.

همکاری برای رسیدن به یک هدف مشترک، تقسیم کار و اعتماد، به دانش‌آموزان کمک می‌کند، هویت اجتماعی پیدا کنند و وارد عرصه‌های جمعی شوند

یادگیری اکتشافی در بستر اردو

نویسنده: لویی پتی (۲۳ می ۲۰۲۵)

مترجم: زهرا پناهی

دبیر دبیرستان‌های تهران

کارشناس ارشد آموزش

اشاره

در این مقاله^۱، به این موضوع پرداخته می‌شود که یادگیری اکتشافی چیست و چه مزیت‌ها و چالش‌هایی دارد؟ همچنین، نمونه‌هایی از چگونگی گنجاندن یادگیری اکتشافی در فرایند تدریس ارائه خواهد شد. یادگیری اکتشافی^۲ در مدرسه‌هایی که خواستار فاصله‌گرفتن از آموزش سنتی مبتنی بر میز و صندلی هستند و ترجیح می‌دهند تجربه‌ای عملی‌تر برای دانش‌آموزان خود فراهم کنند، روز به روز در حال رواج است. برای معلمان، پذیرش این سبک یادگیری می‌تواند فایده‌های بسیاری داشته باشد و دانش‌آموزان را بسیار بیشتر درگیر آموزش‌ها کند.

یادگیری اکتشافی بر این موارد متمرکز است:

۱. یادگیری فعال

یادگیری از طریق عمل ضروری است و تجربه‌ها باید عملی و بر تکالیفی واقعی مبتنی باشند که دانش‌آموزان را تشویق کنند بین آموخته‌های خود و دنیای اطرافشان ارتباط معنادار برقرار کنند و دانش خود را در موقعیت‌های واقعی زندگی به کار بگیرند.

۲. فرهنگ احترام

مدرسه‌ای با رویکرد یادگیری اکتشافی جایی است که در آن، همه دانش‌آموزان، بدون توجه به اینکه چه کسی هستند و چه پیشینه‌ای دارند، محترم و ارزشمند شمرده می‌شوند و در فعالیت دخیل هستند. همه دانش‌آموزان و معلمان به‌عنوان بخشی از یک تیم واحد احساس تعلق به گروه می‌کنند.

۳. شهروند خوب بودن

یکی از اهداف کلیدی یادگیری اکتشافی، پرورش مهارت‌های اجتماعی و عاطفی دانش‌آموزان است، به طوری که در جامعه‌ای مقاوم‌تر، همکارانه و مسئول‌تر باشند.

۴. کار معنادار (هدفمند)

تمام کارهایی که در طول اردوی آموزشی انجام می‌شوند باید معنادار، باکیفیت و در دنیای واقعی قابل کاربرد باشند.

یادگیری اکتشافی چیست؟

یادگیری اکتشافی یک روش آموزشی است که شامل بیرون‌بردن دانش‌آموزان از کلاس درس و واردکردن آن‌ها به دنیای اطرافشان برای یادگیری می‌شود. این روش، رویکردی جامع به یادگیری است که کودکان را تشویق می‌کند از طریق کار میدانی، پروژه‌ها و سفرهای یادگیری، در تجربه‌های واقعی زندگی درگیر شوند؛ با این هدف که هم مهارت‌های علمی و هم مهارت‌های شخصی خود را توسعه دهند.

اردوی آموزشی به هر تجربه‌ای اطلاق می‌شود که خارج از کلاس درس سنتی است و در آن دانش‌آموزان پروژه‌هایی عملی انجام می‌دهند تا در ارتباط با برنامه درسی اکتشاف انجام دهند. این تجربه معمولاً شامل چالش‌ها، حل مسئله و کارگروهی مشارکتی برای رسیدن به یک هدف مشخص است. برای موفقیت، از دانش‌آموزان انتظار می‌رود ابتکار عمل، پشتکار، همدلی و انعطاف‌پذیری داشته باشند.

ویژگی‌های اصلی یادگیری اکتشافی بر پایه فلسفه مربی آلمانی، کورت هان، استوار است که باور داشت تجربه برای یادگیری ارزشی بی‌بدیل دارد.

از اهداف کلیدی یادگیری اکتشافی، پرورش مهارت‌های اجتماعی و عاطفی دانش‌آموزان است، به طوری که در جامعه‌ای اعضایی مقاوم‌تر، همکارانه و مسئول‌تر باشند

- انجام وظایف عملی بر مشارکت و عملکرد دانش‌آموزان می‌افزاید.
- حل مسئله به تقویت اعتماد به نفس و تاب‌آوری کمک می‌کند.
- ذهنیت رشد ایجاد می‌شود، زیرا دانش‌آموزان موفقیت‌ها و شکست‌های واقعی زندگی را تجربه خواهند کرد.
- به یادگیری معنا می‌بخشد و بر مشارکت دانش‌آموزان می‌افزاید.
- دانش‌آموزان را تشویق می‌کند مالکیت یادگیری خود را به عهده بگیرند.
- ارتباط مستقیم با طبیعت و محیط زیست برای آن‌ها فراهم می‌شود.
- خوداندیشی، خودسازی و تفکر انتقادی بهبود می‌یابد.

چالش‌های اجرای یادگیری اکتشافی

در حالی که یادگیری اکتشافی می‌تواند برای دانش‌آموزان بسیار مفید باشد، اما ممکن است برای معلمان و مدرسه‌ها نیز چالش‌هایی ایجاد کند. برخی از چالش‌هایی که ممکن است هنگام اجرای یادگیری اکتشافی با آن‌ها روبه‌رو

دانش‌آموزان باید تشویق شوند درباره کار خود تأمل کنند و با دید انتقادی بیندیشند که کجا می‌توانند پیشرفت کنند.

مزیت‌های یادگیری اکتشافی چیست؟

یادگیری اکتشافی هم برای دانش‌آموزان و هم برای معلمان فایده‌های بسیاری دارد. بیرون بردن یادگیری از محیط کلاس می‌تواند برای بسیاری از کودکان روشی مؤثر و جایگزین آموزش باشد؛ به‌ویژه اگر آن‌ها در محیط سنتی مبتنی بر کلاس درس دچار مشکل باشند.

مزیت‌های یادگیری اکتشافی

- دانش‌آموزان تشویق می‌شوند انتقادی بیندیشند و بر مانع‌ها غلبه کنند.
- روحیه کار گروهی از طریق وظایف مشارکتی پیشرفت می‌کند.
- به دانش‌آموزان فرصت داده می‌شود نقاط قوت و مهارت‌های خود را کشف کنند.
- هوش هیجانی (ای کیو) بهبود پیدا می‌کند.
- اجتماعی قوی و مثبت در مدرسه ایجاد می‌شود.

یادگیری اکتشافی رویکردی جامع به یادگیری است که کودکان را تشویق می‌کند از طریق کار میدانی، پروژه‌ها و سفرهای یادگیری، در تجربه‌های واقعی زندگی درگیر شوند، با این هدف که هم مهارت‌های علمی و هم مهارت‌های شخصی‌شان توسعه یابند

شوید، عبارت‌اند از:

- یادگیری اکتشافی غالباً نیازمند سرمایه‌گذاری قابل توجهی در زمینه سفر، وسایل و نیروی انسانی است که برای مدرسه‌هایی با بودجه محدود ممکن است چالشی بزرگ باشد.

- هماهنگ کردن سفر، غذا و سایر ترتیبات عملی زمان‌بر است، به‌ویژه برای گروه‌های متنوع دانش‌آموزی.

- دسترسی محدود به گزینه‌های حمل‌ونقل ممکن است توانایی مدرسه را در سازمان‌دهی تجربه‌های یادگیری خارج از محل مختل کند.
- اطمینان از ایمنی دانش‌آموزان در طول سفرهای یادگیری، به‌ویژه در محیط‌های ناآشنا، مستلزم ارزیابی جامع و کاملی از چالش‌ها و مانع‌های سفر مدرسه‌ای است.

- برنامه‌ریزی، آماده‌سازی و اجرای فعالیت‌های یادگیری اکتشافی نیازمند زمان زیادی است و ممکن است به فرسودگی شغلی معلمان منجر شود.

- ممکن است معلمان در زمینه تطبیق درس‌ها برای یادگیری اکتشافی توانایی یا تسلط کافی نداشته باشند.

- اطمینان از اینکه فعالیت‌ها به‌طور معنادار از استانداردهای برنامه‌درسی پشتیبانی کنند، ممکن است دشوار باشد.

- روش‌های سنتی ارزیابی ممکن است نتوانند یادگیری‌ای را که آموزش اکتشافی فراهم می‌کند ارزیابی کنند و میزان یادگیری را بسنجند.

- برخی مربیان ممکن است در یادگیری اکتشافی آموزش یا اعتمادبه‌نفس کافی نداشته باشند و این می‌تواند اجرای موفقیت‌آمیز آن را به چالش بکشد.

- خانواده‌ها و اولیا ممکن است ارزش علمی، ایمنی یا هزینه فعالیت‌های اکتشافی را زیر سؤال ببرند.

نمونه‌هایی از یادگیری اکتشافی

در ادامه، پنج نمونه از اجرای یادگیری اکتشافی آورده شده است:

۱. ادبیات

دانش‌آموزان یک گردشگری پیاده‌روی را بر اساس ادبیات محلی برنامه‌ریزی می‌کنند؛ از طریق:

- خواندن کتاب‌ها یا شعرهای نویسندگانی که با آن منطقه در ارتباط هستند.

- تحقیق در مورد زندگی‌نامه یک نویسنده محلی.

- نوشتن یک متن یا راهنمای گردشگری پیاده‌روی که مردم بتوانند از آن برای یادگیری استفاده کنند.

۲. جغرافیا

دانش‌آموزان سلامت آب یک رودخانه محلی را بررسی می‌کنند، از طریق:

- جمع‌آوری نمونه‌های آب و آزمایش آن‌ها برای تعیین میزان اسیدی بودن و آلاینده‌ها.

- مصاحبه با سازمان‌های محیط زیست محلی و اعضای جامعه.

- نوشتن یک متن همراه با پیشنهادهایی برای بهبود سلامت رودخانه.

۳. تاریخ

دانش‌آموزان تاریخ محله یا شهر خود را کشف می‌کنند، از طریق:

- انجام مصاحبه با ساکنان قدیمی.

- بازدید از مکان‌های تاریخی و آرشپوها.

- تولید یک نمایشگاه به سبک موزه.

۴. زیست‌شناسی

دانش‌آموزان یک باغچه یا زیست‌بوم برای مطالعه درباره غذا و تغذیه ایجاد می‌کنند، از طریق:

- طراحی، کاشت و نگهداری باغچه.

- مطالعه گیاهان، خاک و انواع روش‌های کشاورزی.

- اهدای محصولات برداشت‌شده به خیریه‌های محلی.

۵. علوم، فناوری، مهندسی و ریاضیات

دانش‌آموزان مدل‌های کوچک انرژی‌های تجدیدپذیر را طراحی می‌کنند و می‌سازند، از طریق:

۱. تحقیق درباره انواع انرژی‌های تجدیدپذیر: بادی، خورشیدی و برق‌آبی.

۲. ساخت یک مدل عملی.

۳. ارائه طرح‌های خود در یک نمایشگاه علمی.

یادگیری اکتشافی یک رویکرد جایگزین در آموزش است که شامل بیرون‌رفتن دانش‌آموزان به دنیای واقعی برای یادگیری می‌شود. به‌جای اینکه یادگیری در کلاس درس انجام گیرد، سفرهای یادگیری در فضای باز برگزار می‌شوند و دانش‌آموزان را به مستقل بودن، مقاوم بودن و همکاری تشویق می‌کنند. یادگیری اکتشافی می‌تواند برای دانش‌آموزان بسیار سودمند باشد، اما اجرای آن برای مدرسه‌ها دشوار است، زیرا نیازمند برنامه‌ریزی فراوان و تلاش زیاد معلمان است.

پی‌نوشت

۱. این مقاله به انگلیسی و در نشانی زیر منتشر شده است:

https://www.highspeedtraining.co.uk/hub/what-is-expeditionary-learning/?utm_source=chatgpt.com

2. Expeditionary Learning

گشت‌های مجازی

زهرا ابراهیمی

معلم مطالعات اجتماعی
کارشناس ارشد تاریخ

اردوی مجازی یکی از امکان‌های پیش روی معلم‌ها و دست‌اندرکاران تربیتی است تا دانش‌آموزان راه بدون خارج کردنشان از محیط کلاس و مدرسه، با جزئیات آثار فرهنگی و تاریخی آشنا کنند. بدین ترتیب، گشت (تور)‌های مجازی موزه‌ها، کاخ‌ها و خانه‌های تاریخی ایران ابزارهای مفیدی برای معلمان در تدریس تاریخ، جغرافیا و فرهنگ ایرانی هستند. این منابع دیجیتال، به‌ویژه در شرایطی که امکان بازدید حضوری محدود است، می‌توانند جایگزینی مناسب باشند. معلمان با استفاده از این گشت‌ها می‌توانند درس‌های خود را جذاب‌تر و دانش‌آموزان را به‌صورت عملی با مفاهیم جغرافیایی و تاریخی آشنا کنند. در ادامه، ۱۵ مکان تاریخی ایران که امکان بازدید مجازی دارند، معرفی می‌شوند:

موزه‌ها

۳. موزه ملک - تهران

با مجموعه‌ای از آثار هنری، نسخه‌های خطی و اشیای تاریخی، به‌عنوان یکی از موزه‌های خصوصی معتبر کشور شناخته می‌شود. این موزه با برگزاری نمایشگاه‌های متنوع، در ترویج فرهنگ و هنر اسلامی ایرانی نقش مهمی ایفا می‌کند.^۳

۴. موزه بانک ملی ایران - تهران

پس از استقرار نظام مشروطه، هنگامی که دولت از مجلس شورای ملی اجازه استقراض خارجی خواست، احساسات ملی که از وام‌های گذشته و رفتار بانک‌های بیگانه جریحه‌دار شده بود، به هیجان آمد و نمایندگان

۱. موزه ملی ایران - تهران

مجموعه‌ای غنی از آثار باستانی، از جمله اشیای دوره‌های پیش از تاریخ، تاریخی و اسلامی را در بر دارد. این موزه مرجع پژوهشگران و علاقه‌مندان به تاریخ ایران شناخته می‌شود.^۱

۲. موزه آبگینه و سفالینه - تهران

این موزه که در خانه قوام‌السلطنه برپا شده، یکی از جاذبه‌های مشهور تهران و متعلق به دوره قاجار است. در این موزه، سیر تحول شیشه و سفال از زمان پیش از تاریخ تا عصر حاضر به نمایش گذاشته شده است.^۲

بعدها خاندان پهلوی این کاخ را با معماری مدرن و مجموعه‌ای از آثار هنری و تاریخی بازسازی کردند. این کاخ با دارا بودن موزه‌ها و گالری‌های هنری، بازدیدکنندگان را با تاریخ معاصر ایران آشنا می‌کند.^۷

۸. کاخ سعدآباد - تهران

مجموعه‌ای از کاخ‌ها و موزه‌ها را در بر دارد و به‌عنوان یکی از مجموعه‌های فرهنگی تاریخی مهم کشور شناخته می‌شود.^۸

۹. کاخ چهل‌ستون - اصفهان

کاخ چهل‌ستون با معماری زیبا و تالارهای نقاشی‌شده خود، یکی از آثار مهم دوره صفوی در اصفهان به‌شمار می‌رود.^۹

مردم به‌منظور قطع نفوذ سیاسی و اقتصادی بانک‌های مذکور و در ترمیم وضع مالی خزانه، ضمن مخالفت با استقراض خارجی، تأسیس بانک ملی را خواستار شدند و جمعی از بازرگانان و صرافان متعهد در این بانک مشارکت کردند. در آذرماه ۱۲۸۵، اعلانی که مبین احساسات عمومی و علاقه مردم به تأسیس یک بانک اعتباری ملی در ایران بود، انتشار یافت.^۴

۵. موزه صلح - تهران

رنج‌هایی که مردم ایران از سلاح‌های شیمیایی متحمل شده‌اند، می‌تواند انگیزه‌ای شود برای نشان دادن پیامدهای ناگوار حاصل از جنگ و خشونت، و ترویج فرهنگ صلح و دوستی بین افراد جامعه و نیز بین ملت‌ها. علاوه بر این، فرهنگ غنی ایرانی و دینی نیز منبع بیکرانی از اندیشه‌ها و تعالیم مربوط به پرهیز از جنگ و خشونت و ترویج صلح و دوستی است. پس خوب است دانش‌آموزان به‌منظور آشنایی با بخشی از تاریخ جنگ تحمیلی و نیز به‌منظور آشنایی با مفاهیم صلح و عدم خشونت و ترویج این اندیشه، از این موزه بازدید کنند.^۵

۶. تخت جمشید - شیراز

تخت جمشید که در سطح جهان نمادی از عظمت و شکوه ایران باستان محسوب می‌شود، در دوره زمامداری کوروش کبیر پایه‌گذاری شد و خشایار شاه، اردشیر اول و داریوش بزرگ به شکوه و بزرگی آن افزودند. اگر چه با حمله اسکندر مقدونی و به آتش کشیده شدن تخت جمشید، بخش بزرگی از فرهنگ و هنر دوره درخشان هخامنشی از بین رفت، ولی با نگریستن به ویرانه‌های باقی‌مانده از سرستون‌های کاخ‌های این منطقه، همچنان می‌توان به ابعاد و رونق این اثر تاریخی، که روزگاری محل زندگی هزاران نفر بوده، پی برد.^۶

۷. کاخ نیاوران - تهران

فتحعلی‌شاه قاجار و جانشینانش تعدادی باغ در شمال تهران (دارالخلافه) بر دامنه‌های رشته‌کوه البرز بنا کردند.

۱۴. باغ دولت آباد - یزد

یکی از قدیمی‌ترین باغ‌های ایرانی است که در دل شهر کویری یزد همچون زمردی سبز می‌درخشد؛ یادگاری ارزشمند از دوره‌های افشاریه و زندیه است.^{۱۴}

۱۵. زیگورات چغازنبیل - خوزستان

چغازنبیل عبادتگاهی هرمی شکل از جنس خشت و آجر، با زیربنایی به‌اندازه تقریبی دو زمین فوتبال که چهار هزار سال پیش در دوره عیلامیان در پنج طبقه ساخته شد.^{۱۵} این منابع می‌توانند در تدریس تاریخ و جغرافیا به معلمان کمک و دانش‌آموزان را با آثار تاریخی و جغرافیایی ایران آشنا کنند. استفاده از این گشت‌های مجازی می‌تواند تجربه‌ای تعاملی و جذاب برای دانش‌آموزان فراهم آورد.

پی‌نوشت

1. <https://irannationalmuseum.ir/Virtula-Tour/National>
2. <https://iraninvr.com/projects>
3. <http://virtual.malekmuseum.org>
4. <https://museum.bmi.ir>
5. <http://www.tehranpeacemuseum.org>
6. <https://iraninvr.com>
7. <https://niavarannmu.ir/detail/60>
8. <https://optictour.ir/interactives/16/green-palace>
9. <https://iraninvr.com>
10. <https://iraninvr.com>
11. <https://iraninvr.com>
12. <https://iraninvr.com/projects>
13. <https://iraninvr.com>
14. <https://iraninvr.com>
15. <https://iraninvr.com>

۱۰. کاخ عالی‌قاپو - اصفهان

کاخ عالی‌قاپو با معماری منحصر به فرد و تالارهای بزرگ خود، یکی از آثار مهم دوره صفوی در اصفهان به‌شمار می‌رود.^{۱۰}

۱۱. خانه عباسیان - کاشان

با معماری زیبا و فضای داخلی منحصر به فرد خود، حیاط‌های بزرگ، بادگیرها و تزیینات زیبا، بازدیدکنندگان را با معماری سنتی ایرانی آشنا می‌کند.^{۱۱}

۱۲. خانه بروجرودی‌ها - کاشان

خانه بروجرودی‌ها با معماری زیبا و تزیینات منحصر به فرد خود، حیاط‌های بزرگ، حوض‌های آب و تزیینات گچ‌بری شده، بازدیدکنندگان را با معماری سنتی ایرانی آشنا می‌کند.^{۱۲}

۱۳. خانه عامری‌ها - کاشان

خانه عامری‌ها با معماری زیبا و فضای داخلی منحصر به فرد، حیاط‌های بزرگ، بادگیرها و تزیینات زیبا، بازدیدکنندگان را با معماری سنتی ایرانی آشنا می‌کند.^{۱۳}

نقش هوش مصنوعی در طراحی اردوهای آموزشی

سمیه رزبان

دانشجوی دکترای تکنولوژی آموزشی و راهبر آموزشی

حورا جنیدی

دانشجوی دکترای تکنولوژی آموزشی و پژوهشگر حوزه سواد دیجیتال

اشاره

ورود هوش مصنوعی به آموزش، افق‌های تازه‌ای را پیش روی معلمان و طراحان آموزشی گشوده است. دیگر نقش فناوری تنها به ساده‌سازی امور اداری یا دسترسی به محتوای برخط محدود نیست، بلکه اکنون ابزارهای هوشمند می‌توانند در قلب فرایندهای آموزشی قرار بگیرند و کیفیت طراحی آموزشی را ارتقا دهند. پژوهش‌های اخیر نشان می‌دهند، استفاده از هوش مصنوعی به معلمان امکان می‌دهد فعالیت‌های یادگیری را دقیق‌تر با اهداف درسی هماهنگ کنند و فرصت‌های یادگیری غنی و شخصی‌سازی‌شده‌ای را برای دانش‌آموزان فراهم آورند (Kim, 2025). اردوهای آموزشی از فضاهایی هستند که ظرفیت زیادی برای بهره‌گیری از این امکانات دارند.

اردوها اگرچه همواره به‌عنوان تجربه‌ای ارزشمند برای یادگیری تجربی و اجتماعی شناخته شده‌اند، اما در عمل با چالش‌های متعددی روبه‌رو هستند. در هر اردوی آموزشی، معلم با مسئولیت‌های متعددی روبه‌روست. معمولاً از او انتظار می‌رود مسیر و ایمنی دانش‌آموزان را مدیریت کند. در عین حال، فعالیت‌هایی معنادار برای یادگیری طراحی و در پایان دستاوردها را نیز مستند کند. چنین فرایندی، اگرچه تجربه‌ای ارزشمند برای دانش‌آموزان فراهم می‌کند، اما برای معلم به‌سادگی با فشارهای مضاعف همراه می‌شود، زیرا هم‌زمان باید اهداف درسی را با برنامه‌آردو هماهنگ کند، تنوع فعالیت‌ها را حفظ کند و بازخوردهای مناسب ارائه دهد.

شواهد نشان می‌دهد، استفاده گسترده معلمان از ابزارهای هوش مصنوعی، از جمله چت‌جی‌پی‌تی، برای تولید برنامه‌های درسی، طراحی آزمون و تقویت ارتباط با والدین بر حرفه معلمی تأثیر چشمگیری گذاشته است. در ایالات متحده، به‌عنوان نمونه، ۶۰ درصد از معلمان در سال تحصیلی ۲۰۲۴-۲۰۲۵ از این ابزارها استفاده کرده و گزارش داده‌اند که این فناوری از ساعت‌های کاری آن‌ها کاسته و بر کیفیت فعالیت‌های آموزشی افزوده است.

این واقعیت پرسشی محوری را در برابر ما قرار می‌دهد: همان‌طور که در فضای کلاس درس کاربرد هوش مصنوعی رو به گسترش است، آیا در فعالیت‌های خارج از کلاس و به‌ویژه اردوهای آموزشی نیز می‌توان از ظرفیت‌های آن برای تسهیل کار معلم و ایجاد تجربه‌های یادگیری معنادار بهره گرفت؟ مرور روندهای جهانی نشان می‌دهد که پاسخ مثبت است. ادغام هوش مصنوعی با اردوهای آموزشی می‌تواند شکاف میان «تجربه میدانی» و «اهداف برنامه درسی» را پر کند و این امکان را فراهم کند که معلمان از فشارهای تدارکاتی فاصله بگیرند و تمرکز اصلی خود را بر نقش بنیادینشان، یعنی تسهیلگری یادگیری عمیق و پایدار، بگذارند.

هوش مصنوعی در اردوهای آموزشی صرفاً یک ابزار کمکی نیست، بلکه می‌تواند در قالب چند نقش مشخص، فرایند یادگیری را ارتقا دهد. از مرحله طراحی اردو توسط معلم گرفته تا لحظه‌ای که دانش‌آموزان تجربه خود را بازتاب می‌دهند و بازخورد دریافت می‌کنند،

روزمره اثر می‌گذارد؟ چرا برخی خانه‌ها سایبان دارند؟ چرا درختان خاصی برای سایه یا مقاومت در برابر گرما کاشته شده‌اند؟ یا مغازه‌داران در روزهای بارانی یا گرم چگونه فعالیت خود را تغییر می‌دهند؟

هوش مصنوعی در این میان می‌تواند با تحلیل اهداف برنامه‌دستی، برای معلم فعالیت‌هایی معنادار پیشنهاد دهد؛ مثلاً «یک عکس بگیر از جایی که مردم خود را از آفتاب محافظت کرده‌اند» یا «یادداشت کن که آب‌وهوا در کار رفتگر محله چه تغییری ایجاد کرده است.» به این ترتیب، اردو نه‌فقط یک تجربه‌ی سرگرم‌کننده، بلکه یک فعالیت هم‌راستا با هدف آموزشی می‌شود.

کاهش «شوک تازگی»

«شوک تازگی» به این معناست که وقتی دانش‌آموزان برای نخستین بار وارد محیطی ناشناخته و جذاب می‌شوند (مثل موزه، جنگل یا کارخانه)، بخش زیادی از بار شناختی ذهنشان صرف آشنایی با فضای جذاب و قواعد محیطی و اجتماعی آن می‌شود و کمتر فرصت تمرکز بر یادگیری

محتوای علمی را دارند. این مسئله ممکن است مانع فهم عمیق شود. هوش مصنوعی با تولید گردشگری‌های مجازی، بازنمایی سه‌بعدی محیط یا حتی شبیه‌سازی تعاملی پیش از اردو، از این شوک می‌کاهد. دانش‌آموزان پیشاپیش با فضا و ابزارها آشنا می‌شوند و در روز اردو ذهن

هوش مصنوعی فرصت‌های تازه‌ای برای هم‌راستایی با اهداف درسی، شخصی‌سازی فعالیت‌ها و تحلیل داده‌های یادگیری فراهم می‌کند. البته به‌کارگیری مستقیم این ابزارها توسط دانش‌آموزان باید با در نظر گرفتن سن، سطح سواد دیجیتال و سیاست‌های مدرسه مدیریت شود تا کارکرد آموزشی آن بهینه باشد. بر همین اساس، در ادامه، شش نقش اصلی هوش مصنوعی در طراحی و اجرای اردوهای آموزشی معرفی می‌شود:

تحلیل نیازها و هم‌راستایی با برنامه‌دستی

یکی از چالش‌های مکرر معلمان این است که اردو صرفاً به تجربه‌ای تفریحی تقلیل پیدا نکند و به یادگیری نیز کمک کند. هوش مصنوعی می‌تواند اهداف یک درس یا واحد آموزشی را تحلیل کند و فهرستی از فعالیت‌های میدانی متناسب با آن پیشنهاد دهد. برای مثال، هوش مصنوعی می‌تواند اهداف یک درس را تحلیل کند و فهرستی از فعالیت‌ها یا تکلیف‌های عملکردی متناسب با اردوی آموزشی را پیشنهاد دهد. به این ترتیب، معلم هم در زمان خود صرفه‌جویی می‌کند و هم مطمئن است که دستاوردهای اردو دقیقاً با اهداف آموزشی هم‌راستا هستند.

برای مثال، در پایه‌ی سوم دبستان، یکی از اهداف درس مطالعات اجتماعی این است که دانش‌آموزان بتوانند اثرات سامانه‌های فیزیکی مثل آب‌وهوا را بر انسان و اجتماع توضیح دهند. معلم می‌تواند یک اردوی کاوشگری در محله طراحی کند. در طول اردو، دانش‌آموزان با مشاهده‌ی مستقیم ببینند که شرایط آب‌وهوایی چگونه بر زندگی

ادغام هوش مصنوعی با اردوهای آموزشی می‌تواند شکاف میان «تجربه‌ی میدانی» و «اهداف برنامه‌دستی» را پر و این امکان را فراهم کند که معلمان از فشارهای تدارکاتی فاصله بگیرند و تمرکز اصلی خود را بر نقش بنیادینشان، یعنی تسهیلگری یادگیری عمیق و پایدار، بگذارند

آزادتر و آماده‌تری برای یادگیری دارند (Mauro, 2024). به‌عنوان مثال، فرض کنید قرار است دانش‌آموزان را به کاخ هشت‌بهشت اصفهان ببریم. پیش از سفر، می‌توانیم از طریق وبگاه پانومن^۲ دانش‌آموزان را با این گشت (تور) مجازی تعاملی درگیر کنیم تا از قبل با معماری بنا، تالارها، نقاشی‌ها و مسیر حرکت آشنا شوند. این تجربه باعث می‌شود شوک تازگی کاهش یابد، دانش‌آموزان هنگام حضور واقعی کمتر درگیر عناصر جذاب باشند و ذهنشان برای مشاهده دقیق جزئیات، طرح پرسش‌های عمیق‌تر و ارتباط دادن آنچه می‌بینند با درس تاریخ و هنر، آزادتر و متمرکزتر باشد.

یادگیری شخصی‌سازی شده

دانش‌آموزان با پیش‌دانسته‌ها، علاقه‌ها و ترجیح متفاوت وارد اردو می‌شوند. فعالیت‌های یادگیری‌ای که در اردو اجرا می‌شوند، ممکن است برای گروهی ساده و برای گروهی دیگر دشوار یا بی‌معنا باشد. هوش مصنوعی به ما امکان می‌دهد که «برگه‌های فعالیت» یا «پرسش‌های راهنما» را در سطح‌های متفاوت تولید کنیم، یا با مشارکت دانش‌آموزان نقش‌هایی را تعریف و آن‌ها را تقسیم کنیم. برای مثال، یک گروه می‌تواند وظیفه مشاهده و ثبت را بر عهده بگیرد، در حالی که گروه دیگر به تحلیل داده‌ها یا طراحی راه‌حل‌ها بپردازد. این شخصی‌سازی در راستای اصول یادگیری فراگیر است و موجب می‌شود همه دانش‌آموزان، صرف‌نظر از ویژگی‌های فردی و توانمندی‌هایشان، از اردو بهره‌مند شوند (Leal Filho et al., 2025).

به‌عنوان نمونه، تصور کنید دانش‌آموزان قرار است به یک اردوی محیط‌زیستی در ساحل شهرشان بروند. هدف این است که همه در فعالیت علمی مشارکت کنند، اما توانایی‌ها و علاقه‌های آن‌ها متفاوت است. در چنین وضعیتی، هوش مصنوعی می‌تواند کار برگ‌هایی با سطح دشواری متناسب طراحی کند: گروهی از دانش‌آموزان با یک کار برگ ساده‌تر، سه نوع زباله رایج را شناسایی و در قالب جدول تصویری دسته‌بندی می‌کنند. گروهی دیگر، علاوه بر شناسایی، باید حدس بزنند هر ماده چه مدت‌زمانی طول می‌کشد تا در طبیعت تجزیه شود. برای گروه سوم، تکلیف چالش‌برانگیزتری طراحی می‌شود: تحلیل عوامل آلودگی ساحل، مصاحبه‌های کوتاه با افراد محلی و پیشنهاد راهکاری مدرسه‌ای برای افزایش آگاهی دانش‌آموزان از پیامدهای رهاکردن زباله.

به این ترتیب، همه گروه‌ها در یک محیط واحد حضور دارند، اما هر کدام درگیر وظیفه‌ای متناسب با سطح و علاقه خود می‌شوند و برای مشارکت در هر گروه حق انتخاب دارند. محصول نهایی گروه‌ها هم می‌تواند در یک «نمایشگاه کلاسی» به اشتراک گذاشته شود تا یادگیری جمعی شکل بگیرد. با این حال باید در نظر داشت، در فضای واقعی اردو، اولویت اصلی معلم مدیریت ایمنی و سامان‌دهی دانش‌آموزان است. بنابراین، اجرای کامل شخصی‌سازی همیشه امکان‌پذیر نیست. اگر شرایط و همراهی کافی وجود داشته باشد، تقسیم وظایف متناسب با توانایی‌ها و علاقه‌ها می‌تواند به‌طور چشمگیری بر کیفیت یادگیری بیفزاید. در غیر این صورت، حتی یک سطح ساده از تنوع فعالیت‌ها نیز می‌تواند تجربه‌ای ارزشمند برای همه دانش‌آموزان فراهم کند.

پشتیبانی حین اردو

در طول اردو، معمولاً معلم تنها مرجع پاسخ به پرسش‌های دانش‌آموزان است. اما در گروه‌های بزرگ این موضوع دشوار و گاه غیرممکن می‌شود. ابزارهای هوش مصنوعی می‌توانند در این شرایط نقش «دستیار لحظه‌ای» را ایفا کنند و بار پاسخ‌گویی مستقیم را از دوش معلم بردارند.

هوش مصنوعی در اردوهای آموزشی صرفاً یک ابزار کمکی نیست، بلکه می‌تواند در قالب چند نقش مشخص، فرایند یادگیری را ارتقا دهد

برای نمونه، برنامه‌هایی کاربردی مانند «سیک بای آی نچرالیست»^۳ یا «پلنت آ» با گرفتن تصویر قادرند گونه‌های گیاهی و جانوری را شناسایی کنند و توضیحی ساده ارائه دهند. گوگل لنز امکان ترجمه و ساده‌سازی متن‌های تابلوها یا نوشته‌های محیطی را فراهم می‌کند تا همه دانش‌آموزان، حتی آن‌هایی که سواد خواندنشان پایین‌تر است، به محتوای محیطی دسترسی پیدا کنند. همچنین، قابلیت صوتی چت‌جی‌پی‌تی این امکان را به دانش‌آموزان می‌دهد که پرسش‌های خود را به صورت شفاهی مطرح و پاسخ فوری دریافت کنند. در کنار آن، دستیارهای صوتی مجهز به هوش مصنوعی مانند گوگل اسیستنت یا سیری می‌توانند به پرسش‌های عمومی یا اطلاعات تکمیلی پاسخ دهند. چنین پشتیبانی، نه تنها کیفیت تجربه یادگیری را افزایش می‌دهد، بلکه فرصت بیشتری برای معلم فراهم می‌کند تا نقش اصلی خود، یعنی تسهیلگری یادگیری و هدایت بحث‌های عمیق‌تر را ایفا کند.

تأمل و مستندسازی پس از اردو

یادگیری با پایان اردو متوقف نمی‌شود. بخش مهم آن زمانی اتفاق می‌افتد که دانش‌آموزان درباره تجربه خود فکر کنند و آن را به دانشی قابل استفاده تبدیل کنند. هوش مصنوعی می‌تواند این فرایند را تسهیل کند. برای نمونه، دانش‌آموزان می‌توانند مشاهدات خام، یادداشت‌های کوتاه یا فایل‌های صوتی خود را وارد ابزارهایی کنند که خروجی آن‌ها به شکل گزارش، داستان علمی یا ویدئویی کوتاه ارائه می‌شود. مثلاً «کانوا آی‌آی»^۴ امکان تبدیل ایده‌ها و یادداشت‌ها به پوستر یا تکه‌فیلم را فراهم می‌کند. چت‌جی‌پی‌تی می‌تواند متن‌های اولیه دانش‌آموزان را ویرایش کند، به آن‌ها ساختار منسجم بدهد و درباره انسجام و استدلال بازخورد ارائه کند و «نوت‌بوک ال‌ام»^۵ قادر است مجموعه یادداشت‌های پراکنده دانش‌آموزان را به شکل خلاصه‌های موضوعی، نقشه‌های مفهومی یا ساختار پیشنهادی گزارش دسته‌بندی کند. این جمع‌بندی آموخته‌ها پس از اردو از گفت‌وگویی پراکنده در کلاس فراتر می‌رود و به محصولی با قابلیت اشتراک‌گذاری برای مدرسه یا والدین تبدیل می‌شود.

بهبود مستمر با داده‌های یادگیری

طراحی اردو یک فرایند چرخه‌ای است؛ پس از هر اردو لازم است نقاط قوت و ضعف شناسایی شوند تا دفعه‌های بعدی کیفیت بهتری داشته باشند. امروزه ابزارهای هوش مصنوعی با تحلیل داده‌هایی مانند بازخورد دانش‌آموزان، گزارش‌های میدانی یا حتی الگوهای مشارکت، می‌توانند

الگوهای معناداری استخراج کنند و پیشنهادهایی دقیق برای اصلاح طراحی ارائه دهند. برای مثال، اگر در اردوی محیط‌زیستی مشخص شود بیشتر گروه‌ها در بخش «اندازه‌گیری دمای آب» مشکل داشته‌اند، سامانه هوشمند می‌تواند برای اردوی بعدی فعالیتی ساده‌تر یا آموزش تصویری تکمیلی پیشنهاد دهد. این رویکرد بخشی از حوزه تحلیل یادگیری^۶ است که به بهبود مستمر آموزش کمک می‌کند (Romero & Ventura, 2024).

جمع‌بندی

اردو صحنه‌ای است که در آن یادگیری نه پشت میز و کتاب، بلکه در تماس مستقیم با محیط پیرامون شکل می‌گیرد. هوش مصنوعی می‌تواند پشت صحنه این تجربه را سامان دهد؛ از مرتب‌سازی داده‌ها و پیشنهاد ایده‌های متنوع گرفته تا کاهش بار تدارکات و حتی پشتیبانی از فرایند یادگیری. با این حال، لحظه‌ای که دانش‌آموز چیزی تازه کشف می‌کند یا پرسشی پیش‌بینی نشده می‌پرسد، همچنان به نگاه، قضاوت و خلاقیت معلم وابسته است. ارزش واقعی فناوری نیز همین‌جاست: فراهم کردن فرصتی تا معلم و دانش‌آموز آزادتر در لحظه حاضر باشند و یادگیری انسانی‌تر و زنده‌تر رخ دهد.

پی‌نوشت‌ها

1. Novelty Space
2. <https://www.panoman.ir>
3. Seek by iNaturalist
4. PlantNet
5. Canva AI
6. NotebookLM
7. Learning Analytics

منابع

1. Kim, W. J. (2025). Teachers' use of generative artificial intelligence for lesson design. *Research in Science Education*. <https://doi.org/10.1007/s11165-025-10262-0>
2. AP News. (2025, February 7). How ChatGPT and other AI tools are changing the teaching profession. Associated Press. <https://apnews.com/article/b1630bc549e9044d1e3bbcc060fb422c>
3. Leal Filho, W., Salvia, A. L., Paço, A., Anholon, R., & Platje, J. (2025). Using artificial intelligence in sustainability teaching: Benefits, challenges and applications. *Environmental Sciences Europe*, 37(1), 159. <https://doi.org/10.1186/s12302-025-01159-w>
4. Romero, C., & Ventura, S. (2024). Educational data mining and learning analytics: An updated survey. *ArXiv*. <https://arxiv.org/abs/2402.07956>

ابزارهای هوش مصنوعی می‌توانند نقش «دستیار لحظه‌ای» را ایفا کنند و بار پاسخ‌گویی مستقیم را از دوش معلم بردارند

کودکی، طبیعت و شکل‌گیری باورهای جدید

روایتی از برنامه‌های طبیعت‌گردی کودکان

یاسر مهری

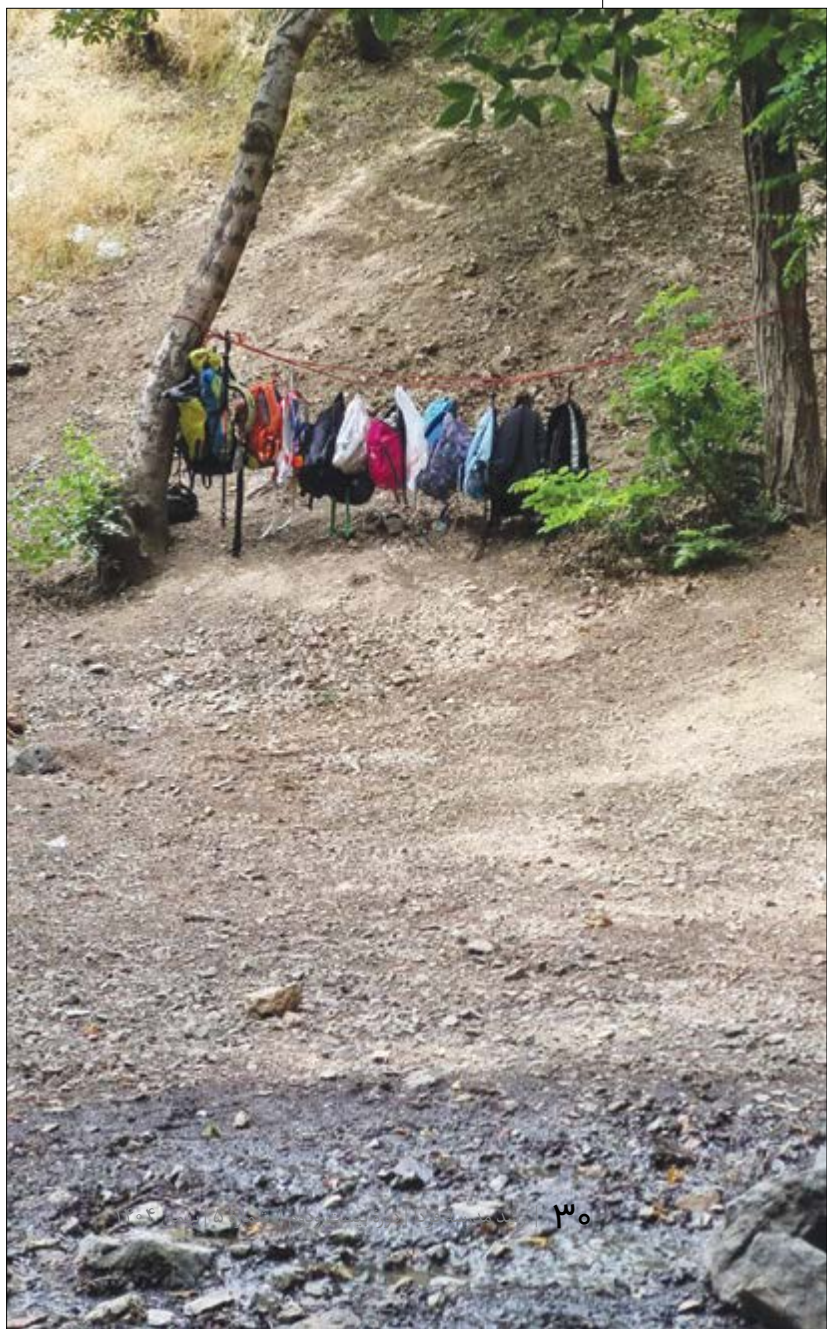

کارشناس ارشد مطالعات برنامه‌درسی

وقتی قرار شد این متن را بنویسم، ابتدا ذهن من شروع کرد به مرور و یادآوری خاطره‌هایی از کار با کودکان و نوجوانان. خاطره‌ها و تجربه‌هایی که نگاه من به آموزش کودکان را نسبت به قبل کمی متفاوت‌تر کرده بودند. آن چیزی که اینجا با شما به اشتراک می‌گذارم، بیش از آنکه متنی دانشگاهی باشد، روایتی است مبتنی بر تجربه‌های زندگی شخصی من در جایگاه مربی و مشاور کودکان و نوجوانان.

یادم می‌آید، حدود ۱۲ سال پیش که تصمیم گرفتم به شکل تخصصی و حرفه‌ای در زمینه آموزش کودکان فعالیت کنم، بیرون‌بودن از کلاس و فضای مسقف را بخشی از برنامه روزانه یک مهد یا مدرسه می‌دیدم. در واقع، به خاطر تجربه شخصی خودم از مدرسه، که زمانی ۱۵ تا ۲۰ دقیقه‌ای را در حیاط به‌عنوان زنگ تفریح می‌گذرانیدم، در ذهن من این الگو وجود داشت که بچه‌ها قرار است مدت‌زمان زیادی سر کلاس یا در فضایی بسته باشند و گاهی برای استراحت و بازی به بیرون از کلاس درس بروند. وقتی به شکل عملی وارد کار شدم، دیدم کودکان میل سیری‌ناپذیری به بیرون دارند و این زمان اندک پاسخ‌گوی این تمایل سیری‌ناپذیر نیست. بیرون برای کودکان فقط حیاط مهد و مدرسه نیست. بیرون یعنی حیاط مهد، یعنی کوچه، خیابان، فروشگاه و مغازه، بوستان و...

اتفاقاً بخش زیادی از فرایند رشد و یادگیری کودکان در فضاهای بیرون و اتفاق‌هایی رقم می‌خورد که در بستر زندگی واقعی آنان شکل می‌گیرد. متأسفانه نظام‌های آموزش و پرورش یادگیری را از متن زندگی کودک خارج کرده‌اند و تصورشان این است که یادگیری در فضایی مثل کلاس و مدرسه اتفاق می‌افتد. اما اگر به زندگی کودکان دقت کنیم، از لحظه‌ای که چشمشان به جهان گشوده

می‌شود، مسیر یادگیری‌شان آغاز می‌شود. در آن سال‌ها که تجربه من در حال شکل‌گیری بود، خیلی پیش می‌آمد که تقلا کنم بچه‌ها بیشتر از زمان لازم بیرون نباشند و سر زمان وارد کلاس و فعالیت‌های گروهی دیگر شوند. اما به تدریج متوجه شدم که داستان زندگی کودکان ممکن است طور دیگری باشد و رشد و یادگیری‌ای که در فضای بیرون از کلاس برای بچه‌ها وجود دارد، در فضای داخلی نیست.

اما آن چیزی که در این نوشتار قصد طرح آن را دارم، این است که «طبیعت چطور میتواند خودپنداره و تصویری را که کودک از خودش دارد متفاوت کند». در واقع، عقیده شخصی من این است که حضور کودک در طبیعت باعث می‌شود تصویری را که از خودش دارد به چالش بکشد و آن را گسترش دهد. زیرا طبیعت و موقعیت‌هایی که در آن وجود دارند، بسیار متفاوت از نشستن سر کلاس و پشت میز و نیمکت‌های چوبی است. بالا رفتن از درخت، بازی با سنگ‌ها، عبور از رودخانه، بالا رفتن از کوه و صخره، حفر چاله، گل‌بازی، و لمس خرچنگ، قورباغه و ماهی، همه و همه موقعیت‌هایی هستند که نه تنها باعث تجربه‌های متفاوتی در زندگی کودکان ایجاد می‌کنند، بلکه بعضی از این موقعیت‌ها که چالش برانگیزترند، رشد متفاوتی را برای کودکان رقم می‌زنند.

ابتدا می‌خواهم شما را با یک تجربه واقعی همراه کنم. سال ۱۴۰۲ یکی از برنامه‌های طبیعت‌گردی خودمان را که برای کودکان هفت تا نه‌ساله بود به‌تازگی آغاز کرده بودیم. دختری به نام ثنا وارد برنامه‌های ما شد که آن موقع تقریباً پنج و نیم تا شش‌ساله بود. قبل از این در فضاهای طبیعی مثل جنگل، دره و کوه چندان حضور پیدا نکرده بود. این موضوع از میزان مراقبت بیش‌ازحدی که از خودش داشت، پیدا بود. وقتی قرار بود از روی سنگی گذر کنیم، از رودخانه‌ای رد شویم یا از راه باریکی عبور کنیم، اضطراب و نگرانی را می‌شد از نحوه قدم برداشتن، حالت صورت و چشمانش متوجه شد. در این شرایط، معمولاً درخواست کمک می‌کرد؛ یا از مربی یا از سایر کودکان. وقتی من یا سایر مربیان به او می‌گفتیم فکر کن خودت بتونی از پس این کار بر بیای، جمله‌ای که در جواب می‌شنیدیم، این بود: «من نمی‌تونم». جمله‌ای که به تدریج متوجه شدم زیاد تکرار می‌شود. وقتی چنین موضوعی چندین بار و در موقعیت‌های متعدد تکرار می‌شود، مربی نباید به‌سادگی از کنار آن عبور کند. این جمله ذهن مرا درگیر کرده بود. چون وقتی این جمله را از بچه‌ها می‌شنوم، خیلی سریع آن را باور نمی‌کنم و به جای گذاشتن نقطه در پایان این جمله، یک علامت سؤال می‌گذارم: تو نمی‌توانی؟ واقعاً تو نمی‌توانی؟

تجربه من نشان داده است که این جمله در موارد زیادی صرفاً یک باور ناخودآگاه است که بر اساس تجربه‌های اولیه زندگی کودکان شکل گرفته است. وقتی کودک در محیط‌هایی بسیار امن و با چالش‌های اندک رشد می‌کند، در برابر چالش‌های متفاوت ممکن است این احساس را تجربه کند. اما وقتی در معرض محیط‌هایی متنوع و متفاوت مثل طبیعت قرار می‌گیرد و توانایی خودش را می‌سنجد، این باور به‌مرور زمان کمرنگ می‌شود. اولین باری که این موضوع را در مورد ثنا احساس کردم، زمانی بود که کنار تخته‌سنگی ایستاده بود و به آن نگاه می‌کرد. فکر کردم شاید بدش نیاید از این تخته‌سنگ بالا برود. گفتم: می‌خوای بری بالا؟

ثنا: آره. ولی نمی‌تونم.

من: خب، من می‌تونم کمکت کنم. می‌خوای؟

ثنا: آره.

کنار تخته‌سنگ آمد. یک پایش را روی تکه‌ای از سنگ گذاشت. دستانش را بالای سنگ برد و وقتی خواست پای چپش را بالا بیاورد، به او کمک کردم پای چپ را به جایی تکیه دهد. بعد همین‌طور کم‌کم با کمک من بالا رفت. وقتی بالای تخته‌سنگ قرار گرفت، احساس ذوق و خوشحالی از چهره‌اش پیدا بود. با کمک من پایین آمد و یک بار دیگر با کمک من بالا رفت. دفعه سوم گفتم: «می‌خوام این دفعه خودم بالا برم.»

من: «آره، حتماً. فکر کنم یاد گرفته باشی که چطور بالا بری.»

حضور کودک در طبیعت باعث می‌شود تصویری را که از خودش دارد به چالش بکشد و گسترش دهد

بخش زیادی از فرایند رشد و یادگیری کودکان در فضاهای بیرون و اتفاق‌هایی که در بستر زندگی واقعی آنان رقم می‌خورند، شکل می‌گیرد

برای مطالعه متن کامل مقاله، رمزینهارا پوش کنید.

شروع به تلاش کرد و بهتر از قبل انجامش داد و کمتر به کمک من نیاز پیدا کرد. آن روز چندین بار تلاش را ادامه داد تا اینکه خودش موفق شده بود از آن تخته‌سنگ بالا و پایین برود.

گویی میلی درونی برای او وجود داشت تا به خودش ثابت کند که می‌تواند. تصورهای و ذهنیت‌هایی که هر کودک از خودش می‌سازد، لازم است توسط والدین و مربیان دستخوش تغییر قرار گیرند. در واقع، این تصورها به‌طور ناخودآگاه در ذهن فرد ایجاد و باعث می‌شوند فرد از پیش خود را برای شکست آماده کند. این الگو به این صورت عمل می‌کند که ممکن است فرد حتی پیش از تلاش برای انجام یک کار، به خود بگوید که قادر به انجام آن نخواهد بود. به این ترتیب، خود را در موقعیتی قرار می‌دهد که در نهایت بتواند بگوید «دیدید نتوانستم!» و از شکست خود توجیهی پیدا کند. سه جنبه از این الگوی ذهنی را اینجا می‌توانیم ببینیم:

۱. **انتظارها و پیش‌فرض‌های منفی:** فرد از قبل فکر می‌کند قادر به انجام کار نیست. به‌عنوان مثال می‌گوید: «من هیچ‌وقت نمی‌توانم این کار را درست انجام دهم.» این تفکر به شکل پیش‌فرض در ذهن فرد قرار می‌گیرد.

۲. **انجام‌ندان یا انجام ناقص کار:** به دلیل احساس ناتوانی، فرد ممکن است اصلاً کاری را شروع نکند یا اگر شروع کند، به‌طور کامل پیگیری نکند. این ممکن است به دلیل ترس از شکست یا احساس بی‌فایده‌بودن باشد. به‌طور مثال، فرد ممکن است شروع به نوشتن یک پروژه کند، اما در میانه راه آن را رها کند، چون از قبل پیش‌بینی کرده است که نمی‌تواند تمامش کند.

۳. **تأکید بر ناکامی:** پس از مواجهه با چالش، فرد این فرصت را پیدا می‌کند که بگوید: «دیدید نتوانستم!» و شکست خود را به‌عنوان تأیید بر ناتوانی خود بپذیرد. این تأکید باعث می‌شود فرد از تلاش دوباره برای مقابله با چالش‌ها خودداری کند.

یادم می‌آید، وقتی پنج‌ساله بودم، روزی قرار بود به همراه برادرم از خانه پدر بزرگم به خانه خودمان برگردیم. در بین راه یک جوی آب بود که برای رفتن به آن طرف خیابان نیاز بود از آن بپریم. برادرم به‌راحتی از آن جوی آب پرید، اما وقتی من خواستم از آن جو بپریم، داخل آن افتادم. صحنه‌ای که هنوز از آن اتفاق در ذهن دارم، این است که لجن‌های سبزرنگ کف جوی آب بر شیشه عینک من

نقش بسته بود. تمام لباس‌هایم خیس شده بودند و حال خیلی بدی را تجربه کردم.

از آن به بعد هر وقت کنار جوی آبی قرار می‌گرفتم، قبل از آنکه آن را ارزیابی و بررسی کنم که آیا می‌توانم از آن عبور کنم یا نه، اضطرابی مرا فرا می‌گرفت و افکاری شبیه به اینکه تو که نمی‌توانی، پس ولش کن، به سراغم می‌آمد. این ذهنیت باعث شده بود هیچ‌گاه شبیه آن موقعیت را تجربه نکنم و همیشه با خودم فکر کنم که من که نمی‌توانم، پس چرا باید امتحان کنم! اما نکته جالب ماجرا اینجاست که ما حتی در سنین بالاتر با توانایی‌های بیشتر هم ممکن است از خودمان همان تصور پنج‌سالگی را داشته باشیم و اجازه تجربه دوباره را از خودمان بگیریم. من تا ۲۷ سالگی از سگ‌ها می‌ترسیدم. قصه ترس من از سگ‌ها برمی‌گشت به بیش از ۲۰ سال قبل. زمانی که حدود شش یا هفت سال داشتیم و به همراه خانواده به روستایی که عمه‌ام در آن زندگی می‌کرد رفته بودیم. سر ظهر بود و مادر و عمه و چند زن دیگر زیر سایه بهار خواب (بالکن) داخل حیاط، روی فرش نشسته بودند. از بچه‌های روستا شنیده بودم این روستا سگی دارد که خیلی وحشی و هار است و به همراه گوسفندان به چرا می‌رود و با آن‌ها برمی‌گردد. دم در خانه عمه من جوی آبی بود که اهالی روستا به آن دهنه می‌گفتند. به نظر می‌رسید منظورشان دهنه آب بود. یعنی جایی که آب از آن خارج می‌شد. صبح‌ها زن‌ها و دخترها ظرف‌هایشان و لباس‌هایشان را لب دهنه می‌شستند و در بقیه روز چندان خبری از اهالی روستا دم آن دهنه نبود. وقتی گله گوسفندان به روستا برگشتند، دم در خانه عمه توقف و از جوی آب شروع به نوشیدن کردند. من داخل حیاط بودم که صدای زنگوله‌های گوسفندان را شنیدم. از پیش مادرم جدا شدم و از داخل حیاط وارد یک دالان کاهگلی شدم که به در ورودی حیاط می‌رسید. حدس می‌زدم آن سگ معروف هم همراه گله است. در چوبی سنگین را به‌آرامی باز کردم و از لای در شروع کردم به تماشای گوسفندان. ناگهان چشمم به سگ گله افتاد. نمی‌دانم با خودم چه فکری کردم! از سر کنجاوی بود یا می‌خواستم شجاعت خودم را امتحان کنم یا شاید هم می‌خواستم به بچه‌های روستا ثابت کنم این سگ آن قدرها هم که شما می‌گویید وحشی نیست؟! سنگ کوچکی را که شاید به‌اندازه یک‌بند انگشت بود، از همان جلوی در برداشتم و به سمت سگ پرتاب کردم. سگ همین که صدای سنگ را شنید، واقواق کنان به سمت در حمله کرد. قلبم به‌شدت شروع به تپیدن کرد.

عدالت آموزشی و نقش اردوها

در تحقق فرصت‌های برابر

معصومه خلیلی

کارشناس ارشد روانشناسی بالینی

اشاره

عدالت آموزشی به‌عنوان یکی از اصول بنیادین نظام‌های تربیتی، مستلزم فراهم‌سازی فرصت‌های برابر برای یادگیری و رشد تمامی دانش‌آموزان است. این مفهوم تنها به دسترسی فیزیکی به مدرسه‌ها و منابع آموزشی محدود نیست، بلکه شامل کیفیت تجربه یادگیری، محتوای آموزشی متناسب با نیازها و زمینه‌های فرهنگی دانش‌آموزان و امکان مشارکت فعال آنان در فرایند یادگیری نیز می‌شود (Levinson, Geron, & Brighouse, 2022). در این زمینه، اردوهای آموزشی به‌عنوان فرصت‌های یادگیری غیررسمی، می‌توانند نقش مؤثری در کاهش شکاف‌های آموزشی و تقویت عدالت اجتماعی ایفا کنند (فرشی و میرواسع، ۱۳۹۹). اردوها با فراهم کردن زمینه یادگیری عملی، تعامل اجتماعی و تجربه‌های فرهنگی غنی، ظرفیت ایجاد تغییر در روند تربیتی سنتی را دارند.

در همین راستا، تجربه انجمن «دوستداران کودک پویش» در سال تحصیلی ۱۴۰۳ - ۱۴۰۲، نمونه‌ای ارزشمند از کاربست اردوها برای عدالت آموزشی است. در این دوره، گروهی از نوجوانان مهاجر افغانستانی که حدود دو سال از مهاجرتشان به ایران می‌گذشت، در شش اردوی فرهنگی و علمی شرکت کردند. مکان‌هایی چون مرکز شتاب‌دهنده میزوکار، پارک فناوری پردیس، پارک سرخه‌حصار، باغ کتاب، دارآباد و محله عودلاجان تهران مقصد بازدیدهای آنان بود. برای بسیاری از این نوجوانان، چنین فرصت‌هایی به‌طور معمول دست‌نیافتنی بود و احتمال آن می‌رفت که هرگز امکان تجربه این مکان‌ها را نداشته باشند. این مقاله با تکیه بر چنین تجربه‌ای میدانی و نیز مبانی نظری، نقش اردوهای آموزشی را در تحقق فرصت‌های برابر بررسی می‌کند.

اردوها با فراهم کردن زمینه یادگیری عملی، تعامل اجتماعی و تجربه‌های فرهنگی غنی، ظرفیت ایجاد تغییر در روند تربیتی سنتی را دارند

عدالت آموزشی و ضرورت برنامه‌ریزی هدفمند

تحقیقات نشان می‌دهند که برقراری عدالت آموزشی صرفاً با ایجاد امکانات فیزیکی و منابع مالی محقق نمی‌شود. عدالت آموزشی نیازمند طراحی برنامه‌های آموزشی است که بتوانند نیازهای متنوع دانش‌آموزان را شناسایی کنند و پاسخ‌گو باشند. این امر به‌ویژه در زمینه اردوها اهمیت می‌یابد، زیرا برنامه‌ریزی اردوها باید نه تنها جنبه تفریحی داشته باشد، بلکه بتواند تجربه‌ای آموزشی و فرهنگی فراهم آورد که فرصت‌های یادگیری را به‌شکلی برابر در اختیار تمامی دانش‌آموزان قرار دهد (اسلامی هرندی، کریمی و نادی، ۱۴۰۱).

برنامه‌های اردو باید بر ارزیابی دقیق نیازهای دانش‌آموزان، شناسایی موانع اجتماعی و فرهنگی و طراحی فعالیت‌هایی مبتنی باشد که توانمندسازی فردی و جمعی دانش‌آموزان را تسهیل کند. به‌طور مثال، انتخاب مقصد اردو و فعالیت‌های آموزشی مرتبط با آن می‌تواند بر توسعه مهارت‌های شناختی، اجتماعی و فرهنگی تأثیر مستقیم داشته باشد. (Erickson, Watson, & Green, 2022) در تجربه انجمن پویش، بازدید از پارک فناوری پردیس این فرصت را به نوجوانان داد که آزمایش‌های علمی را تجربه کنند، داخل هواپیما را ببینند و با دنیای نوآوری آشنا شوند؛ تجربه‌ای که به‌طور معمول در دسترس آن‌ها نبود.

اردوها به‌عنوان ابزار یادگیری غیررسمی

یادگیری غیررسمی به معنای تجربه‌های یادگیری خارج از کلاس درس رسمی، در تحقق عدالت آموزشی نقش مهمی ایفا می‌کند. اردوها با فراهم‌آوردن محیطی متنوع، امکان دسترسی به تجربه‌های عملی، مشاهده و تعامل با محیط‌های فرهنگی و طبیعی را برای دانش‌آموزان فراهم می‌کنند (Warren & Breunig, 2022). این تجربه‌ها می‌توانند به رشد مهارت‌های حل مسئله، تفکر انتقادی و توانایی همکاری دانش‌آموزان کمک کنند؛ مهارت‌هایی که در برنامه‌های رسمی مدرسه غالباً به‌طور محدود آموزش داده می‌شوند.

در اردوهای انجمن پویش، دانش‌آموزان مهاجر هنگام کوه‌پیمایی در دارآباد و سرخه‌حصار توانایی چشمگیر خود را در بالارفتن از کوه‌ها نشان دادند؛ مهارتی که ریشه در تجربه زیسته آنان در افغانستان داشت و برای مریبان جالب بود. این موقعیت نشان داد که اردوها می‌توانند بستر بروز استعدادها و پنهان دانش‌آموزان باشند. همچنین، در

همان اردوها به آنان آموزش داده شد که زباله‌های خود را در طبیعت رها نکنند و احترام به محیط‌زیست را تمرین کنند؛ تجربه‌ای تربیتی که تأثیر آن فراتر از کلاس‌های سنتی بود.

عدالت فرهنگی و عدالت آموزشی

یکی از ابعاد کلیدی عدالت آموزشی، توجه به عدالت فرهنگی است. بسیاری از برنامه‌های آموزشی سنتی با فرضیه‌های فرهنگی غالب طراحی می‌شوند و ممکن است نیازها و زمینه‌های فرهنگی دانش‌آموزان را نادیده بگیرند. اردوها می‌توانند به کاهش این نابرابری‌ها کمک کنند، زیرا امکان طراحی فعالیت‌های فرهنگی و آموزشی متناسب با زمینه‌های متنوع دانش‌آموزان را فراهم می‌آورند (Miller, Liu, & Ball, 2020).

برای نمونه، بازدید از محله تاریخی عودلاجان و باغ کتاب برای نوجوانان مهاجر تجربه‌ای غنی بود؛ فرصتی برای آشنایی با تاریخ و فرهنگ شهری که اکنون در آن زندگی می‌کنند. در یکی از اردوها، پیش از بازدید از پارک فناوری پردیس، بسیاری از بچه‌ها تصور می‌کردند مقصد یک «پارک معمولی» است، اما چند نفر که جست‌وجو کرده بودند، پیش‌بینی متفاوتی داشتند. این تضاد انتظارات و مواجهه با واقعیت، خود به فرصتی آموزشی برای بازاندیشی و یادگیری تبدیل شد. همچنین، بازدید از مرکز شتاب‌دهنده میزکار نشان داد که کار و تحصیل می‌توانند هم‌زمان ادامه یابند؛ الگویی الهام‌بخش برای نوجوانانی که آینده آموزشی و شغلی‌شان هنوز در حال شکل‌گیری است.

چالش‌ها و محدودیت‌های موجود

با وجود مزیت‌های متعدد، اجرای اردوهای آموزشی با چالش‌ها و محدودیت‌هایی همراه است که در تحقق عدالت آموزشی اثرگذارند. از جمله این چالش‌ها می‌توان به محدودیت‌های مالی، تفاوت‌های دسترسی جغرافیایی و مانع‌های فرهنگی اشاره کرد (فرشی و میرواسع، ۱۳۹۹). دانش‌آموزانی که از مناطق محروم یا خانواده‌های کم‌درآمد هستند، ممکن است به دلیل هزینه‌های اردو یا محدودیت‌های حمل‌ونقل، از شرکت در این برنامه‌ها محروم شوند.

تجربه انجمن پویش نیز نشان داد که بدون حمایت مالی و سازمانی، بسیاری از نوجوانان مهاجر امکان حضور در چنین برنامه‌هایی را نداشتند. بنابراین، طراحی اردوها نیازمند تحلیل دقیق زمینه‌ها و مشارکت فعال معلمان، والدین و سازمان‌های مدنی است تا مانع‌های ساختاری برطرف شوند.

راهکارهای عملی بهبود عدالت آموزشی از طریق اردو

برای بهره‌برداری بهینه از اردو و تقویت عدالت آموزشی، می‌توان به مجموعه‌ای از راهکارهای عملی اشاره کرد:

۱. برنامه‌ریزی مشارکتی: مشارکت دانش‌آموزان و خانواده‌ها در طراحی اردوها باعث می‌شود فعالیت‌ها متناسب با نیازها و علاقه‌های آنان شکل گیرند. این رویکرد به توانمندسازی دانش‌آموزان و افزایش انگیزه آنان به یادگیری کمک می‌کند (Nikolaidis, 2023). تجربه انجمن پویش نشان داد که نوجوانان با جست‌وجو و کنجکاوی پیش از اردو، خود نیز در فرایند یادگیری فعال بودند.

۲. تمرکز بر یادگیری تجربی: فعالیت‌های اردو باید بر اساس یادگیری عملی و تجربه مستقیم طراحی شوند تا فرصت‌های برابر برای توسعه مهارت‌ها و درک مفاهیم فراهم شوند. نمونه آن بازدیدهای علمی و فرهنگی متنوعی بود که هم به کنجکاوی علمی پاسخ داد و هم به رشد اجتماعی کمک کرد.

۳. توجه به عدالت فرهنگی: طراحی برنامه‌ها باید با در نظر گرفتن زمینه‌های فرهنگی و اجتماعی دانش‌آموزان انجام شود تا هر دانش‌آموز احساس تعلق و ارزشمندی کند.

۴. حمایت مالی و دسترسی برابر: برای دانش‌آموزان کم‌برخوردار، فراهم کردن حمایت مالی و ایجاد تسهیلات حمل‌ونقل، از محرومیت آنان جلوگیری و عدالت آموزشی را تقویت می‌کند.

۵. ارزیابی و بازخورد مستمر: جمع‌آوری بازخورد از دانش‌آموزان و معلمان و ارزیابی اثربخشی اردوها به بهبود مستمر برنامه‌ها کمک می‌کند و امکان اصلاح فعالیت‌ها برای افزایش عدالت آموزشی را فراهم می‌آورد.

تأثیر بلندمدت اردوها بر توسعه عدالت آموزشی

تحقیقات نشان می‌دهند، مشارکت در اردوهای آموزشی می‌تواند اثرات بلندمدتی بر یادگیری و توسعه اجتماعی دانش‌آموزان داشته باشد (Erick-son, Watson, & Green, 2022). این تجربه‌ها نه تنها بر مهارت‌های شناختی و اجتماعی می‌افزایند، بلکه نگرش‌های دانش‌آموزان را نسبت به فرصت‌ها، تنوع فرهنگی و مشارکت فعال در جامعه نیز تحت تأثیر قرار می‌دهند.

تجربه انجمن پویش گواهی بر این است که حتی اگر برخی از نوجوانان مهاجر پس از مدتی به کشور خود بازگردند، باز هم اثر ماندگار اردوها در ذهن آنان باقی

می‌ماند. آنان فرصت یافتند تهران را ببینند، فرهنگ جدیدی را لمس کنند و تجربه‌های علمی و اجتماعی بیاموزند؛ تجربه‌هایی که می‌تواند مسیر زندگی‌شان را تغییر دهد و عدالت آموزشی را به معنایی عینی‌تر نزدیک کند.

نتیجه‌گیری

اردوهای آموزشی با فراهم آوردن تجربه‌های عملی، فرهنگی و اجتماعی، ابزار مؤثری برای تحقق عدالت آموزشی هستند. تجربه انجمن «دوستداران کودک پویش» در سال تحصیلی ۱۴۰۳ - ۱۴۰۲ نشان داد که حتی یک دوره شش جلسه‌ای می‌تواند تأثیر عمیقی بر نوجوانان مهاجر افغانستانی بگذارد. دیدن مکان‌هایی همچون پارک فناوری پردیس، باغ کتاب، دارآباد، محله تاریخی عودلجان و بوستان سرخه حصار برای بسیاری از این نوجوانان فرصتی بود که شاید در شرایط عادی هیچ‌گاه دست نمی‌داد.

این تجربه‌ها نه تنها باعث آشنایی آنان با جلوه‌های علمی، فرهنگی و طبیعی تهران شد، بلکه نگرش آنان را نسبت به یادگیری، محیط زیست و آینده تحصیلی‌شان تغییر داد. وقتی کودکان مشاهده کردند که دانشجویان شاغل در مراکز نوآوری می‌توانند هم‌زمان کار کنند و درس بخوانند، یا وقتی آموختند که احترام به طبیعت در عمل چگونه معنا می‌یابد، عدالت آموزشی از سطح یک شعار فراتر رفت و در زندگی روزمره آنان تجلی یافت.

به‌ویژه صدای خود نوجوانان در این اردوها الهام‌بخش بود. آنجا که پیش از بازدید از پارک فناوری پردیس، برخی آن را یک «بوستان معمولی» تصور می‌کردند، و پس از تجربه، شگفتی و انگیزه‌ای تازه برای یادگیری در وجودشان شکل گرفت. یا زمانی که توانایی‌شان در کوه‌پیمایی موجب تحسین مربیان شد و نشان داد چگونه تجربه‌های زیسته آنان بخشی ارزشمند از فرایند یادگیری است.

این نمونه به‌خوبی بیانگر آن است که عدالت آموزشی تنها از طریق فراهم کردن فرصت‌های برابر برای یادگیری، توسعه مهارت‌ها و توانمندسازی دانش‌آموزان تحقق می‌یابد. اردوها می‌توانند نقشی محوری در این فرایند ایفا کنند؛ به شرط آنکه هدفمند طراحی شوند، نیازها و زمینه‌های دانش‌آموزان شناسایی و مانع‌های دسترسی برطرف شوند.

برنامه‌ریزی اردوها باید نه تنها جنبه تفریحی داشته باشد، بلکه باید بتواند تجربه‌های آموزشی و فرهنگی فراهم آورد که فرصت‌های یادگیری را به‌شکلی برابر در اختیار تمامی دانش‌آموزان قرار دهد

برای مطالعه متن کامل مقاله، رمزینهارا پویش کنید.

درس‌هایی که از کلنگ‌زدن گرفتم

روایت یک اردوی الهام‌بخش دانش‌آموزی

علی زارع محمودآبادی

فارغ‌التحصیل دبیرستان مفید یادگار

زندگی آرام و راحت خود دل می‌کنیم و آن را زیر تیغ آفتاب مناطق محروم می‌یابیم. آیا این ناوابستگی به زندگی روزمره، خود نوعی جهاد نیست؟ من فکر می‌کنم که هست و ما پا به جهاد گذاشته‌ایم.

البته هدف اصلی این اردو قطعاً این نیست، بلکه مقصود و هدف اصلی پیدایش خود است. خب این یعنی چه؟ توضیح و نظر خودم را با مثال‌های مربوط به خودم می‌آورم. من در پایه دهم اولین جهادی خود را تجربه کردم: در آن خستگی کشیدم. بدن درد داشتم. مریض شدم. رنجیدم. شاد شدم. شیطنت کردم. دوست جدید پیدا کردم. با دوستان قبلی صمیمی‌تر شدم. ترک عادت‌های بد کردم. عادت نیکو یافتم و صدالبته که آموختم. آموختم که از حاشیه امن خود بیرون بیایم و خود را حین کلنگ‌زدن

جهادی. چه واژه شگفتی! همیشه برایم سؤال بود چرا این اسم؟ جهاد فی سبیل‌الله و جنگیدن و این جور چیزها در ذهن همه ما می‌گنجد و از آن زیاد شنیده‌ایم، اما این اسم چه ربطی به اردوی دانش‌آموزی دارد؟ راستش را بخواهید، خودم دو سال است که در همین فکر هستم. در دو سالی که جهادی رفتم، به این اسم زیاد فکر کردم و شاید هنوز هم برایم مبهم باشد! اما یک چیز را فهمیدم و آن این بود که این نام جهادی با کلیشه‌های ذهنی ما از زمین تا آسمان فرق می‌کند. این اسم در زندگی روزمره و واقعی معنا می‌یابد. بلکه، زندگی عادی ما مفیدی‌ها. ما مفیدی‌های به‌ظاهر متمدن، هر ساله در تابستان، از

همدلی و درک متقابل ممکن است در زندگی آینده‌ام اثرات شگرفی داشته باشد و شاید به دستگیری و کمک روزافزون به هم‌نوعم منجر شود

چنین شد که با خود عهد بستیم، هدف زندگی ام را شادکردن چشم‌های زیبا و زدودن غبار غم و اندوه از آن‌ها قرار دهم. باشد که به این مقصود برسم!

من به گمانم به فهمی جدید از زندگی رسیدم؛ اینکه به انسان‌ها و زندگی‌شان همدلان‌تر نگاه کنم. این همدلی و درک متقابل ممکن است اثرات شگرفی در زندگی آینده‌ام داشته باشد و شاید به دستیگری و کمک روزافزون به هم‌نوع منجر شود. شاید هم به انجام کارهای دیگری منجر شود که باری از روی دوش انسانی بردارد. خدا کند من نیز از این قائده مستثنا نباشم و بینشی هر چند اندک یافته باشم و در راه آن قدم بردارم.

آیا کاری والاتر و نیکوتر از کاشتن گل لبخند بر لب هم‌نوع خود وجود دارد؟ آیا خرسندی خدا جز در کمک به بنده‌اش است؟ امیرالمؤمنین (ع) می‌فرمایند: مردم خانواده خداوند هستند.

در ابتدای توضیح گفتیم، هدف اصلی این سفر پیدایش خود است. آری، من خودم را در چشمان گریان و معصوم طفلکان روستایی یافتیم! من خودم را در آن روستاهایی که تا آن موقع به عمرم ندیده بودم، یافتیم. با همدلی و زندگی کوتاهی که در کنارشان داشتیم، خودم را پیدا کردم.

این جهان کوه است و فعل ما ندا
سوی ما آید نداها را صدا
نیکی کن تا ببینی در جزا
این سخن آید ز پیغام خدا

بیایم. با هر کلنگ بر درک ناقصم افزوده شد. فهمیدم انسان‌هایی هستند که در اطراف ما کمی این‌ور و آن طرف زندگی می‌کنند، اما خانه و آشیانه‌ای ندارند و حالا ما داریم برایشان خانه می‌سازیم. به چشم دیدم که چه رنج‌هایی می‌کشند. برای لحظاتی هر چند کوتاه رنجشان، رنج ما شد. دغدغه‌هایشان دغدغه‌های ما بود. رنج و دغدغه‌ای که برای ما غریب بود. آیا هر کدام از ما می‌تواند این بار صعب و سنگین را به دوش کشد و از پا نیفتد؟ آیا هر کدام از ما می‌تواند در چشم‌های عزیزش بخواند که گرسنه است و نتواند کاری انجام دهد؟

سال دوم جهادی، علاوه بر پروژه‌های دیوارکشی و رنگ‌کردن مدرسه، اسمم برای توزیع بسته‌های ارزاق هم در آمد. با چند نفر از دوستان مسئول پخش ارزاق به مناطق بسیار محروم‌تر از آن جایی که کار می‌کردیم، شدیم. در آنجا به کودکان غذا و اسباب‌بازی می‌دادیم. حین پخش ارزاق آن چشمان درشت و پویای بچه‌ها را می‌دیدم که به یک مجموعه اسباب‌بازی پلاستیکی که ما در کودکی شرم می‌آمد از آن‌ها استفاده کنیم، دوخته شده بود. این چشمان معصوم، با دیدن این اسباب‌بازی‌های پلاستیکی، جاری می‌شدند و قلب مرا در چشمه غمناک خود غرق می‌کردند. هنگام تحویل اسباب‌بازی‌ها، چنان ذوقی در چشمان زیبایشان می‌دیدم که در آن لحظه حاضر بودم هر چه دارم برای تکرار آن شور و شوق بدهم؛ حتی برای لحظه‌ای.

تأثیر اردوها بر رشد روان‌شناختی و مهارت‌های دانش‌آموزان

نرجس احمدی

ارشد روان‌شناسی بالینی و مشاور مدرسه

اشاره

اردو همواره برای دانش‌آموزان به معنای تجربه‌ای پرهیجان و فراتر از فضای معمول کلاس درس بوده است، اما اگر به این نگاه صرفاً تفریحی و سرگرم‌کننده بسنده کنیم، بخش مهمی از ارزش اردو نادیده گرفته می‌شود. در واقع، اردو فرصتی است برای یادگیری عمیق‌تر، رشد روان‌شناختی و پرورش مهارت‌های فردی و اجتماعی دانش‌آموزان. پژوهش‌های متعددی در ایران و دیگر کشورها نشان داده‌اند که اردو، چه در قالب فعالیت‌های درون‌مدرسه‌ای مانند نمایشگاه علمی هفته‌ی مشاغل یا بازارچه و کارگاه‌های آموزشی، و چه به شکل گسترده‌تر مانند بازدید از موزه‌ها یا سفرهای آموزشی، تفریحی یا زیارتی، می‌تواند نقش مهمی در شکل‌گیری شخصیت و تقویت توانمندی‌های تحصیلی و اجتماعی دانش‌آموزان ایفا کند.

اردو در واقع پلی است میان «دانش نظری» و «تجربه واقعی زندگی». در این فضا، دانش‌آموزان می‌آموزند که یادگیری تنها در صفحه‌های کتاب خلاصه نمی‌شود، بلکه یادگیری واقعی تجربه‌ای زنده و پویاست که هم ذهن و هم روان را درگیر می‌کند، حس اعتمادبه‌نفس را تقویت می‌کند و مهارت‌های حل مسئله، همکاری و تصمیم‌گیری را در شرایط واقعی زندگی پرورش می‌دهد.

بویی دیگر داشت و شور و شوقی تازه در چهره‌اش پدیدار می‌شد.

نمایشگاهی علمی یا هنری که در سالن برپا می‌شود، مسابقه‌ای که در حیاط مدرسه جریان می‌گیرد یا جشنواره‌ای که رنگ و بوی تازه‌ای به فضای روزمره می‌بخشد، همان نسیمی است که می‌تواند سکون را از ذهن دانش‌آموزان بزدايد. این فعالیت‌ها هر چند هنوز در محدوده مدرسه اتفاق می‌افتند، اما با دگرگون کردن فضا و افزودن رنگی متفاوت به روزهای تکراری، تجربه‌ای نو برای آنان خلق می‌کنند. همین تجربه‌ها وقتی به اردوهای برون‌مدرسه‌ای مانند بازدید از موزه علوم یا سفر آموزشی به مزرعه‌ای کشاورزی توسعه می‌یابند، شکلی ملموس‌تر به خود می‌گیرند. تصور کنید گروهی از دانش‌آموزان وارد مزرعه می‌شوند. هر کدام با دقت به کشت و برداشت محصولات نگاه می‌کنند؛ از فرایند رشد گیاهان سؤال می‌پرسند و با لمس خاک و مشاهده واقعی گیاهان، مفاهیم کتابی برایشان زنده و ملموس می‌شود. این تجربه متفاوت،

اردو به مثابه تغییر فضای یکنواخت مدرسه

گاهی اوقات دیوارهای کلاس‌های درس برای دانش‌آموزان بیش از اندازه تکراری و خسته‌کننده می‌شوند. تخته‌ای که هر روز روی آن فرمول‌ها و نکته‌ها نوشته می‌شوند، نیمکت‌هایی که بارها و بارها روی آن نشسته‌اند و زنگ‌هایی که با نظم همیشگی به صدا در می‌آیند، همه و همه شکلی از یکنواختی را در ذهنشان حک می‌کنند. درست در همین لحظه‌هاست که اردوهای درون‌مدرسه‌ای پا به میدان می‌گذارند. به یاد دارم دانشجویی را که از سال‌های مدرسه‌اش، به‌ویژه روزهای پایانی آزمون سراسری، سخن می‌گفت. او با دقت از خستگی کلاس‌ها، از نرده‌های پنجره و نیمکت‌هایی چوبی که ساعت‌ها بر آن‌ها می‌نشست، یاد می‌کرد؛ نیمکت‌هایی که او را با کمردرد و گردن‌درد، به خانه بازمی‌گرداندند. اما روزهایی که جشنواره غذا یا مسابقه‌های ورزشی برگزار می‌شد، همه چیز رنگ و

اردو فرصتی است برای یادگیری عمیق‌تر، رشد روان‌شناختی و پرورش مهارت‌های فردی و اجتماعی دانش‌آموزان

همان حس شور و اشتیاقی را ایجاد می‌کند که جشنواره‌ها و مسابقه‌های درون‌مدرسه‌ای، اما در مقیاسی بزرگ‌تر و واقعی‌تر، به ارمغان می‌آورند.

تأثیرات روان‌شناختی

در این فضا، اثرات روان‌شناختی نیز به‌وضوح دیده می‌شوند. دانش‌آموزانی که در کلاس ممکن است خجالتی یا محتاط باشند، با شرکت در این فعالیت‌ها اعتمادبه‌نفس بیشتری پیدا می‌کنند. احساس تعلق به گروه و مدرسه تقویت می‌شود و اضطراب اجتماعی کاهش می‌یابد. تجربه موفقیت در پروژه‌ها و مسابقه‌های کوچک بر حس توانمندی و خودکارآمدی آنان می‌افزاید و مهارت‌های حل‌مسئله و تصمیم‌گیری را در شرایط واقعی پرورش می‌دهد.

دانش‌آموزان در چنین رویدادهایی می‌آموزند که یادگیری تنها در ورق‌های کتاب خلاصه نمی‌شود. وقتی در مسابقه‌های گروهی برای یافتن پاسخ تلاش می‌کنند، در واقع با مهارت‌ها و قابلیت‌هایی روبه‌رو می‌شوند که سال‌ها بعد نیز در زندگی شخصی و اجتماعی‌شان کاربرد خواهند داشت. این تجربه‌ها، فراتر از یادگیری علمی، فرصتی برای رشد روانی و اجتماعی آنان فراهم می‌آورند و مسیر بلوغ شخصیتی را هموار می‌کنند.

افزایش احساس تعلق: یکی از تأثیرهای مهم اردوها، افزایش حس تعلق دانش‌آموزان به مدرسه و کاهش احساس بی‌انگیزگی است. تصور کنید دانش‌آموزان در اردویی به طبیعت اطراف شهر رفته‌اند و هر گروه مسئول جمع‌آوری و معرفی گیاهان و موجودات کوچک محلی است. دانش‌آموزی کنار گروه خود ایستاده و با دقت به

دیگران توضیح می‌دهد که هر گیاه چه ویژگی‌ای دارد و چرا برای محیط زیست مهم است. در همین لحظه، او نه تنها خود را بخشی از یک پروژه گروهی می‌بیند، بلکه حس می‌کند عضوی ارزشمند از جمع دوستان و جامعه مدرسه است و تلاشش دیده و تقدیر می‌شود. این تجربه عملی در طبیعت، حس تعلق او را تقویت می‌کند و انگیزه‌اش برای مشارکت‌های بعدی در فعالیت‌های مدرسه افزایش می‌یابد.

افزایش اعتمادبه‌نفس: هم‌زمان، اعتمادبه‌نفس دانش‌آموزان نیز در چنین فضاهایی شکوفا می‌شود.

وقتی یک گروه از دانش‌آموزان پروژه‌ای را ارائه می‌کنند و دیگران با دقت گوش می‌دهند یا سؤال می‌پرسند، دانش‌آموز در می‌یابد که توانایی‌ها و مهارت‌هایش قابل توجه و ارزشمندند. حتی دانش‌آموزی که معمولاً در کلاس سکوت می‌کند، در این شرایط می‌تواند درخششی

کوچک و شخصیتی مستقل را تجربه کند، و این حس ارزشمندی، پایه‌ای محکم برای اعتمادبه‌نفس او فراهم می‌آورد.

کاهش اضطراب اجتماعی: علاوه بر این، اردوها فرصتی بی‌نظیر برای کاهش اضطراب اجتماعی فراهم می‌کنند. تصور کنید دانش‌آموزی که معمولاً در کلاس خجالتی است و از صحبت کردن جلوی جمع می‌ترسد، در اردو به طبیعت رفته و در فعالیت گروهی «معرفی خود و توانایی‌ها» شرکت می‌کند. ابتدا مضطرب و دست و پایش لرزان است، اما با تشویق مربیان و هم‌گروهی‌ها، کم‌کم می‌تواند ایده‌هایش را با دیگران در میان بگذارد و حتی

اردو در واقع پلی است میان «دانش نظری» و «تجربه واقعی زندگی»

دانش آموزانی که در کلاس ممکن است خجالتی یا محتاط باشند، با شرکت در فعالیت‌ها اعتماد به نفس بیشتری پیدا می‌کنند. احساس تعلق به گروه و مدرسه تقویت می‌شود و اضطراب اجتماعی کاهش می‌یابد

در جمع گروه کوچکی توضیح دهد که چه کارهایی انجام داده است. این تجربه، مهارت‌های ارتباطی و اجتماعی او را در محیطی امن و حمایت‌کننده پرورش می‌دهد و نشان می‌دهد حتی در مواجهه با جمع و نگاه دیگران، می‌توان آرامش خود را حفظ و با موفقیت عمل کرد.

افزایش تاب‌آوری: اردو علاوه بر تقویت حس تعلق و اعتماد به نفس، فرصتی کم‌نظیر برای پرورش تاب‌آوری و مدیریت چالش‌های اجتماعی فراهم می‌کند. تصور کنید دو دانش‌آموز که معمولاً در کلاس با هم اختلاف دارند، در یک پروژه گروهی کنار هم کار می‌کنند. نیاز به تقسیم وظیفه، حل مسئله و رسیدن به هدف مشترک، آن‌ها را وامی‌دارد یاد بگیرند چگونه اختلاف‌ها را مدیریت و با هم همکاری کنند. چنین تجربه‌هایی به آنان می‌آموزد که تضادها بخش طبیعی زندگی اجتماعی‌اند و مهارت حل آن‌ها یکی از ستون‌های بلوغ روانی است.

افزایش صمیمیت و همدلی: همچنین، این اردوها صمیمیت میان دانش‌آموزان را تقویت می‌کنند. وقتی دانش‌آموزان در فعالیت‌های گروهی کوچک موفقیت‌هایی مشترک را تجربه می‌کنند، میان آن‌ها پیوندهای دوستی و همدلی شکل می‌گیرد؛ همان حس همدلی‌ای که کلاس درس معمولاً فرصت پرورش آن را ندارد. تصور کنید دانش‌آموزان به یک شهر تفریحی و تاریخی سفر کرده‌اند و در فعالیتی مثل توضیح در مورد بناهای تاریخی آن شهر یا گشت در بناهای تاریخی، مشارکت دارند. در این میان، یکی از دانش‌آموزان که خجالتی و معمولاً تنه‌است، در ابتدا از حضور در جمع و بیان ایده‌هایش واهمه دارد، اما هم‌گروهی‌ها با تشویق و همراهی، او را در جمع شریک می‌کنند، به حرف‌هایش گوش می‌دهند و از ایده‌هایش قدردانی می‌کنند. این تجربه حمایتگر و همدلانه، نه تنها حس موفقیت جمعی ایجاد می‌کند، بلکه بر اعتماد به نفس او می‌افزاید و پیوندهای دوستانه میان اعضای گروه را عمیق‌تر می‌کند.

دورشدن از نازپروردگی: یکی دیگر از اثرات مهم روان‌شناختی اردو، کمک به دورشدن دانش‌آموزان از فضای نازپرورده و لوس‌بار آمدن است. بسیاری از والدین، حتی با نیت خیر، فرزندان خود را بدون تجربه ناکامی و چالش پرورش می‌دهند. گاهی کارهای شخصی دانش‌آموزان را انجام می‌دهند، مسئولیت‌هایی را که متعلق به خود دانش‌آموز است بر دوش می‌گیرند و اجازه نمی‌دهند آن‌ها با محدودیت‌ها

و دشواری‌های کوچک روبه‌رو شوند. نتیجه این شیوه تربیتی، کودکی است که هنوز فرصت تجربه مسئولیت و تلاش مستقل را نیافته است.

اردو، حتی درون مدرسه، این نقص را تا حد زیادی برطرف می‌کند. در اردو، دانش‌آموزان باید خودشان برنامه‌ها و وظایفشان را مدیریت کنند. برای موفقیت گروه تلاش کنند و با مشکلات کوچک و محدودیت‌های زمانی مواجه شوند. وقتی دانش‌آموز متوجه می‌شود که برای رسیدن به هدفش نمی‌تواند به دیگران وابسته باشد، یاد می‌گیرد مسئولیت‌پذیر باشد و استقلال عملی پیدا می‌کند. این تجربه، برخلاف درس‌های نظری و محیط کلاس، فرصتی واقعی برای رشد شخصیتی و پرورش مهارت‌های زندگی فراهم می‌آورد.

در نهایت، اردو فضای امنی برای تجربه و تمرین فراهم می‌کند. مواجهه با مشکلات کوچک و محدودیت‌های برنامه، شکست‌های کوچک در پروژه‌ها و نیاز به حل آن‌ها، دانش‌آموز را برای روبه‌رو شدن با دشواری‌های بزرگ‌تر آماده می‌کند. این تاب‌آوری، در کنار اعتماد به نفس و حس تعلق، سنگ بنای رشد روانی سالم دانش‌آموزان است.

تأثیرات مهارتی

همکاری گروهی و تقسیم وظیفه

در اردو، هر حرکت و هر تجربه فرصتی برای رشد مهارت‌های دانش‌آموزان است. وقتی گروهی از آن‌ها کنار هم در یک پروژه علمی فعالیت می‌کنند و تصمیم می‌گیرند هر کسی چه وظیفه‌ای را انجام دهد، مهارت همکاری و تقسیم مسئولیت در عمل تمرین می‌شود.

مدیریت زمان و نظم شخصی

هر بار که با محدودیت زمان مواجه می‌شوند و باید نمونه‌کی (ماکتی) را پیش از پایان روز آماده کنند، مهارت مدیریت زمان و نظم شخصی تقویت می‌شود و یاد می‌گیرند چگونه کارها را اولویت‌بندی کنند. بازدید از موزه یا کارخانه، مواجهه با مسائل غیرمنتظره و پرسش‌هایی که راهنمای موزه یا مدیر کارخانه مطرح می‌کند، آن‌ها را وادار می‌کنند فکر کنند، راه‌حل پیدا کنند و توانایی حل مسئله‌شان در موقعیت‌های واقعی رشد کند.

رشد مهارت‌های ارتباطی و اجتماعی

هم‌زمان، وقتی دانش‌آموزان باید در گروه با هم هماهنگ شوند، برای ارائه توضیح یا انجام یک فعالیت مشترک، مهارت‌های ارتباطی و اجتماعی‌شان ارتقا می‌یابد. یاد می‌گیرند چگونه نظر خود را بیان کنند، به حرف دیگران گوش دهند و با هم به توافق برسند. در لحظه‌هایی که با شکست‌های کوچک روبه‌رو می‌شوند، مانند خراب شدن

یادداشت‌برداری باشد یا چه مسیری را در موزه دنبال کنند، انگیزه و تعهدشان برای یادگیری واقعی افزایش می‌یابد.

تجربه موفقیت در پروژه‌ها و مسابقات کوچک، حس توانمندی و خودکارآمدی دانش‌آموزان را افزایش می‌دهد و مهارت‌های حل مسئله و تصمیم‌گیری را در شرایط واقعی پرورش می‌دهد

پس از پایان فعالیت‌ها، معلم جلسه‌ای کوتاه برای «بازاندیشی» برگزار می‌کند. دانش‌آموزان تجربه‌های خود را به اشتراک می‌گذارند، درس‌های عملی را از فعالیت‌ها استخراج می‌کنند و می‌آموزند چگونه مهارت‌های روانی و اجتماعی خود را تقویت کنند. این لحظه‌ها، درست مانند مروری زنده بر آنچه تجربه کرده‌اند، به تثبیت یادگیری کمک می‌کند. همچنین، برنامه‌ریزی اردو باید به «تفاوت‌های فردی» دانش‌آموزان توجه کند. برخی برون‌گرا و فعال‌اند، برخی محتاط و نیازمند حمایت بیشتر. با فراهم کردن محیطی امن و انعطاف‌پذیر، همه می‌توانند در فعالیت‌ها مشارکت کنند و مهارت‌های خود را پرورش دهند.

و در نهایت، «همکاری با والدین» نقش مهمی دارد؛ به‌ویژه در اردوهای خارج از مدرسه. اطلاع‌رسانی شفاف درباره اهداف، مسیر و شرایط اردو و دعوت والدین به مشارکت یا همراهی در مواقع ضروری، تجربه‌ای امن و اثرگذار برای دانش‌آموزان ایجاد و اعتماد خانواده‌ها را جلب می‌کند.

جمع‌بندی

اردوهای درون‌مدرسه‌ای و برون‌مدرسه‌ای فراتر از تجربه‌ای تفریحی، بستری ارزشمند برای رشد همه‌جانبه دانش‌آموزان هستند. این فعالیت‌ها با تغییر فضای یکنواخت کلاس، شور و انگیزه‌ای تازه در ذهن و روان آنان ایجاد می‌کنند. اردوها فرصت تمرین مهارت‌های کلیدی مانند همکاری گروهی، تاب‌آوری، حل مسئله و استقلال فردی را فراهم می‌کنند و حس تعلق به مدرسه و اعتمادبه‌نفس را تقویت می‌کنند. از سوی دیگر، مواجهه با چالش‌ها و مسئولیت‌های واقعی در اردو، به دانش‌آموزان می‌آموزد که ناکامی بخشی طبیعی از زندگی است و باید با آن کنار آمد. همچنین، اردوها صمیمیت میان دانش‌آموزان را افزایش می‌دهند و آنان را از فضای نازپرورده و وابسته دور می‌کنند. برای معلمان، اردو فرصتی طلایی است تا آموزش را از سطح کتاب به تجربه‌ای عینی و زنده پیوند دهند. در نهایت می‌توان گفت، اردو «کلاس درسی بدون دیوار» است؛ جایی که آموزش، زندگی و رشد شخصیتی درهم تنیده می‌شوند.

یک نمونک یا مشکل در تنظیم وسایل، تاب‌آوری و انعطاف‌پذیری‌شان شکل می‌گیرد و می‌آموزند که شکست بخشی از یادگیری است و می‌توان با تلاش و خلاقیت ادامه داد.

استقلال فردی و مدیریت مسئولیت‌ها

مسائل شخصی و مسئولیت‌ها نیز فرصتی برای رشد استقلال ایجاد می‌کنند. وقتی خودشان برنامه‌ریزی کنند، وسایل و ابزار موردنیاز را مدیریت و برای موفقیت گروه تلاش کنند، حس مسئولیت‌پذیری و استقلال عملی در آن‌ها پرورش می‌یابد. در لحظه‌هایی که میان اعضای گروه اختلاف پیش می‌آید، یاد می‌گیرند چگونه تضادها را مدیریت کنند، با یکدیگر مذاکره کنند و راه‌حلی پیدا کنند که همه راضی باشند. این مهارت، سنگ بنای رشد روانی و اجتماعی آن‌ها می‌شود.

افزایش خلاقیت و انعطاف‌پذیری

حتی تجربه‌های کوچک سرگرم‌کننده، مانند بازی‌ها یا فعالیت‌های هماهنگی، فرصت‌هایی برای تقویت خلاقیت و تفکر انعطاف‌پذیر فراهم می‌آورند. دانش‌آموزان یاد می‌گیرند از منابع محدود بهترین استفاده را ببرند، تصمیم‌های هوشمندانه بگیرند و اعتمادبه‌نفس خود را در مواجهه با چالش‌های جدید تقویت کنند. هر تجربه‌ای که در اردو اتفاق می‌افتد، چه پروژه‌ای علمی، چه بازدید از محیط طبیعی یا کارخانه، مهارتی را پرورش می‌دهد که سال‌ها بعد در زندگی شخصی، تحصیلی و اجتماعی آن‌ها کاربرد خواهد داشت و آن‌ها را برای مواجهه با دنیای واقعی آماده می‌کند.

نکته‌های کلیدی برای معلمان

برای اینکه اردو فقط یک تفریح گذرا نباشد و به تجربه‌ای اثرگذار و ماندگار برای دانش‌آموزان بدل شود، معلمان و مدیران باید چند نکته را در نظر بگیرند. تصور کنید معلمی در حال برنامه‌ریزی یک اردوی علمی است. ابتدا باید «اهدافی روشن» تعیین کند: چه مهارت یا مفهومی قرار است تقویت شود؟ اگر تقویت همکاری گروهی هدف است، بازی‌ها و فعالیت‌های گروهی دقیقاً با این هدف طراحی می‌شوند تا دانش‌آموزان در موقعیت‌های واقعی، تجربه و تمرین کنند و یادگیری‌شان عمیق شود. اما برنامه‌ریزی بدون مشارکت دانش‌آموزان کامل نمی‌شود. وقتی دانش‌آموزان در انتخاب مسیر بازدید، ترتیب فعالیت‌ها یا تقسیم نقش‌ها دخیل باشند، احساس «مالکیت و مسئولیت‌پذیری» پیدا می‌کنند. در همان اردو، وقتی گروهی تصمیم می‌گیرند چه کسی مسئول

برای مطالعه منابع مقاله، رمزبانه را پویش کنید.

اردوهای جهادی

نمونه‌ای از اردوی موفق دانش‌آموزی در طول دوره‌های گوناگون
گفت‌وگو با سید رضا میر قاسمی، کارشناس ارشد مدیریت آموزشی

مهسا قربانی

معلم و پژوهشگر حوزه آموزش / دانشجوی دکترای مدیریت آموزشی

سیدرضا میر قاسمی از زمانی که دانش‌آموز بود، در اردوهای جهادی شرکت می‌کرد. بعدها که خودش معلم و مدیر دوره اول یادگار شد، اردوهای جهادی را به‌عنوان یکی از الهام‌بخش‌ترین و اثرگذارترین اردوهای تربیتی در دبیرستان برگزار کرده است. او حالا رئیس مجتمع آموزشی است. با او گفت‌وگویی ترتیب داده‌ایم تا درباره تجربه موفق این اردوی دانش‌آموزی و توصیه‌ها و نکاتی که لازم است مدیران و معلمان جوان در برگزاری چنین اردوهایی مدنظر قرار دهند، بخوانیم:

و اشتیاقی بچه‌ها برای انجام کارها. سبکی از زندگی که ما در مدرسه به آن‌ها آموزش می‌دهیم، در اردو مجال تمرین عملی و واقعی پیدا می‌کند. در مدرسه، بچه‌ها در کلاس درس یا زنگ تفریح تحت نظر هستند و قوانین مشخصی وجود دارد. اما در اردو، دانش‌آموز باید خودش صبح از رختخوابی که شاید به‌راحتی خانه نیست بیدار شود، نرمش کند، برنامه نمازش را داشته باشد، صبحانه‌ای یکسان با گروه بخورد، برنامه روزانه داشته باشد و ساعت خوابش را هم تنظیم کند. این نوعی تمرین عملی مستقل شدن است که برای بچه‌ها بسیار مهیج و جالب است و آن را دوست دارند.

● اردوی جهادی چه ویژگی‌هایی دارد که آن را از سایر اردوها متمایز می‌کند؟

□ در اردوی جهادی، این موضوع بسیار دقیق‌تر و روشن‌تر تبلور می‌یابد. چند جهت برای تمایز آن وجود دارد: اولاً اردوهای جهادی معمولاً نسبت به سایر اردوها انضباط بسیار بیشتری دارند، اما این انضباط اجباری نیست. بچه‌ها خودشان داوطلبانه پذیرفته‌اند که بیایند. داوطلبانه بودن باعث می‌شود نظم آن بسیار بالاتر باشد. در دبیرستان ما، حتی گاهی برای شرکت در این اردوها سرودست می‌شکنند و مدرسه مجبور به تعیین معیار انتخاب می‌شود.

ثانیاً، در اردوهای جهادی بچه‌ها کار سخت انجام می‌دهند. شاید نسبت به جامعه کار سختی نباشد، اما

● اردو در نظام تربیتی مدرسه‌ای جایگاه مهمی دارد و معمولاً جهت‌دهنده و کمک‌کننده است. سؤال من این است که چرا اردو در این فضا اهمیت پیدا می‌کند؟ مگر تمام کارهایی که در مدرسه انجام می‌دهیم، حول محور تربیت نیست؟ چرا به سمت اجرای اردو می‌رویم؟

□ اگر تربیت مدرسه‌ای را مقدمه‌ای برای یادگیری زندگی جمعی بدانیم که بچه‌ها در آن هم به‌لحاظ عملی و هم نظری (مثل درس تفکر و سبک زندگی) مهارت‌های زندگی از جمله کنترل خشم، توسعه دوستی‌ها، مفاهیم اقتصادی و سلامت بدن را یاد می‌گیرند، آنگاه مدرسه حکم آزمایشگاه کوچکی را پیدا می‌کند که بچه‌ها در آن تمرین می‌کنند تا برای ورود به جامعه آماده شوند. اردو، از ابتدایی تا متوسطه (از اردوی صبح تا بعدازظهر، تا اردوی هفت‌هشت روزه جهادی یا اردوهای زیارتی و بازدید تاریخی)، در واقع بخش اجرا و نقش‌آفرینی واقعی این یادگیری‌هاست. در اردوها، بچه‌ها به‌طور عملی از والدین خود دور می‌شوند و باید فرمان اختیار خودشان را به دست بگیرند. این از نظر تمرین بی‌نهایت مهم است. اردو از یک جهت دیگر نیز بسیار مهم است: انگیزه

اردوی جهادی بستر بسیار مناسبی است برای تمام هدف‌گذاری‌های عالی اخلاقی و تربیتی، همراه با شوق یادگیری و انگیزه درونی که در آن اتفاق می‌افتد

❑ بسیاری از بچه‌ها با انگیزه‌های بالا و داوطلبانه می‌آیند. اما از زاویه‌ای دیگر، ما به‌عنوان معلم می‌دانیم که برای موفقیت در یادگیری (که خود مسیری دشوار است)، باید کار گروهی فراهم شود. یکی از دلایل جذابیت اردوها، به‌ویژه جهادی، گروه دوستی و با هم کار کردن است. درصد بالایی از بچه‌ها

دوست دارند با همسالان خود باشند. تأثیر گروه همسالان و دوستان در دوران نوجوانی و اوایل جوانی گاهی حتی از خانواده نیز پررنگ‌تر است. اردو فرصتی است تا مسئولان از این علاقه بچه‌ها به گروه دوستی استفاده کنند و به آن جهت بدهند. اگر دانش‌آموزان به‌صورت فردی یا با گروهی که از قبل همدیگر را نمی‌شناسند در اردو شرکت کنند، ممکن است با استقبال کمتری مواجه شوند. بنابراین، بودن در گروه همسالان یک عامل مهم است.

پس سه عامل مهم که اردوی جهادی را متمایز و موفق می‌کند، عبارت‌اند از: ۱. پررنگ‌بودن گروه دوستی و همسالان (که بچه‌ها می‌توانند با دوستانشان باشند)؛ ۲. نزدیکی به زندگی واقعی؛ ۳. داشتن چالش و مسئولیت‌پذیری برای بچه‌ها. این سه عامل اردوی جهادی را از سایر اردوها متمایز می‌کند.

بله، همین‌طور است و البته موضوع هدف‌گذاری نهاد اجراکننده و فضای جامعه نیز اهمیت دارد. من در زمان تحصیل خودم، در سال ۱۳۶۵، در اردوی جهادی (اردوی سازندگی) شرکت کردم. فضای آن دوره حال و هوای جبهه، شهادت و جهاد سازندگی بود که به ما دانش‌آموزان انگیزه می‌داد تا مانند بزرگسالان در جامعه نقش ایفا کنیم و اگر سنمان به جبهه نمی‌رسید، در جهاد سازندگی

نسبت به زندگی آن‌ها، کار در آن وجود دارد. این کار به آن‌ها مسئولیت می‌دهد و باعث می‌شود خودشان را مدیریت کنند و سختی بکشند.

ثالثاً، موضوع اردوی جهادی تفریح شخصی نیست. یک هدف‌گذاری عالی دارد؛ بچه‌ها فقر (حتی محرومیت فرهنگی) را نه در کتاب و نه از معلم، بلکه خودشان از نزدیک می‌بینند و این جهت‌دهنده است. این انگیزه و هدف عالی را شاید باید در اولویت قرار داد! در شرایط فعلی که فرصت‌های کارهای خیریه مانند گذشته فراهم نیست، اردوی جهادی تجربه کار خیر و قدم برداشتن برای دیگران را برای بچه‌ها فراهم می‌کند. حتی دانش‌آموزانی که نگاه مذهبی قوی ندارند، بر اساس یک نگاه انسانی برای کمک به دیگران مشارکت می‌کنند؛ مثلاً در ساخت خانه یا کمک به کشاورزان.

رابعاً، این اردوها معمولاً یک‌روزه یا چندروزه نیستند و به یک هفته یا بیشتر کشیده می‌شوند. این مدت‌زمان طولانی باعث آبدیده شدن بچه‌ها می‌شود. در اردوهای دو سه روزه ممکن است بچه‌ها بهانه خانه را بگیرند، اما در اردوی جهادی باید پیوسته و مداوم کار کنند و صبح زود بیدار شوند. با وجود خستگی بدنی در روزهای آخر، انگیزه ادامه کار را میسر می‌کند.

این چهار معیار باعث می‌شوند اردوی جهادی کاملاً با اردوهای زیارتی، تفریحی و بازدید تاریخی متفاوت باشد.

● **با وجود سختی‌ها و داوطلبانه‌بودن اردوهای جهادی، چرا نوجوانان داوطلب می‌شوند فقر را ببینند و کارهای سخت انجام دهند؟ چه چیزی باعث این اشتیاق می‌شود؟**

به‌طور کلی، هم بستر آموزش و هم بستر تربیت در اردو فراهم می‌شود و هر دو به یادگیری منجر می‌شوند. اگر آموزش لازم را ارائه ندهیم یا بچه‌ها در کاری که قرار است انجام دهند احساس خوبی نداشته باشند (مثلاً به دلیل فراهم‌نبودن امکانات و کامل‌نشدن کار)، اردو مؤثر نخواهد بود. هر دو باید با هم فراهم

شوند.

● اولین بار که خودتان تصمیم گرفتید اردوی جهادی برگزار کنید، انگیزه‌تان چه بود و چرا به سراغ آن رفتید؟

□ شاید به‌صورت ناخودآگاه، دلیلش این بود که اردوی جهادی در زمان تحصیل من تقریباً اولین یا دومین برنامه جذاب مدرسه محسوب می‌شد. آن زمان (که از به «دوره دفاع مقدس» یاد می‌شود)، ما به‌عنوان دانش‌آموز، اثرگذاری و سازندگی این اردوها را به‌شخصه تجربه کرده بودیم. بعدها که مربی جوان شدم، دیدم که این اردوها بستر تربیتی مهمی هستند. هر چه جلوتر آمدیم، به دلیل نکاتی که گفتیم، یعنی تمرین عملی زندگی واقعی، متوجه شدیم که هیچ فضایی به اندازه اردوی جهادی این کارکرد را ندارد.

در اردوی جهادی بچه‌ها با علاقه و داوطلبانه برای یادگیری و تحمل سختی شرکت می‌کنند. این در حالی است که در کلاس درس، ما تلاش می‌کنیم بچه‌ها را به یادگیری علاقه‌مند کنیم و فقط تا حدی موفق می‌شویم. اما در اردوی جهادی بچه‌ها با شور و شوق و داوطلبانه می‌آیند که سختی بکشند و یاد بگیرند و در راستای اهداف عالی قدم بردارند. کدام محیط تربیتی مناسب‌تر از این می‌تواند باشد؟ به همین دلیل، در بسیاری از دبیرستان‌ها، اردوی جهادی مورد اتفاق نظر مدرسه، معلمان، اولیا و خود بچه‌هاست. حتی اگر بخواهیم کاری را از صفر شروع کنیم، به نظر من اگر هدف‌گذاری تربیتی وجود داشته باشد، اردوی جهادی بستر بسیار مناسبی است. برای تمام هدف‌گذاری‌های عالی اخلاقی و تربیتی، همراه با شوق یادگیری و انگیزه درونی، در آن اتفاق می‌افتد. است.

● آیا از دوران معلمی خود در اردوهای جهادی خاطره‌ای به یادماندنی دارید؟

□ در مورد خاطره، شاید یکی از شیرین‌ترین و در عین

شرکت کنیم. این یک نکته مثبت بود و فرصت‌های زیادی وجود داشت.

در کنار هدف‌گذاری عالی، رابطه خوب بین دانش‌آموزان و مدرسه یا معلمان هم به همان اندازه مهم است. اهداف تربیتی معلم، تنها زمانی اثرگذار است که رابطه خوبی با دانش‌آموز شکل گرفته باشد. اگر مدرسه چنین

هدف‌گذاری‌ای نداشته باشد یا رابطه خوبی با بچه‌ها نداشته باشد، اهداف تربیتی اثرگذار نخواهند بود و حتی ممکن است اثر معکوس داشته باشند.

● آیا فعالیت‌های آموزشی و یادگیری در اردو مهم است، یا فقط تجربه زیسته و تربیتی اهمیت دارد؟

□ در اردوهایی که بچه‌ها کار جدی‌تری انجام می‌دهند، به ناگزیر نیاز به آموزش وجود دارد. مثلاً در کارهای عمرانی، درست‌کردن ملات با نسبت‌های خاص، بیل‌زدن، حمل آجر، یا بلندکردن بار، همه به آموزش نیاز دارند. حتی در کارهای کشاورزی یا نظافت، نحوه صحیح انجام کار باید آموزش داده شود. این آموزش‌ها باید دقیق باشند، وگرنه بچه‌ها حتی از نظر بدنی هم توان انجام کار را ندارند. آموزش سلامت بدن و نحوه صحیح بلندکردن بار یا نرمش‌های قبل از کار نیز کاملاً ضروری

است، زیرا بچه‌ها به کار بدنی عادت ندارند.

این‌ها آموزش‌های مستقیم هستند، نه آموزش‌های غیرمستقیم مثل گفت‌وگوی شبانه یا آموزش‌های عقیدتی و اخلاقی (که البته آن‌ها نیز جای خود را دارند). این آموزش‌ها بسیار مؤثرند. من دیده‌ام که بچه‌ها پس از سه چهار روز به یکدیگر یادآوری می‌کنند که فلان کار را باید این‌گونه انجام داد. این آموزش‌ها کاملاً عملیاتی و واقعی هستند و شاید بیشتر به آموزش‌های هنرستانی شبیه باشند تا درس‌های نظری مانند فیزیک، که شاید ارتباط دوری با آن‌ها داشته باشند. بچه‌ها به‌صورت عملیاتی یاد می‌گیرند و پس از اردو درباره آنچه آموخته‌اند، با یکدیگر صحبت می‌کنند؛ مثلاً نقاشی ساختمان را بدون آموزش نمی‌توان انجام داد.

نقش مربیان در اردو بیشتر هدایت و نظارت است تا دستوردهی خشک. بچه‌ها باید داوطلبانه عمل کنند و مربی تنها جهت بدهد

حال کمی تلخ‌ترین بخش‌ها، زمانی بود که ظرفیت اردو محدود بود و ما مجبور به انتخاب می‌شدیم. بچه‌ها برای شرکت در اردو تلاش زیادی می‌کردند که برای ما هم جالب بود. گاهی مجبور بودیم دانش‌آموزانی را حذف کنیم و این بسیار ناراحت‌کننده بود. تلاش بچه‌ها برای اینکه بتوانند به اردو بیایند، خودش جالب است.

اگر بخواهم خاطره‌های عینی‌تر بگویم، یک بار در روزهای پایانی اردو، زودتر از موعد مقرر، خانه‌های کمیته امدادی را که هدف‌گذاری کرده بودیم ساختیم. بچه‌ها آن‌قدر خوب کار کرده بودند که پروژه زودتر تمام شد. ما پروژه بزرگ‌تر و سخت‌تری را هماهنگ کردیم که بچه‌ها برای آن توان بدنی زیادی نداشتند. با خود بچه‌ها مشورت کردیم و به این نتیجه رسیدیم که دو نوبت کار کنیم، با اینکه کار خیلی سخت‌تر بود. این کار به آن‌ها حس قدرتمندی می‌داد، اما فشار کار آن‌قدر زیاد بود که ناخودآگاه از نظر عصبی خسته شده بودند و حتی سر مسائل کوچک با دوستان صمیمی خود دعوا می‌کردند. اما بعداً خودشان عذرخواهی می‌کردند و متوجه می‌شدند که خستگی عامل این عصبانیت بوده است. آن روز برای من جالب بود که بچه‌های دبیرستانی چگونه از خستگی سر مسائل بی‌خود دعوا می‌کردند و بعد پشیمان می‌شدند. این تمرین کاملاً جانانه و سخت بود.

از دوران دانش‌آموزی خود خاطره‌ای دارید؟

در دوران دانش‌آموزی، اردوهای جهادی، با توجه به شرایط آن سال‌ها (دوران جنگ)، در شرایط بسیار سخت‌تری برگزار می‌شد. اعتماد مردم به‌نحوی بود که دقت‌های لازم برای اردوها به اندازه امروز رعایت نمی‌شد. یادم هست چند ماه پس از پایان جنگ، زمستان ۱۳۶۷ و بهار ۱۳۶۸، برای کار بازسازی به شهرهای آبادان و خرمشهر رفتیم. من آن زمان سوم متوسطه بودم. شهر هنوز پاک‌سازی نشده بود. ما در حین کار متوجه شدیم که محیط از نظر وجود گلوله‌های عمل‌نکرده ناامن است و باید مراقب جان خود باشیم. کار ما شامل جمع‌آوری آمار تخریب محله‌ها و خانه‌ها برای استاد بازسازی بود. این تجربه شاید یکی از جذاب‌ترین برنامه‌هایی بود که به‌عنوان خاطره هنوز دوستان از آن یاد می‌کنند. ما کنار آروند بودیم و شرایط را از نزدیک دیدیم.

بخشی از جذابیت اردوها، به‌خصوص اردوهای جهادی، که طولانی و پرکار هستند، این است که بچه‌ها تمرین می‌کنند تا شرایط سخت را با شوخی، شعرخوانی و کری‌خوانی به فضایی جذاب و شیرین تبدیل کنند.

این تجربه‌های ناب، هرچند باید هدایت شوند، اما کار سخت و سنگین را برای بچه‌ها جذاب می‌کنند.

● اگر بخواهیم از مؤلفه‌های موفقیت اردو در طراحی، اجرا و پس از آن در جهان صحبت کنیم، چه نکاتی وجود دارد؟

□ من می‌خواهم این را با توجه به شرایط امروز و برای دوستانی که اردوهای قدیمی را تجربه کرده‌اند اما الان با نسل جدید کار می‌کنند، عرض کنم. مهارت برگزاری اردو در زمانه فعلی، به نظرم یک بندبازی است؛ کاری ماهرانه، هنرمندانه و پیچیده.

مسئول یا طراح اردو و مربیان باید به حد و اندازه همه امور توجه داشته باشند.

۱. شرایط بهداشتی و محیطی: ما در جامعه‌ای زندگی می‌کنیم که شرایط بهداشتی (مثلاً پس از اپیدمی کرونا) متفاوت است. اردو باید حالتی واقعی داشته باشد و بچه‌ها شرایط واقعی روستا را تجربه کنند، اما مسئول اردو باید حواسش به شرایط بهداشتی و سلامت بچه‌های نسل امروز باشد.

۲. تناسب فعالیت‌ها: در اردو باید کار وجود داشته باشد، اما باید متناسب با توان جسمی و روحی بچه‌ها باشد. فشار زیاد باعث افت انگیزه می‌شود.

۳. هدایت و نقش مربیان: نقش مربیان در اردو، بیشتر هدایت و نظارت است تا دستوردهی خشک. بچه‌ها باید داوطلبانه عمل کنند و مربی تنها جهت بدهد.

۴. هماهنگی با جامعه میزبان: اردو فقط برای بچه‌ها نیست، بلکه برای جامعه‌ای است که در آن کار می‌کنند. احترام به جامعه میزبان و هماهنگی صحیح با آن‌ها یکی از نکات مهم است.

۵. مراحل آموزشی قبل و بعد از اردو: آموزش پیش از اردو و مرور بعد از اردو، هر دو یادگیری و تجربه‌های عملی را تثبیت می‌کنند.

اگر همه این نکات رعایت شوند، اردوی جهادی به معنای واقعی می‌تواند تجربه‌ای بی‌نظیر، انگیزه‌بخش و تربیتی برای نوجوانان باشد و هدف‌های آموزشی و اخلاقی مدرسه را تحقق بخشد.

بخشی از جذابیت اردوها، به‌خصوص اردوهای جهادی که طولانی و پرکار هستند، این است که بچه‌ها تمرین می‌کنند شرایط سخت را با شوخی، شعرخوانی و کری‌خوانی به فضایی جذاب و شیرین تبدیل کنند

اردو؛ از تجربه زیسته تا

سرمایه اجتماعی

چرایی اردو و اثرگذاری آن بر رشد جامعه

مهسا قربانی

معلم و پژوهشگر حوزه آموزش
دانشجوی دکتری مدیریت آموزشی

چکیده

رشد هر جامعه در گروهی رشد کودکان و نوجوانان آن است. تجربه‌های آموزشی صرفاً به کلاس درس و محتوای رسمی محدود نیست، بلکه در فضاهای غیررسمی نیز شکل می‌گیرد. اردو یکی از مهم‌ترین این فضاهاست که می‌تواند با فاصله گرفتن از محدودیت‌های رسمی مدرسه، بستر تجربه، یادگیری اجتماعی و پرورش مهارت‌های زندگی باشد. در این نوشته با مرور کوتاه پیشینه اردوها، چرایی ضرورت آن‌ها و اثرگذاری‌شان بر فرد و جامعه، می‌کوشیم نشان دهیم که اردو نه یک برنامه حاشیای، بلکه مدرسه‌ای سیار و زیست‌جهانی تازه برای یادگیری است.

اشاره

هر جامعه‌ای که آینده‌ای روشن را در نظر دارد، باید به رشد نسلی بیندیشد که در آینده مسئولیت اداره آن را بر عهده خواهد گرفت. کودکان و نوجوانان نه تنها نیازمند انتقال دانش رسمی‌اند، بلکه برای زندگی در جامعه‌ای پویا و پیچیده به تجربه‌های زیسته و اجتماعی نیز احتیاج دارند. مدرسه، با همه ظرفیت‌هایش، غالباً در چارچوب برنامه‌های درسی و محدودیت‌های سازمانی حرکت می‌کند. در چنین شرایطی، اردوها فرصتی فراهم می‌آورند تا یادگیری در فضایی متفاوت، آزاد و واقعی رخ دهد. پرسش این است: اردو تا چه اندازه می‌تواند در رشد فردی و اجتماعی اهمیت داشته باشد و در بالندگی جامعه نقش‌آفرین شود؟

خاستگاه اردوها؛ از نظامی تا تربیتی

واژه «اردو» در فارسی ابتدا به محل استقرار سپاه اشاره داشت. بعدها به هرگونه تجمع موقت گروهی اطلاق شد. اما در قرن بیستم بود که اردو معنایی تربیتی پیدا کرد. در غرب، جنبش پیشاهنگی به رهبری **بادن پاول**

نوجوانان را با زندگی در طبیعت و کار گروهی آشنا کرد. اردوهای تابستانی در اروپا و آمریکا نیز شکل گرفتند و به بستر آموزش غیررسمی بدل شدند. در ایران، نخستین اردوهای دانش‌آموزی در دهه ۳۰ برگزار شدند. پس از انقلاب اسلامی، اردوها هویت تازه‌ای یافتند و به عرصه تربیت فرهنگی، اجتماعی و حتی دینی بدل شدند. امروزه اردوها در قالب‌های متنوعی چون علمی، فرهنگی، جهادی، زیارتی و طبیعت‌گردی برگزار می‌شوند.

چرا اردو؟

اردوها فقط برنامه‌ای برای پرکردن اوقات فراغت نیستند. نظریه‌پردازان تربیتی نیز بر اهمیت تجربه مستقیم و یادگیری در بستر واقعی تأکید کرده‌اند. **کلب** یادگیری پایدار را نتیجه چرخه تجربه، بازاندیشی، مفهوم‌سازی و عمل می‌داند. **ویگوتسکی** رشد شناختی را در سایه تعامل اجتماعی ممکن می‌بیند. **پاتنم** از نقش اعتماد و همکاری در سرمایه اجتماعی سخن می‌گوید و **گوتیرز** اردو را مصداق «فضای سوم» میان خانه و مدرسه می‌داند.

اردو نه یک برنامه حاشیه‌ای، بلکه مدرسه‌ای سیار و زیست جهانی تازه برای یادگیری است

پیدا کرده است. در اردوهای علمی، دیدن یک آزمایشگاه یا کارگاه صنعتی، درکی ملموس‌تر از مفاهیم درسی به آن‌ها می‌دهد. وقتی دانش‌آموزی روند ساخت یک قطعه صنعتی یا فرایند کار در نیروگاه را می‌بیند، مفاهیم کتاب فیزیک یا شیمی دیگر برایش خشک و انتزاعی نیستند.

از سوی دیگر، اردو بستر خلاقیت است. در فضایی غیررسمی و بدون فشار نمره، بچه‌ها ایده‌های تازه را امتحان می‌کنند: از طراحی یک بازی ساده تا نوشتن یک نمایشنامه کوتاه در جمع دوستان. این تجربه‌ها قدرت حل مسئله و تصمیم‌گیری را تقویت می‌کند. بارها در اردوها دیده شده است که دانش‌آموزان به ابتکار خود بازی‌های جدیدی طراحی کرده‌اند یا برای حل مشکلات گروهی، راهکارهایی خلاقانه پیشنهاد داده‌اند.

اردوهای طبیعت‌گردی نیز جایگاه ویژه‌ای دارند. وقتی دانش‌آموزان یک شب زیر آسمان پرستاره می‌خوابند، یا یک روز در جنگل برای جمع‌آوری هیزم تلاش می‌کنند، نگرش

اگر این نگاه‌ها را کنار هم بگذاریم، اردو به یک ضرورت بدل می‌شود: جایی که آموزش رسمی و تجربه‌های زندگی واقعی به هم گره می‌خورند.

اثرگذاری اردو بر دانش‌آموز و جامعه

اردو فرصتی است برای تمرین زندگی. در اردو بچه‌ها با هم غذا درست می‌کنند، مسئولیت تقسیم کار را می‌پذیرند، با چالش‌های کوچک دست‌وپنجه نرم می‌کنند و در این میان یاد می‌گیرند که همکاری، صبر و گفت‌وگو چه اهمیتی دارد. معلمی که همراه دانش‌آموزان به اردو رفته بود، می‌گفت: «شاگرد کم‌حرف و گوشه‌گیر کلاس، وقتی مسئول روشن کردن آتش شد، ناگهان در مرکز توجه قرار گرفت. آن تجربه کوتاه، اعتمادبه‌نفس او را دگرگون کرد.» اردوها همچنین فرصت آشنایی با تاریخ و فرهنگ‌اند. بازدید از یک بنای تاریخی یا زیارت یک مکان مذهبی، پیوند دانش‌آموزان را با هویت ملی و دینی‌شان تقویت می‌کند. بارها دیده‌ایم، نوجوانی در بازگشت از چنین اردوهایی، به ریشه‌ها و تعلقات فرهنگی‌اش نگاه تازه‌ای

اردوها همچنین فرصت آشنایی با تاریخ و فرهنگ اند. بازدید از یک بنا تاریخی یا زیارت یک مکان مذهبی، پیوند دانش آموزان را با هویت ملی و دینی شان تقویت می کند

نگاه تازه به اردو؛ فراتر از تفریح

با همه این مزیت‌ها، هنوز اردو در ذهن بسیاری تنها یک سفر کوتاه و تفریحی است. اما اگر کمی عمیق‌تر نگاه کنیم، می‌بینیم که اردو می‌تواند کانونی برای یادگیری باشد.

الف) اردو به مثابه زیست جهان یادگیری

اردو جایی است که یادگیری به زندگی واقعی پیوند می‌خورد. بچه‌ها در اردو نه فقط ستاره‌شناسی می‌خوانند، بلکه زیر آسمان پرستاره آسمان شب را می‌بینند. نه فقط از مدیریت منابع سخن می‌شنوند، بلکه خودشان باید برنامه‌ریزی کنند که آب و غذا برای همه کافی باشد. اردو مثل یک آزمایشگاه عملی است که در آن مفاهیم کتاب درسی به واقعیت بدل می‌شوند. مثلاً در اردوی کوه‌پیمایی، دانش‌آموزان وقتی می‌بینند بعد از طی مسیری طولانی، نیازمند استراحت و تغذیه مناسب‌اند، با مفهوم «انرژی و سوخت‌وساز بدن» آشنا می‌شوند.

ب) مدرسه سیار

اردو می‌تواند مدرسه‌ای سیار باشد. در یک روز اردو، درس علوم در کنار رودخانه برگزار می‌شود، ادبیات با خواندن شعرهای حافظ زیر سایه درختان، و درس کار و فناوری با ساختن یک آتش کوچک یا چادر. این شیوه آموزش، مهارت‌های زندگی را به‌طور طبیعی با دانش نظری پیوند می‌زند. حتی گاهی خود بچه‌ها معلم یکدیگر

پس از انقلاب اسلامی، اردوها هویت تازه‌ای یافتند و به عرصه‌ای برای تربیت فرهنگی، اجتماعی و حتی دینی بدل شدند. امروزه اردوها در قالب‌های متنوعی چون علمی، فرهنگی، جهادی، زیارتی و طبیعت‌گردی برگزار می‌شوند

می‌شوند: یکی که بلد است قطب‌نما بخواند، دیگران را راهنمایی می‌کند. دیگری که با عکاسی آشناست، به بقیه آموزش می‌دهد. این جابه‌جایی نقش‌ها، روحیه یادگیری همیارانه را تقویت می‌کنند.

ج) آزمایشگاه کوچک جامعه

اردوها نمونه‌ای کوچک از جامعه‌اند. وقتی گروهی از دانش‌آموزان برای تقسیم کار بحث می‌کنند، یا هنگام جمع‌آوری زباله‌ها از جنگل به مسئولیت جمعی می‌اندیشند، در واقع دارند تمرین شهروندی می‌کنند. در این فضاها، قوانین نه به اجبار معلم، بلکه به‌صورت زندگی جمعی رعایت می‌شوند. دانش‌آموزی که تجربه کرده است اگر ظرف غذایش را نشوید، دوستش در وعده بعدی ظرف تمیزی نخواهد داشت، معنای واقعی «حقوق و مسئولیت» را می‌فهمد.

د) اردو به مثابه فرصت گفت‌وگو

اردوها فرصت بی‌ظنری برای گفت‌وگو میان نسل‌ها و میان خود دانش‌آموزان هستند. در بسیاری از اردوها، معلم فرصت می‌یابد خارج از فضای رسمی کلاس، با دانش‌آموزان درباره دغدغه‌های زندگی، آینده، دوستی و حتی مشکلات شخصی آن‌ها صحبت کند. همین ارتباط غیررسمی، پیوند معلم و شاگرد را عمیق‌تر می‌کند و به شکل‌گیری اعتماد دوطرفه می‌انجامد.

ه) اردو و پرورش هویت اجتماعی

اردوها به بچه‌ها کمک می‌کنند خود را عضوی از یک جمع بزرگ‌تر ببینند. وقتی در یک اردوی ملی، دانش‌آموزان از شهرها و فرهنگ‌های گوناگون گرد هم می‌آیند، تنوع فرهنگی را از نزدیک تجربه می‌کنند. این تجربه، تساهل و مدارا را در آن‌ها تقویت و به پرورش هویتی چندلایه اما منسجم کمک می‌کند.

نتیجه‌گیری

اردوها یکی از ابزارهای مهم رشد فردی و اجتماعی‌اند؛ ابزاری که اگر درست دیده و به کار گرفته شود، می‌تواند تحولی عمیق در تربیت نسل آینده بیافریند. در دنیایی که آموزش رسمی به‌تنهایی پاسخ‌گوی نیازهای پیچیده نسل جدید نیست، اردو فرصت تجربه، یادگیری اجتماعی و پرورش سرمایه‌های انسانی و اجتماعی است. اکنون وقت آن است که معلمان و سیاست‌گذاران نگاه خود را تغییر دهند: اردو را نه حاشیه‌ای در کنار درس‌ها، بلکه فرصت تربیت‌محوری بدانند. آینده جامعه در گروی نسلی است که در دل این تجربه‌ها رشد یافته و برای مسئولیت‌های اجتماعی آماده شده باشد.

اردو ماجرای من است

(دفتر اول) **فائزه راستین**
تسهیلگر فلسفه برای کودک

«اردو ماجرای من است» مجموعه کتابی است که در چهار جلد منتشر شده است. در این شماره به جلد اول آن می‌پردازیم. کتاب «اردو ماجرای من است» به تحلیل مفهومی و کاربردی اردوهای تربیتی و فرهنگی اختصاص دارد. **حامد تقدیری**، نویسنده، با نگاهی دقیق و تجربه‌محور، به اردو به‌عنوان ابزاری تربیتی نگریسته و تلاش کرده است اهمیت و ظرفیت‌های نهفته در این فضا را برای مخاطب روشن کند. این کتاب به اردو، به‌عنوان یک ابزار جدی تربیتی، نگاهی نو و الهام‌بخش دارد.

بر خلاف تصور رایج، اردو فقط یک سفر تفریحی نیست، بلکه می‌تواند بستر رشد، مسئولیت‌پذیری، همدلی و تعمیق ارتباط میان مربی و نوجوان باشد. بخش اول با دسته‌بندی دقیق اردوها از نظر زمان، مکان، هدف و مخاطب، به مربیان کمک می‌کند اردوهایی هدفمند، جذاب و مؤثر طراحی کنند. بخش دوم اردوهای ماجراجور را معرفی می‌کند؛ اردوهایی که چالش، تجربه و یادگیری عملی را در دل خود دارند. اگر معلم یا مربی هستید و به دنبال راهی برای آموزش غیررسمی، تأثیرگذار و ماندگار می‌گردید، این کتاب می‌تواند دیدگاه شما را نسبت به اردو کاملاً متحول کند.

نیمه شعبان بر شما مبارک باد